

Katedra: HISTORIE
Studijní program: UČITELSTVÍ PRO 2. STUPEŇ ZŠ
Kombinace: DĚJEPIS-NĚMECKÝ JAZYK

Odborná textilní škola v Liberci a textilní průmysl

Vocation textile school in Liberec and textile industry

Fachschule für Weberei in Liberec und Textilindustrie

Diplomová práce: 2011–FP–KHI-205

Autor:

Jaroslav Černý

Podpis:

.....

Adresa:

U Hřbitova 653

541 02, Trutnov

Vedoucí práce: PhDr. Miloslava Melanová

Konzultant: Mgr. Robert Filip

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
85	4	16	1	30	13

V Liberci dne: 10. 12. 2010

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra historie

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(pro magisterský studijní program)

pro (diplomant): Jaroslava Černého
adresa: U Hřbitova 653, Trutnov 541 02
studijní obor (kombinace): Dějepis - německý jazyk
Název DP: **Odborná textilní škola v Liberci a textilní průmysl**
Název DP v angličtině: Vocation textile school in Liberec and textile industry
Vedoucí práce: PhDr. Miloslava Melanová
Konzultant: Mgr. Robert Filip
Termín odevzdání: 15. května 2010

Poznámka: Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování DP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné, resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 9.4.2009

děkan

vedoucí katedry

Převzal (diplomant): JAROSLAV ČERNÝ

Datum: 4.6.2009

Podpis:

Název DP: ODBORNÁ TEXTILNÍ ŠKOLA V LIBERCI A TEXTILNÍ PRŮMYSL

Vedoucí práce: PhDr. Miloslava Melanová

Cíl: Autor ve své práci analyzuje a popíše založení speciální odborné školy a okolnosti založení a také další rozvoj a proměny školy v průmyslovém textilním centru. Bude věnovat pozornost vztahu k místním institucím, korporacím a podnikům. Vývoj školy bude sledován zejména v kontextu proměn textilní výroby, v níž postupně mizel řemeslný charakter výroby a intenzivně se prosazovala tovární výroba.

Požadavky: Na základě dostupných pramenů autor popíše okolnosti založení tkalcovské školy a její působení v prvním období, včetně sledování charakteru výuky a osobností na škole působících. Vydané prameny (jubilejní sborníky, výroční zprávy atd.) i materiály v archívním fondu budou základem rozboru změn statutu a organizace školy i změn v učebních plánech a programech. Analýza dostupných pramenů statistického a personálního charakteru by měla přinést závěry o charakteru pedagogického sboru a zejména proměnách sociálního, národnostního i regionálního původu žáků.

Metody: Analýza, komparace, syntéza.

Literatura: Seznam pramenů a literatury v příloze

Prohlášení

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

V Liberci dne: 10. 12. 2010

Jaroslav Černý

Poděkování:

Chci poděkovat především paní PhDr. Miloslavě Melanové, která se významnou měrou podílela po dva roky na vedení mé práci. Dík jí patří zejména za množství času, jenž mi věnovala při mnohých konzultacích, cenné rady, ochotu, se kterou mi vycházela vstříc, a v neposlední řadě za motivaci a elán, jimiž mě při práci zásobila.

Rád bych také poděkoval panu Jiřímu Bockovi za jeho ochotu a pomoc při práci v okresním archivu v Liberci.

Na závěr chci poděkovat i paní PaedDr. Kamile Podrápské, Ph.D. za to, že mi byla po čtyři roky pedagogickým vzorem.

Anotace:

Diplomová práce si klade za cíl analyzovat a popsat libereckou odbornou textilní (tkalcovskou) školu v 2. polovině 19. století. Sleduje rozvoj a proměny této vzdělávací instituce a zaměřuje se na její přínos pro severočeský textilní průmysl. Diplomant se přitom věnuje také vztahu významných místních korporací k tkalcovského ústavu. Vývoj školy je sledován v kontextu proměny textilní produkce, v níž postupně vymizel fenomén drobných živností a byl nahrazen tovární výrobou. V poslední části se autor zaměřuje i na další podobné odborné školy v česko-saském pohraničí.

Klíčová slova:

Liberec (Reichenberg) – 2. polovina 19. století – odborné školství – tkalcovská škola
Liberec - liberecké korporace – textilní průmysl - živnost – severní Čechy - Sasko

Annotation

Diese Diplomarbeit stellt das Ziel, die Fachtextilschule in Liberec (Reichenberg) in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts zu analysieren und zu beschreiben. Die Arbeit verfolgt die Entfaltung und Umwandlungen der Fachschule für Weberei in Liberec und konzentriert sich auf ihr Verdienst für die Textilindustrie des Nordböhmens. Der Diplomand widmet sich dabei auch dem Verhältnis zwischen bedeutenden hiesigen Korporationen und dem Textilanstalt. Die Entwicklung der Schule wird im Kontext der Transformation von Textilproduktion betrachtet, in der das Phänomen der Kleingewerbe schrittweise verschwunden ist und ist durch Fabrikation ersetzt worden. In dem letzten Teil bringt der Autor auch auf weitere Fachschulen im böhmisch-sächsischen Grenzraum Aufmerksamkeit.

Schlüsselwörter:

Liberec (Reichenberg) – die 2. Hälfte des 19. Jahrhunderts – das Fachschulwesen – die Fachschule für Weberei in Liberec – Liberecer (Reichenberger) Korporationen – die Textilindustrie – das Gewerbe – Nordböhmen – Sachsen

Annotation

This thesis aims to analyse and describe the professional textile school in Liberec in the second half of 19th century. The diploma paper monitors the developments and changes of weaving school in Liberec and focuses on its contribution to the textile industry of North Bohemia. Author concentrates at the same time to the relationship of important local corporations to weaving institute. The development of the school is monitored in the context of change in textile production, which gradually disappeared phenomenon of small-traders and was replaced by factory production. In the last part the author pays attention to other similar professional schools in the Czech-Saxon border.

Keywords:

Liberec (Reichenberg) – the 2. half of the 19th century – vocational education – weaving school in Liberec – Liberec corporations - textile industry – trade – North Bohemia - Saxony

OBSAH

1. Úvod.....	9
2. Rozbor pramenů a literatury	9
2.1. Rozbor pramenů.....	10
2.2. Rozbor literatury	12
3. Textilní výroba a severní Čechy	14
4. Okolnosti a důvody vzniku odborného školství	15
4.1. Liberecká tkalcovská škola.....	17
4.1.1. První dvě desetiletí tkalcovské školy Liberec.....	18
4.1.2. Vyšší tkalcovská škola Liberec.....	21
4.1.3. Tkalcovská a kreslířská škola Liberec	22
4.1.4. Odborná tkalcovská škola Liberec.....	24
4.2. Pedagogický sbor.....	25
4.3. Studenti a absolventi.....	27
4.4. Proměny školních osnov a organizace ústavu	29
5. Tkalcovská škola a její vztah k místnímu textilnímu průmyslu	34
5.1. Tkalcovská škola a liberecké korporace	37
5.1.1. Tkalcovská škola a cech (resp. společenstvo) soukeníků	38
5.1.2 Tkalcovský ústav a Obchodní a živnostenská komora Liberec	39
5.1.3. Tkalcovská škola a liberecký průmyslový spolek	43
5.2. Tkalcovský ústav a maloživnostníci na Liberecku	47
5.3. Liberecký tkalcovský ústav v systému textilního školství v česko-saského regionu	51
5.3.1. Rumburská tkalcovská škola	51
5.3.2. Varnsdorfská tkalcovská škola	56
5.3.3. Odborné školství v Sasku v době průmyslové revoluce	60
5.3.3.1. Vyšší tkalcovská škola Chemnitz.....	61
5.3.3.2. Vyšší tkalcovská škola Zittau	63
6. Závěr	65
7. Seznam použitých pramenů a literatury.....	68
7. 1. Prameny nevydané a vydané.....	68
7. 2. Literatura.....	70
Literatura.....	70
8. Přílohy.....	73

1. Úvod

Rozvoj průmyslové revoluce a postupné liberálně-tržní podmínky umožnily vzrůst textilního průmyslu v podunajské monarchii. Textilní výroba představovala první odvětví, kde se naplno prosadila industrializace, přičemž severovýchodní Čechy patřily mezi textilními oblastmi někdejšího mocnářství k těm nejdůležitějším.¹ Dynamický rozvoj tohoto průmyslového odvětví ale začal postupně vyžadovat teoretické znalosti, které byly poskytovány díky tkalcovským školám, hojně zakládaným v 50.-70. letech 19. století.

Dějiny textilního školství u nás doposud nejsou zpracovány a tento text je pokusem zevrubněji zachytit jednu kapitolu severočeské školské historie. Na počátku této práce byla snaha nalézt spojitost mezi tkalcovskou školou v Liberci a její starší předchůdkyní v Chemnitz (Saská Kamenice), ale vlastním cílem předkládané diplomové práce je poodhalit význam odborného vzdělání a důležitost teoretické a praktické tkalcovské výuky pro rozvoj textilního průmyslu v severních Čechách, resp. v česko-saském pohraničí, v druhé polovině 19. století.

Ve středu zájmu bude stát liberecká textilní (tkalcovská) škola,² označovaná jako nejstarší vzdělávací ústav tohoto typu v někdejší mocnářství. Vedle ní bude pro srovnání uveden také stručný vývoj textilních (tkalcovských) škol v Rumburku, Varnsdorfu a v saských městech Chemnitz a Zittau. Pozornost bude věnována také vlivu místních průmyslníků, průmyslových organizací a státu při zakládání a další existenci těchto vzdělávacích institucí.

2. Rozbor pramenů a literatury

K tématu mé diplomové práce je k dispozici rozsáhlá pramenná základna uložená ve Státním okresním archivu Liberec, Krajské vědecké knihovně v Liberci, z části také v knihovně Severočeského muzea v Liberci a městské knihovně v Chemnitz (das Tietz).

Zejména Krajská vědecká knihovna v Liberci (dále KVKL) nabízí pestrou škálu možností, ze kterých má zájemce o tuto problematiku možnost čerpat informace. Jedná se především o tištěné texty narativního charakteru (výroční zprávy školy, oslavné

¹ Liberec byl kupříkladu v polovině 19. století druhým největším městem v Čechách, což bylo do značné míry ovlivněno rozvinutou textilní výrobou.

² Liberecká textilní škola byla založena jako tkalcovský ústav (Webeschule), a proto je v této práci užíváno tohoto označení.

sborníky) v oddělení sudetik³. Ve Státním okresním archivu v Liberci (dále SOkA) je k dispozici přímo fond o liberecké textilní škole, ale i některé další, z nichž se dovídáme bližší údaje o tomto ústavu.

Výraznou překážkou při zpracování historie školy je skutečnost, že k prvním třem letům existence této instituce scházejí přímé prameny, resp. zevrubnější informace, jelikož i SOkA disponuje třídními knihami ústavu (včetně několika písemností) až od roku 1855.⁴ Navíc některé texty o původní tkalcovské škole, o nichž víme ze starších bibliografií,⁵ chybí nebo jsou ztraceny.⁶

2.1. Rozbor pramenů

Základní prameny k liberecké tkalcovské škole jsou uloženy ve SOkA Liberec. Je to především fond „*Textilní škola Liberec*“, jenž obsahuje písemnosti k odbornému střednímu školství zahrnující období mezi roky 1855-1947.

Tento fond je tvořen převážně písemným materiálem pro výše uvedené časové rozpětí. Vedle třídních výkazů z let 1855-1945 v něm můžeme nalézt také matriky žáků z let 1871-1887, osobní spisy učitelů a zaměstnanců školy z let 1882-1945, opisy vysvědčení z let 1882-1931 a zápisy z porad učitelů z let 1903-1945. Kromě informací o liberecké tkalcovské škole nás zčásti také seznamuje s podobnými ústavu v Rumburku, Varnsdorfu, Šluknově, Krásné Lípě, Stárkově a Chrastavě.

Pro období do začátku 70. let 19. století lze z *Katalogu 15. 5. 1855 až Katalogu 21* vyčíst vyučované předměty, jmenovité seznamy žáků (mnohdy s adresou), jejich rozdělení do oddělení, prospěch a dílčí studijní informace z poznámek vedených učitelem Ignazem Kafkou. V některých třídnicích jsou založeny úřední a inventární dokumenty, které ale jen málo dokreslují charakter školy.

Pro 2. polovinu 19. století mají velikou vypovídající hodnotu matriky studentů (1879-1887), ve kterých nalézáme podrobné údaje o žácích (jméno, rodiště, náboženství, národnost, údaje o rodičích, bydliště, předchozí vzdělání, studentovo zaměření, jméno a sídlo zaměstnavatele). Nutné je však podotknout, že čím jsou jednotlivé matriční knihy mladší, tím méně pečlivě jsou vedeny.

³ Oddělení německé literatury, která byla do r. 1945 součástí Bücherei der Deutschen.

⁴ SOkA Liberec fond *Textilní škola Liberec*, Katalog 15. 5. 1855.

⁵ Viktor LUG, *Schriften über Reichenberg und den Reichenberger Kreis*, Reichenberg 1942, s. 53.

⁶ V SOkA Liberec je fond Pozůstalost sekretáře Ludwiga Hübnera (1867-1918), ale ani v něm jsem nenalezl knihu: Ludwig HÜBNER, *Geschichte der Reichenberger Webeschule*, Reichenberg 1873.

Fond „*Okresní školní rada Liberec – město*“ zahrnuje kartony 27 a 28, v nichž jsou obsaženy protokoly ze zasedání dozorčí rady školy (pro období 1880 až 1894) a nevydaný pamětní spis ústavu z roku 1888 (karton č. 27).

Pozornost zaslouží také fond „*Emanuel Drahan, ředitel textilní průmyslové školy, 1863-1884*.“ Tato osobní pozůstalost poskytuje materiál k životopisu druhého ředitele tkalcovské školy Emanuela Drahana a k dějinám odborného textilního školství na Liberecku, jelikož Drahan byl jako odborník v textilní oblasti činný jak po stránce odborné (fond obsahuje spis „*Ornamentale Entwürfe für die Zwecke der Textilindustrie*“), tak popularizační (řada novinových článků, např. „*Die Textil-Industrie Österreich-Ungarns auf der Pariser Weltausstellung 1878*“).

Pro první léta existence ústavu je možné čerpat zprávy také ze soudobého libereckého tisku. K nejstarším novinovým článkům o škole patří zprávy v *Reichenberger Anzeiger* z let 1858-1860.

Velkou hodnotu ale mají také výroční zprávy Obchodní a živnostenské komory Liberec (1853, 1857, 1862, 1864, 1866). V těchto pramenech se dovídáme hlavně o praktickém významu této vzdělávací instituce.

Škola sama se začala prezentovat až po 20 letech existence. Nejstarším dochovaným textem je brožura „*Die Höhere Weberschule in Reichenberg in Böhmen von ihrer Gründung im Jahre 1852 bis zur Eröffnung der Wiener Weltausstellung im Jahre 1873*“ vydaná roku 1873 v Liberci. V ní je zachycena historie ústavu, spolu s dalšími okolnostmi podílejícími se na jeho vzniku. Dále jsou zde obsaženy také nové školní osnovy, kompletní seznam vybavení a pomůcek k výuce, včetně některých statistických údajů z prvních dvou desetiletí existence školy.

V jednotlivých oslavných a pamětních sbornících k výročí založení školy (40., 50. a 75.) a v příručce „*Taschenbuch für die Besucher der Staatsfachschule für Textilindustrie Reichenberg in Böhmen*“ jsou uváděny stejné informace o historii školy (s daným časový posunem), významných událostech, změnách struktury výuky a popisem jednotlivých studijních plánů. Jejich velkou předností jsou často aktualizované seznamy učitelů, absolventů nebo statistických údajů (týkajících se personálu, žáků nebo hospodářských informací). V mladších dokumentech má čtenář možnost spatřit množství fotografií školy, učitelů, plánků a tabulek.

Cenným pramenem jsou samostatně vydané školní osnovy z roku 1887 („*Organisations- und Lehr-Plan der k. k. Fachschule für Weberei in Reichenberg*“, Reichenberg 1887), z nichž je patrná podrobná organizace studia a průběh jednotlivých

předmětů. Výroční sborníky takto zevrubné nejsou, ačkoliv i ony přinášejí takovéto informace.

Mezi prameny nalezneme i učebnice sepsané pedagogy Ignazem Kafkou a Karlem Mikolaschkem, které nám umožňují si vytvořit praktickou představu o výuce na odborné tkalcovské škole.

O ústavu se významně hovoří také v publikaci *„Reichenberg in der Zeit der Selbstverwaltung vom Jahre 1850 bis 1900 : Ein geschichtlicher Rückblick und Verwaltungsbericht* z roku 1902, kde je uveden vývoj školy a učitelského sboru.

Významným zdrojem pro poznání života ústavu jsou od konce 70. let 19. století výroční zprávy tkalcovské školy (uložené v KVKL), které začaly vycházet po přechodu této vzdělávací instituce pod správu státu. První dvě výroční zprávy pro školní roky 1879/1880 a 1880/1881 se nezachovaly a v KVKL je k dispozici až třetí z roku 1882. Tyto prameny podávají detailní popis života ústavu za konkrétní uplynulý školní rok. Nejbohatší na informace jsou zprávy do přelomu století, poté jsou už spíše formální. Avšak pro 80. a 90. léta 19. století z nich získáváme cenné informace o učitelích a předmětech, činnosti dozorčí rady, školních statistikách, vztahu školy k místnímu průmyslu, hospodaření, darech škole, seznamech studentů a významných událostech pro příslušný školní rok. Tyto zprávy zahrnují souvisle období mezi léty 1881/1882 až 1915/1916 a 1919/1920 (se statistickými informacemi z období světové války) až 1924/1925. Poslední dochovanou a informačně cennou je výroční zpráva ze školního roku 1938/1939, kdy již škola spadala pod Třetí říši.

O libereckém průmyslovém spolku nám podává zprávu *„Festschrift zur Feier des fünfzigjährigen Bestandes des Gewerbevereins der Stadt Reichenberg: 1841-1891“*, o činnosti rumburské a varnsdorfské tkalcovské školy pak *„Die Fachschule für Weberei in Rumburg in den ersten 50 Jahren ihres Bestandes: Gedenkschrift 1872-1922“* respektive *„Die Gedenkschrift 1873-1923: Die Staatsfachschule für Weberei in Warnsdorf in den ersten 50 Jahren ihres Bestandes.“* Důležité prameny o tkalcovské škole v Chemnitz tvoří *„Prospectus der höheren Webschule zu Chemnitz“* a *„Festschrift zur Feier des 50jährigen Bestehens der höheren Webschule zu Chemnitz: 1857-1907.“*

2.2. Rozbor literatury

Okruh česky psané literatury k liberecké tkalcovské škole je poměrně omezený. Nejvýznamnějšími autory v tomto směru jsou regionální historici Libuše Horákové, Miloslava Melanová, Robert Filip, Vladimír Ruda či architekt Svatopluk Technik.

Zejména Horáková ve svém příspěvku „*Z historie nejstarší textilní průmyslové školy*“ a Filip v práci „*Dějiny školství v Liberci do roku 1945 ve světle archiválií*“ popisují detailněji vývoj tkalcovského ústavu v Liberci od jeho založení do roku 1945, zatímco u ostatních se jedná spíše o zmínky popisující význam školy pro okolí Liberce. Nutné je však konstatovat, že ucelená studie chybí.

Velký význam pro poznání liberecké textilní historie má, i přes marxistickou orientaci, práce Jaroslava Jozy „*Z minulosti textilního průmyslu v libereckém kraji*“, v níž je podrobně zachycen vývoj textilní výroby v Liberci do poloviny 19. století. Kniha Zdeňka Brunclíka „*150 let hospodářské komory Liberec (1851-2001)*“ je rovněž důležitým průvodcem průmyslovou historií města Liberec. Vladimír Ruda pak v „*Počátcích textilního průmyslu v Liberci*“ tento obraz zaměřuje na textilní produkci.

Josef Gruber nás kvalitně seznamuje o dobové školské situaci v rozsáhlé stati „*Školství průmyslové*“, která je součástí V. svazku České politiky. O školství v Liberci vypovídá také „*Kniha o Liberci*“ od Romana Karpaše a kol.

Liberec byl někdejší střediskem českých Němců, a proto jsem mohl svou práci opřít o množství studií místních německých autorů. Textilní dějiny Liberce nám v kvalitní a kritické podobě předkládají historici Hermann Hallwich („*Reichenberg und Umgebung: Eine Ortsgeschichte mit spezieller Rücksicht auf gewerbliche Entwicklung*“), Ludwig Hübner („*Geschichte der Reichenberger Tuchmacherzunft: Festschrift zum 300. Jubiläum der Reichenberger Tuchmacherzunft*“) nebo Joseph Grunzel („*Die Reichenberger Tuchindustrie in ihrer Entwicklung vom zünftigen Handwerk zur modernen Grossindustrie*“), kteří se ve svých pracích velkou měrou zabývali významem liberecké textilní výroby a jejího vlivu na hospodářství.

Důležité jsou však také texty sekretářů libereckého průmyslového spolku Eduarda Tobische („*Der Gewerbeverein der Stadt Reichenberg. Eine Skizze seiner Thätigkeit seit der Gründung bis zur Gegenwart*“) a Ignaze Richtera („*Der Gewerbeverein des Stadt Reichenberg 1841-1891, Eine Schilderung seiner Thätigkeit*“), kteří nás spolu s Hübnerem seznamují se situací drobných živnostníků a odborného školství v 2. polovině 19. století. Nejpatrnější je to v Tobischově práci „*Das Kleingewerbe und der gewerbliche Unterricht*“, z níž zcela jasně vyplývá význam praktické a teoretické výuky pro kvalitní průmyslovou výrobu a udržení kroku se západními zeměmi.

Ve své diplomové práci jsem pracoval také s literaturou z německého města Chemnitz. V pracích Wilhelma Zöllnera („*Geschichte der Fabrik- und Handelsstadt Chemnitz*“, „*Chemnitz am Ende des XIX. Jahrhunderts*“) nebo Otto Ketzela („*Die höhere Webschule und Webereifachschule in Chemnitz*“) jsou uváděny především

příčiny vzniku tamějšího tkalcovského ústavu a vývoj této vzdělávací instituce. Materiály jsou dostupné zejména v městské knihovně das Tietz, ale i v knihovně archivu města Chemnitz.

3. Textilní výroba a severní Čechy

„Dlouhé“ 19. století s sebou přineslo celou řadu politických, hospodářských, sociálních a technických změn, které velmi výrazně ovlivnily prosazení průmyslové revoluce v českých zemích. Manufakturní výrobu nahradila strojová, která se stala jedním z symbolů industrializace a celého 19. století (spolu s rozvojem technologických postupů, dopravy a komunikací). Pro průmyslovou revoluci byl však také charakteristický přechod od ruční malovýroby ke strojové velkovýrobě.⁷

Textilní produkce má v Čechách, společně se sklářstvím, dlouhou tradici a výroba tkanin náleží jednoznačně už od středověku mezi nejstarší a nejdůležitější výrobní odvětví. Ačkoliv je pravděpodobné, že se obyvatelstvo na Liberecku zabývalo textilní výrobou již dříve, tak spolehlivé doklady o tom máme až od 16. století.⁸ V této době se začalo na území tehdejšího Bolešlavského kraje, zahrnující i dnešní Liberec a jeho okolí, významně rozvíjet plátenictví. Podstatnými surovinami pro výrobu oděvů zde byly len a vlna, od 2. poloviny 18. století se pak začala více prosazovat levnější bavlna.⁹

Velmi příznivé podmínky pro podnikání s textilem nastaly počátkem 19. století, kdy Evropou otřásaly napoleonské války, v jejichž důsledku byl zakázán dovoz anglického zboží, zejména pak látek. Díky Napoleonově bloádě Británie nastal soukeníkům na kontinentu čas prosperity. Také Liberec dosáhl v této době svého rozkvětu, avšak podíl na něm měly bezpochyby také tereziánské a josefínské reformy, které podporovaly rozvoj manufaktur. Svou roli v hospodářském rozvoji města při tom sehrály i nové postupy při zpracovávání textilní suroviny (zejména bavlny), růst životní úrovně a koupěschopnost obyvatelstva.¹⁰

Návrat britského zboží na světové trhy přinesl postupný úpadek libereckých manufaktur, přičemž opětovný hospodářský růst nastává v Liberci až od přelomu 20. a 30. let 19. století, kdy se zde začíná ve větší míře rozšiřovat strojová výroba.¹¹ Stroje se uplatňovaly v předení, ale jen pozvolna si nacházely místo ve tkaní. Tam zůstávala

⁷ Více: Otto URBAN, *Kapitalismus a česká společnost*, Praha 2003, s. 51-91.

⁸ Jaroslav JOZA, *Z minulosti textilního průmyslu v libereckém kraji*, Liberec 1958, s. 7.

⁹ J. Joza, *Z minulosti textilního*, s. 8-9.

¹⁰ více: Vladimír RUDA, *Počátky textilního průmyslu v Liberci*, Liberec 1973, s. 4.

¹¹ J. Joza, *Z minulosti textilního*, s. 86.

dlouho zachována ruční výroba, jelikož potřebné stroje z ciziny byly drahé a s ohledem na poměrně velkou výkonnost stavů se nevyplácely pořizovat. Přesto se zde na konci 30. let 19. století začal objevovat Jacquardův stav, který umožňoval poměrně rychlé tkaní vzorových látek a představoval tak krok kupředu.¹²

Od druhé poloviny 19. století se rozšířilo strojové vyrábění do všech odvětví textilní produkce a po zavedení parního stroje nastal úpadek malovýroby. Pokrok přicházející ze západní Evropy upevnil postavení Liberce jako předního textilního výrobce nejen habsburské monarchie. Do staré soukenické oblasti začala významněji pronikat bavlna a během několika desetiletí se v severních Čechách rozrostlo zpracování této suroviny do ohromných rozměrů. Zavádění strojů a zintenzivnění velkovýroby představovaly zásadní změny ve výrobních procesech. Stále častěji se prosazovaly inovace za účelem zefektivnění práce a udržení kroku s požadavky trhu.¹³

Liberec si po celou první polovinu 19. století držel post nejdůležitějšího centra textilní produkce. Jeho definitivní přerod v průmyslové centrum habsburské monarchie přišel v polovině 19. století spolu se založením liberecké obchodní a živnostenské komory, získáním vlastních obecních statut a vybudováním železničního spojení s Pardubicemi a Žitavou. Město pod Ještědem se proměnilo v 50. letech 19. století v druhé největší město Čech.¹⁴

Avšak Liberec nezakládal svou prosperitu jen na textilních úspěších, nýbrž podporoval i vzdělání, bez kterého by obchod či průmysl mohl jen sotva vzkvétat. Zavádění nových technik a technologií se bez dostatečné teoretické a praktické výuky nemohlo trvale uchytit a průmysl by tak nemohl obstát vůči zahraniční konkurenci. Liberec proto nenesl náhodou přídomek „město škol.“¹⁵

4. Okolnosti a důvody vzniku odborného školství

Na začátku druhé poloviny 19. století byl celkový rozvoj odborného školství v habsburské monarchii nedostatečný. Rakouský průmysl disponoval mnohdy odborníky z Německa nebo lidmi, kteří získali vzdělání v Lipsku, Zhořelci, Žitavě, Saské Kamenici nebo jinde.

Po revolučních událostech v letech 1848-1849 se začal v politické a správní struktuře uplatňovat centralistický přístup, avšak docházelo i k vytváření moderního

¹² Tamtéž, s. 89.

¹³ Více: Tamtéž, s. 94-101.

¹⁴ Svatopluk TECHNIK – Vladimír RUDA, *Liberec, Minulost a budoucnost*, Liberec 1961, s. 76.

¹⁵ Roman KARPAŠ a kol., *Kniha o Liberci*, Liberec 2004, s. 229-233.

státního aparátu a reformám, které měly podpořit hospodářský rozvoj. To se projevilo například v oblasti školství, kde byla řešena otázka existence specializovaných odborných škol a jejich vlivu na modernizaci výroby a konkurenceschopnost vůči zahraničí, jelikož vzrůstající nároky na oborové znalosti nutily pracovníky získávat hlubší praktické a teoretické vzdělání.

Dne 2. března 1851 byl přijat návrh ministra kultu a vyučování hraběte Thuna na úpravu průmyslového vyučování a na zvláštní zřizování reálných škol. Hrabě Thun prohlásil potřebným i „*zřizování škol řemeslnických nedělních a vlastních škol speciálních pro jednotlivá odvětví technického vzdělání.*“¹⁶

Tyto večerní a nedělní školy měly být zakládány při nových reálkách. Reálné školy, jejichž předpisy byly shodné s platnými směrnicemi pro gymnázia, však neodpovídaly nárokům jednotlivých odvětví a jen zřídka docházelo k otvírání pokračovacích nebo speciálních škol.

Iniciativu proto převzaly a začaly vyvíjet obchodní a živnostenské komory, cechy či průmyslové spolky. Tyto instituce jasně pocitovaly, s ohledem na modernizaci a pokrok v průmyslu, nezbytnost existence specializovaných škol, v nichž by studenti mohli získat dobré předpoklady pro budoucí uplatnění. V 50. letech 19. století pak začaly skutečně některé specializované ústavy vznikat.

Velký zlom v rozvoji odborného školství nastal od 70. let 19. století, kdy se začalo ministerstvo obchodu (pod něž spadaly školy reálné, průmyslové, nautické a polytechnické) spolu s ministerstvem kultu a vyučování aktivně angažovat v otázce technického školství a poskytovat těmto školám pravidelné subvence. V této době také nastává postupná vlna zestátňování a rozvoje odborných ústavů.

Ministerstvo obchodu zanechalo za deset let své působnosti v oblasti průmyslového školství výraznou stopu: původní počet devíti odborných škol vzrostl na 80 v roce 1882, kdy všechny ústavy přešly pod rezort ministerstva kultu a vyučování. Tehdy ve všech zemích, krom Bukoviny a Dalmácie, existovaly odborné školy. Co se týče průmyslového zaměření, nejvíce bylo odborných tkalcovských škol (26), následovaných školami na zpracování dřeva, mramoru a proutí (23) a ústavy pro vyšívání, krajkářství a pletení (12).¹⁷

V severovýchodních Čechách začaly ve velké míře od 70. let 19. století vznikat nové textilní ústavy. Rok po znovuotevření rumburské školy (1872) uvítaly své první

¹⁶ Josef GRUBER, *Školství průmyslové*, in: Česká politika. Díl 5, Kulturní, zvláště školské úkoly české politiky, Praha 1913, s. 704.

¹⁷ Tamtéž, s. 720.

studenty textilní školy v Rokytnici nad Jizerou, Varnsdorfu nebo ve Vrchlabí. Tkalcovské školy vznikly později i v Krásné Lípě a Šluknově (obě 1875). Roku 1874 byla otevřena mimo jiné i česká tkalcovská škola v Jilemnici.

Do roku 1875 byly ze 17 nově vzniklých odborných škol v Čechách pouze čtyři české. Z porovnání zastoupení odborných ústavů mezi obvody liberecké a pražské obchodní a živnostenské komory vyplývá jednoznačná převaha severočeské v poměru 23:2 na konci roku 1875.¹⁸

Historie a vývoj liberecké tkalcovské školy, jakožto předchůdkyně dnešní Střední průmyslové školy textilní v Liberci, do I. světové války bude předmětem následující části práce.

4.1. Liberecká tkalcovská škola

V prvních desetiletích 19. století nastal rozvoj továrního průmyslu a vzrůst liberecké průmyslové výroby. Textilní produkce si po celé 19. století držela přední místo domácího průmyslu a Liberec, pyšící se označením „rakouský Manchester“,¹⁹ patřil se severními Čechami k nejdůležitějším výrobním oblastem.

Avšak postupné pronikání mechanizace a strojů začalo vyžadovat dokonalejší vzdělání. Zavádění nových technik a technologií, důležitých pro udržení kroku se zahraniční konkurencí, by se bez dostatečné teoretické a praktické výuky nemohlo trvale uchytit. Podpora vzdělávání se proto ukázala velmi prozřetelnou a perspektivní právě ve spojení s textilním průmyslem.

Návrh na založení školní instituce, která by poskytla dostatečné praktické i teoretické znalosti v textilním oboru, se dostal na program schůze libereckého průmyslového spolku (Gewerbeverein der Stadt Reichenberg)²⁰ dne 3. prosince 1851.²¹ Při příležitosti porady o výhodnosti způsobu výroby zboží z ovčí vlny a bavlněné příze dospěl spolek k názoru, „že výroba sukna v Liberci je téměř nepřetržitě prováděna na základě prakticky získaných schopností, zatímco většině živnost provozujících tkalců se nedostává celistvého teoretického vzdělání a podle toho nejsou schopni udržet krok s

¹⁸ J. GRUBER, *Školství*, s. 719.

¹⁹ Označení „rakouský Manchester“ lze v pramenech dohledat (v různých modifikacích) i u jiných měst jako Brno nebo Náchod.

²⁰ Termínu „Gewerbeverein“ odpovídá pro 19. století spíše překlad *živnostenský spolek*. V této práci však budu užívat označení *průmyslový spolek*.

²¹ *Festschrift zur Feier des fünfzigjährigen Bestandes des Gewerbevereins der Stadt Reichenberg: 1841-1891*, Reichenberg 1891, s. 12.

rozvojem v zahraničí.“²² Byl proto podán návrh na vytvoření tkalcovské školy, která by libereckým soukeníkům lépe napomáhala obstát v obchodní konkurenci. Průmyslový spolek však tento nápad neuskutečnil, jelikož se obával finanční náročnosti celého projektu. Tohoto úkolu se zhostil cech soukeníků (Reichenberger Tuchmacherzunft), respektive pozdější společenstvo soukeníků (Tuchmachergenossenschaft)²³, který se 26. března 1852 na svém zasedání připojil k názoru o nezbytnosti zřízení takovéto školy, která doposud v habsburské monarchii chyběla.²⁴

Stanovy spatřily světlo světa 19. května 1852 a tkalcovská škola zahájila výuku již 14. června téhož roku ve starém mistrovském domě cechu soukeníků (Meisterberg Nr. 1, tehdejší Novoměstské, dnes Sokolovské náměstí), čímž započala svou dlouhou historii.

4.1.1. První dvě desetiletí tkalcovské školy Liberec

Začátky liberecké tkalcovské školy nebyly lehké. Onen sál mistrovského domu, který doposud sloužil ke schůzím cechu, byl přeměněn na učebnu. Místnost byla vybavena skromně a levně. Mistrovské stoly v ní sloužily k odbornému kreslení a nezbytné vybavení pro výuku dodali liberečtí továrníci Franz Schmidt mladší a F. W. Kallinowsky spolu s textilními firmami Siegmund-Neuhäuser&Comp. a Josef Herzig&Söhne.

Prvním (provizorním) učitelem se stal zaměstnanec a kreslič Liebiegovy továrny Ignaz Kafka, díky němuž škola získala časem dobré jméno. Do definitivního jmenování učitelem roku 1853 vyučoval na škole bezplatně a otázka výše jeho mzdy nebyla do té doby řešena (viz kapitola 2.2. Učitelství).

Škola přijímala zpočátku jen syny libereckých soukeníků, pro něž bylo vyučování zdarma. První kurz byl ukončen 31. prosince 1852 s 36 absolventy. Ústav spadl zprvu pod dohled rady (Aufsichtsrat) tvořené ze zástupců průmyslového spolku a cechu soukeníků. Jejími členy byly předseda soukenického cechu Adolf Schütze a předseda průmyslového spolku Wilhelm Herzig, dále příslušníci soukenického cechu Anton Posselt mladší, Christof Horn, Josef Tschörner a členové průmyslového spolku Franz Schmidt mladší, F. W. Kallinowsky a Johann Miksch. Toto spojení vedlo k rozepřím, v

²² K. k. Fachschule für Weberei in Reichenberg, Reichenberg 1888, s. 1.; Die k. k. Fachschule für Weberei in Reichenberg: Gedenkschrift zur Feier des vierzigjährigen Bestandes derselben am 14. Juni 1892, Reichenberg 1892, s. 3.

²³ Patentem č. 227 ř. z. byl s působností od 1. května 1860 uzákoněn nový živnostenský řád. Nový zákon v Rakousku odstraňoval zbytky cechů a zaváděl důsledný liberalismus. Z libereckého tkalcovského cechu (Reichenberger Tuchmacherzunft) se tak stalo společenstvo soukeníků (Tuchmachergenossenschaft).

²⁴ Srovnej: J. GRUBER, Školství, s. 707.

jehož důsledku se průmyslový spolek roku 1854 vzdal společného dohledu nad školou, aniž by však vypověděl finanční podporu, jelikož roku 1862 byl jeho příspěvek nově regulován.²⁵ Hlavní výdaje školy ale prakticky od počátku hradil cech soukeníků (viz kapitola 5.1.2. Tkalcovský ústav a Obchodní a živnostenská komora Liberec).

Dozor nad školou přešel na výbor (Webschul-Comité) o pěti až deseti volených cechovních členech, jejichž úkolem bylo dohlížet na řízení ústavu. Členové rozhodovali (s dodatečným povolením správní rady společenstva soukeníků) mimo jiné o nákupech učebních pomůcek, o rozdělení vyučovacích hodin, o odpisování či snižování školních peněz.²⁶

Úvodní ročník, který byl do značné míry zkušební (o čemž svědčí i definitivní jmenování Ignaze Kafky stálým učitelem v roce 1853), lze hodnotit s ohledem na přibývajícím počet studentů školy v následujících dvou letech jako úspěšný. Zakončením prvního školního roku se stala v lednu 1853 výstava žákovských prací spojená s udělováním premií. Studentské práce sklídily kladný ohlas a pochvalu jak od cechu soukeníků, tak od průmyslového spolku.

Školní rok začínal pravidelně (do roku 1870) březnem a končil prosincem, přičemž práce studentů byly vždy v lednu předloženy ke zhodnocení na veřejné výstavě. Zahájení této expozice doprovázela slavnost, při níž předseda cechu (a později společenstva) soukeníků zhodnotil uplynulý školní rok a nejlepším žákům udělil premie. Zajímavostí je, že škola udělovala nejlepším třem studentům (v období let 1857-1871) jako formu vyznamenání stříbrné medaile.

Ve školním roce 1853 pokračovali první absolventi v navazujícím ročníku, k němuž přibyl druhý kurz. Celkem navštěvovalo školu 82 žáků. Roku 1854 následoval třetí kurz a počet studujících dosáhl čísla 139. Od roku 1857 se muselo kvůli velkému zájmu o studium a omezené prostorové kapacitě konat vyučování prvního kurzu ve dvou odděleních, přičemž množství přijímaných studentů bylo jednoznačně ovlivněno prostorovými možnostmi ústavu.

S postupem času se rozšiřovala i škála vyučovaných předmětů.²⁷ Od roku 1858 to byly barevná harmonie (Farbenharmonie) a kreslení (Zeichnen). Na počátku šedesátých let následoval speciální kurz pro soukenické mistry a mistrovské synky, kterým nedostatek času neumožňoval navštěvovat pravidelnou výuku a splnit tak předepsaný

²⁵ *Reichenberg in der Zeit der Selbstverwaltung vom Jahre 1850 bis 1900 : Ein geschichtlicher Rückblick und Verwaltungsbericht*, Reichenberg 1902, s. 320.

²⁶ Více: *Die Höhere Weberschule in Reichenberg in Böhmen von ihrer Gründung im Jahre 1852 bis zur Eröffnung der Wiener Weltausstellung im Jahre 1873*, Reichenberg 1873, s. 5-6.

²⁷ Více: SOkA Liberec, fond Textilní škola Liberec, Katalog žáků č. 5.

počet hodin.²⁸ Na škole se vyučovaly i předměty, které přímo nesouvisely s tkaním, nýbrž s obchodní naukou. Tak byl roku 1861 zahájen kurz pro kupecké obory a od následujícího školního roku účetnictví (Buchhaltung).

Prvních velkých ocenění dosáhl ústav na světových výstavách v Londýně (1862) a Paříži (1867), kde byly práce studentů oceněny bronzovou medailí.

V roce 1863 vedly nedostatečné učební prostory k dočasnému přestěhování školy do domu Josefa C. Bayera na Vavřincově vrchu č. 17 (Nr. 363-I, Laurenziberg). Tam se také vyučovalo do výstavby nového mistrovského domu společenstva soukeníků roku 1871.

Od druhé poloviny 60. let se projevovala potřeba reorganizace tkalcovské školy. Hlavním důvodem se ukazoval pokrok v odvětvích textilního průmyslu, který kladl stále větší nároky na odbornou výuku. Pokud tedy chtěla škola udržet krok s dobou a zachovat si dobrou vzdělávací úroveň, musela se přizpůsobit novým požadavkům. Chyběla např. výuka mechanického tkaní (die mechanische Weberei),²⁹ které právě ve 2. polovině 19. století zaznamenalo velký rozvoj, ačkoliv již v jeho první polovině se na Liberecku jako první pokusili nahradit ruční tkaní bavlněných látek strojovou výrobou továrníci Karl Herzig v Proseči nad Nisou (v roce 1834) a Johann Liebieg v Liberci (1835-1839).³⁰

Stoupajícími požadavky a nároky na kvalitu výuky si bylo vědomo také společenstvo soukeníků, které zvyšovalo příspěvky na výdaje spojené s provozem školy. Náklady potřebné na její chod se přitom vyšplhaly v průběhu 17 let na sumu kolem 17 000 zlatých.³¹ Tato finanční náročnost se stávala pro společenstvo postupně neúnosnou. Navíc bylo pro něj čím dál více nutné zabývat se otázkou výstavby vlastní a moderně vybavené budovy.

Pro zabezpečení reorganizace školy se ukázala klíčovou návštěva sekčního šéfa ministerstva obchodu, dr. Sifinia de Pretis di Cagnodo, roku 1869. Ten přislíbil pomoc od státu ve formě finančních subvencí. Částka na 8 000 zlatých od ministerstva obchodu byla použita k nákupu potřebného vybavení a učebních pomůcek.³²

Na počátku 70. let bylo rozhodnuto o odstranění starého mistrovského domu, na jehož místě měla být postavena nová budova, v níž by sídlilo jak společenstvo, tak škola. Stavitel Gustav Sachers začal se stavbou třípodlažní novorenesanční budovy,

²⁸ Probíralo se v něm vybavení tkalcovského stavu a praktické tkaní. Kurz existoval v letech 1860-1864.

²⁹ K. k. Fachschule, s. 1.

³⁰ J. JOZA, *Z minulosti textilního*, s. 104-105, 113.

³¹ *Die Höhere Weberschule*, s. 9.

³² Tamtéž, s. 10-13.

podle projektu vídeňského architekta Streita, dne 11. dubna 1870. Práce na novém mistrovském domě společenstva soukeníků, v jehož ozdobném renesančním štítu je umístěn znak cechu soukeníků, byla dokončena 4. září 1871. Jeho slavnostní otevření proběhlo 1. října 1871. Od tohoto data v něm, po návratu z prostor na Vavřincově vrchu, sídlila také reorganizovaná a moderně vybavená tkalcovská škola (mimo jiné 29 tkalcovskými stavy pro rozličné druhy materiálů), jejíž označení bylo nyní Vyšší tkalcovská škola (Höhere Webeschule). Jejím ředitelem se stal Ignaz Kafka.

4.1.2. Vyšší tkalcovská škola Liberec

Úspěch, který tkalcovská škola zaznamenala v průmyslovém Liberci a okolí, byl čím dál víc patrnější. Denní studium bylo s deseti studenty zahájeno ve školním roce 1871/1872, ale počtem účastníků převyšovala i do budoucna večerní škola.³³ Liberecké tkalcovské škole byla věnována pozornost také ve vládních kruzích, o čemž svědčila častá dedikace příslušných prací a předloh. Dne 9. července 1871 ji dokonce navštívil korunní princ Rudolf, jehož podpis na pamětním listu byl uchováván jako památka na vzácnou návštěvu. Škola poté utkala pro následníka trůnu hedvábnou podobiznu, kterou předal při osobní audienci ve vídeňském Hofburgu dne 19. listopadu 1872 předseda společenstva Wenzl Siebeneicher.³⁴

Od roku 1873 započala výuka kreslení (Zeichenunterricht) pro studenty tkalcovské školy na Odborné škole kreslířské při libereckém průmyslovém muzeu (Kunstgewerbliche Fachzeichenschule des Reichenberger Gewerbemuseums).³⁵ Téhož roku se škola zúčastnila světové výstavy ve Vídni, kde byly výkony žáků oceněny pochvalným diplomem.³⁶

Oproti průmyslové škole (Staatsgewerbeschule), založené v Liberci roku 1876 (jako druhé nejstarší u nás po Brnu),³⁷ nebyl tkalcovský ústav státní institucí mající zabezpečenou budoucnost. Ke změně došlo roku 1877, kdy finanční náročnost na chod školy přiměla definitivně společenstvo soukeníků předat po 25 letech správu textilního ústavu ministerstvu obchodu, čímž byla zajištěna jeho další existence.

³³ Viz přehled počtu studentů in: *Die k. k. Fachschule für Weberei*, s. 25-26.

³⁴ *Die Höhere Webeschule*, s. 14-15.

³⁵ Srovnej: *Festschrift zur 75jährigen Jubelfeier der Staatsfachschule für Textilindustrie in Reichenberg: 1853-1928*, Reichenberg 1928, s. 6-7; *Die k. k. Fachschule für Weberei*, s. 8-9; *K. k. Fachschule*, s. 1.

³⁶ *Festschrift zur 75jährigen*, s. 7.

³⁷ Roman KARPAS a kol., *Kniha o Liberci*, Liberec 2004, s. 232.

Významným mezník v historii ústavu představovalo také úmrtí Ignaze Kafky (*1817 ve Vídni) dne 9. srpna 1877. Pro školu to byla citelná ztráta, jelikož Kafka nebyl jen schopným učitelem,³⁸ nýbrž i zdatným organizátorem.

Až po dvou letech se stal novým ředitelem Emanuel Drahan,³⁹ který zároveň vedl Odbornou školu kreslířskou při libereckém průmyslovém muzeu. Drahanovo jmenování bylo spojeno s organizační změnou, jejímž výsledkem bylo roku 1879 splynutí obou zařízení v jedno, pod společným názvem Tkalcovská a kreslířská škola Liberec (Webe- und Fachzeichenschule).⁴⁰ Ústav se ještě téhož roku zúčastnil výstavy v Teplicích, kde byly práce studentů oceněny dvěma stříbrnými medailemi.⁴¹

4.1.3. Tkalcovská a kreslířská škola Liberec

Od přechodu školy pod stát dohlížela na její chod také dozorčí rada (Aufsichtsrat) složená ze zástupců soukenického společenstva, obchodní a živnostenské komory, města, průmyslového spolku a ředitele školy.⁴² Poměry uvnitř školy zůstaly nezměněny, jelikož k rozšíření denního kurzu kvůli nedostatečným prostorám nedošlo. Tkalcovská škola se ale pod novým vedením sbližovala i s jinými ústavu.⁴³

Od 1. ledna 1882 přešly odborné školy pod resort ministerstva vyučování. Téhož roku odešel Emanuel Drahan do Vídně a na jeho místo nastoupil Karl Mikolaschek, který doposud vyučoval na průmyslové škole.⁴⁴ Změnou ředitele nenastala hlubší reorganizace školy a tak až na rozšíření osnov pro některé předměty (např. nauka o strojích) zůstalo vše při starém. Takový stav zůstal až do školního roku 1887/1888, kdy vstoupila v platnost zcela nová organizace a vyučovací osnovy.⁴⁵

Škola se čím dál více rozrůstala a potřeba větších prostor a modernějšího vybavení se stala naléhavou (počet žáků dosáhl ve školním roce 1887/1888 celkem 190).⁴⁶ Dozorčí rada se začala zabývat možností výstavby vlastní budovy a vyjednáváním o příspěvcích na její stavbu. Obchodní a živnostenská komora se při té příležitosti obrátila

³⁸ Viz Ignaz KAFKA, *Unterrichtsblätter für Weberei, für Webeschulen und zum Selbstunterricht*, Reichenberg 1866, 194 s.; Ignaz KAFKA, *Bindungs- und Schnürrungs-Buch für die glatte Weberei: Zusammenstellung von 230 der gebräuchlichsten und neu entworfener Bindungen nebst Schaftmustern: Ein Handbuch für Fabrikanten und Gesellen*, Reichenberg 1866, 119 s.

³⁹ Více: SOKa Liberec, fond Emanuel Drahan, ředitel textilní průmyslové školy, 1863-1884.

⁴⁰ Uměleckoprůmyslová škola kreslířská sídlící v budově průmyslového muzea byla částečně zredukována. Pouze dva odborné kreslířské kurzy byly spojeny s textilní školou

⁴¹ *Festschrift zur 75jährigen*, s. 7.

⁴² *K. k. Fachschule*, s. 1.

⁴³ Pro studenty průmyslové školy byl zřízen speciální kurz, v němž mimo jiné navštěvovali textilní podniky v Liberci a okolí.

⁴⁴ *Die k. k. Fachschule für Weberei*, s. 10.

⁴⁵ *Festschrift zur 75jährigen*, s. 8.

⁴⁶ *K. k. Fachschule*, s. 3.

na více jak 200 textilních firem s oběžníkem, ve kterém byl zdůrazněn význam textilní školy nejen pro výuku tkaní, ale také pro obory jako předení, tiskařství, barvení a jiné.⁴⁷ Sama přispěla do fondu celkovou částkou 42 000 zlatých, z nich byly hrazeny především konečné náklady na stavbu.⁴⁸

K výzvě OŽK se připojilo množství regionálních podnikatelů, mezi hlavními Johann a Franz Liebiegové, Friedrich Leitenberger nebo Franz Schmidt, z jejichž příspěvků bylo získáno 10 570 zlatých.⁴⁹ Mezi oslovenými bylo zároveň společenstvo soukeníků, které neváhalo uvolnit obnos ve výši 20 000 zlatých.⁵⁰ Pozadu přitom nezůstala ani liberecká spořitelna (Reichenberger Sparcasse), která vyčlenila na stavbu v několika příspěvcích sumu 26 800 zlatých.⁵¹ Město Liberec pak přenechalo bezplatně pozemek o rozloze 2000m² na rohu někdejší Rudolfstraße a Dammgasse.

Obchodní a živnostenská komora Liberec vypsalá soutěž na stavbu nové budovy. Ze třinácti návrhů uspěl projekt firmy Sachers&Gärtner, jenž realizoval Adolf Bürger. Stavební práce započaly 29. září 1885 a přes počáteční komplikace byly dokončeny o dva roky později. Nová budova školy pak byla slavnostně otevřena o Velikonocích 14. dubna 1887.

Novým domovem tkalcovské školy se stala novorenesanční budova, ve které dnes sídlí obchodní akademie. K hlavnímu objektu, obrácenému průčelím do dnešní Šamánkovy ulice, byl zezadu napojen dvoupodlažní trakt přádelny a přízemní mechanická dílna se strojovnou. To celé doplňoval 50 metrový komín. Dnes zůstala zachována jen přední část.⁵²

Moderní vybavení ústavu zahrnovalo převážně anglické mechanické tkalcovské stavby⁵³ a také odbornou knihovnu vybavenou sbírkou různých předloh, vzorníků, učebnic a beletrií.⁵⁴ Celkové stavební náklady dosáhly hodnoty necelých sto tisíc zlatých.⁵⁵ Vlastníkem objektu se stala obchodní a živnostenská komora.⁵⁶

⁴⁷ L. HORÁKOVÁ, *Z historie*, s. 8.

⁴⁸ *Festschrift zur 75jährigen*, s. 8.

⁴⁹ Více: *Die k. k. Fachschule für Weberei*, s. 11.

⁵⁰ *K. k. Fachschule*, s. 2.

⁵¹ *Reichenberg in der Zeit*, s. 321.

⁵² Více: *K. k. Fachschule*, s. 2.

⁵³ L. HORÁKOVÁ, *Z historie*, s. 8. více: *K. k. Fachschule*, s. 2.

⁵⁴ Více: *Jahresberichte der k. k. Fachschule für Weberei in Reichenberg*, Schuljahr 1887-88; 1888-89; 1890-91.

⁵⁵ Suma 95 135 zl. 42 kr.; *Die k. k. Fachschule für Weberei*, s. 11.

⁵⁶ *Festschrift zur 75jährigen*, s. 8.

4.1.4. Odborná tkalcovská škola Liberec

Když byly nyní vytvořeny odpovídající prostorové předpoklady pro vyučování a rozšířila se výuka stávajících i nových předmětů,⁵⁷ získala škola nejen nové osnovy⁵⁸ (1889), ale také název - Odborná tkalcovská škola Liberec (K. k. Fachschule für Weberei in Reichenberg).

Škola se skládala ze tří následujících oddělení: z vlastní dvouleté odborné tkalcovské školy spojené s kreslířskou školou a se školním oddělením pro studenty třetího a čtvrtého ročníku průmyslové školy, dále z jednoleté večerní a nedělní školy pro prohloubení vzdělání a z oddělení mechanického tkaní (učňovská dílna).⁵⁹

Změny se týkaly rovněž přijímacího řízení do denního studia, kde uchazeči museli splnit požadavky dosažení věkové hranice 14 let a ukončení měšťanské školy, reálky, nižšího gymnázia nebo nižšího oddělení střední školy stejného zaměření.

V plánu bylo i rozšíření vnitřního vybavení a pomůcek. Pro tento účel škola obdržela státní dotaci ve výši 25 300 zlatých, ze které byla v první řadě pořízena mechanická tkalcovna.⁶⁰ Novinkou bylo také zavedení vlastního elektrického osvětlení ve všech učebnách (od školního roku 1887/1888).⁶¹

Zajímavá je skutečnost, že ačkoliv byla škola německou, tak se v roce 1891 zúčastnila se studentskými pracemi Zemské výstavy v Praze,⁶² kterou většina českých Němců bojkotovala. Další významnou událostí tohoto roku byla návštěva císaře Františka Josefa I., který si při jednodenní návštěvě Liberce prohlédl také školu a ocenil její přínos.

⁵⁷ To se týkalo geometrie, strojového kreslení, praktických cvičení (konaných v dílnách průmyslové školy) a němčiny

⁵⁸ Učební osnovy pro denní kurz obsahovaly:

První ročník	Druhý ročník
Bindungslehre, Decomponieren und Calculation, Technologie der Handweberei, Maschinenkunde und praktisches Weben auf Handstühlen, Elementarfreihandzeichnen, Fachzeichen, Geometrie und Zeichnen, praktische Arbeiten in der Werkstätte, deutsche Sprache, gewerbliches Rechnen und Geschäftsaufsätze	Bindungslehre, Decomponieren und Calculation, Technologie der mechanischen Weberei, Technologie der Spinnerei, Maschinenkunde, praktisches Weben auf Hand- und mechanischen Webstühlen, Musterzeichnen, Fachzeichnen und gewerbliche Buchführung

Více: *Organisations- und Lehr-Plan der k. k. Fachschule für Weberei in Reichenberg*, Reichenberg 1887, s. 5-11.

⁵⁹ Srovnej: *Reichenberg in der Zeit*, s. 322., L. HORÁKOVÁ, *Z historie*, s. 9.

⁶⁰ *Die k. k. Fachschule für Weberei*, s. 12.; *Jahresbericht der k. k. Fachschule für Weberei in Reichenberg 1887/1888*, s. 6.

⁶¹ Tamtéž, s. 12-13.

⁶² Srovnej: *Jahresbericht der k. k. Fachschule für Weberei in Reichenberg 1890/1891*, s. 9., Tomáš OKURKA, *Obchodní a živnostenská komora v Liberci a Všeobecná zemská výstava 1891*, in: *Fontes Nissae*, VII/2006, Liberec 2006, s. 40-60.

V roce 1892 byl Karl Mikolaschek jmenován profesorem na německé vysoké škole technické v Praze a ačkoliv i nadále vyučoval v Liberci, převzal místo ředitele školy Franz Stübchen-Kirchner.

Ani textilní průmysl ani zájem o studium na tkalcovské škole neupadal. Na přelomu století se navíc objevil nápad na zřízení přadlácké školy (Spinnereischule). Přání po takovém ústavu v Liberci bylo na místě, protože v Rakousku-Uhersku doposavad takováto instituce ještě neexistovala a navíc liberecká OŽK měla ve svém obvodu přes polovinu tehdejších přádelen.⁶³ Byl proto vznesen požadavek po moderní odborné škole, která by svým významem ovlivnila celý rakouský textilní průmysl.

Realizací tohoto projektu se chopila liberecká OŽK, která se zároveň začala zabývat možností spojení přadlácké a tkalcovské školy do jedné instituce. Tato myšlenka přitom našla podporu ministerstva pro veřejné práce.⁶⁴

Vznik nového objektu pro textilní a přadlácký ústav se jevil stále smysluplnějším. S jeho výstavbou se začalo roku 1908 a na počátku roku 1910 již mohla být postupně zahájena výuka v prostorách nové budovy.⁶⁵ Společným ředitelem školy zůstal Franz Stübchen-Kirchner. V čele přádelnické části stál Otto Reinhardt, který se po roce 1913 stal Kirchnerovým nástupcem.

4.2. Pedagogický sbor

Učitelský sbor textilní školy čítá za dlouhou dobu své existence mnohá jména, která zanechala stopu na chodu této vzdělávací instituce. Jenom v období mezi léty 1852 až 1925 se různou měrou podílelo na výuce na osmdesát učitelů.⁶⁶ Někteří z nich posléze vyučovali i na dalších textilních školách v Rumburku, Varnsdorfu, Krnově nebo Žitavě.

Učitelku bychom však ve výčtu pedagogů do roku 1902 hledali marně. První ženou za katedrou textilní školy se stala roku 1902 Marie Janeková, která zde vyučovala sedm let vyšívací (Tuchausnähen) a nopování (Noppen). Ženy zde působily pak až po I. světové válce. Z výroční zprávy 1938/1939 se například dovídáme, že na škole

⁶³ L. HORÁKOVÁ, *Z historie*, s. 9.

⁶⁴ Více: *Festschrift zur 75jährigen*, s. 24-41.

⁶⁵ Na místě patřícím kdysi k panskému dvoru (dnes Tyršova ulice) byla postavena podle návrhu libereckého architekta Oskara Rösslera pozdně secesní třípodlažní budova. Nad střední částí stavby je mansardová střecha. Doznívající secese se projevuje ve tvaru a řazení oken. Dále pak na znázornění hlavního průčelí, které je zdobeno plastikami vídeňského sochaře Heinricha Scholzeho. Budova je do značné míry přizpůsobena svému účelu. Viz.: Technik, Svatopluk: *Liberecké domy hovoří I*, Liberec 1992, s. 57.

⁶⁶ Přesné údaje o jednotlivých učitelích: *Festschrift zur 75jährigen*, s. 26-29; *Die k. k. Fachschule für Weberei*, s. 19-24.

pracovaly nejen jako kancelářské úřednice (Ernestine Stromer, Marie Haas), ale i jako odborné pracovnice s akademickými tituly (prof. Mathilde Flögl).

Původ pedagogického sboru byl pestrý. Mnozí učitelé pocházeli přímo z Liberce nebo z jeho bezprostředního okolí (Česká Lípa, Tanvald, Rumburk). Přišli sem však i vyučující z Vídně, Prahy, Hamburku nebo Temešváru, ale jinak na škole převažovali pedagogové (dle místa narození) z německy osídlených oblastí, zejména pohraničí.

Učitelé se postupem času mimo výuky zabývali i vědeckou a odbornou prací. Někdejší ředitel školy Karl Mikolaschek psal příspěvky do vědeckých a odborných časopisů, byl autorem publikace o mechanickém tkalcovství („Mechanische Weberei“). Jeho nástupce Franz Stübchen-Kirchner vlastnil několik patentů a spolupracoval na slovníku Kick&Heerden. Od Franze Donatha pochází práce „Methodik der Bindungslehre.“ Jiní vyučující, mezi nimiž můžeme jmenovat Aloise Serdu, Josefa Krauseho, Benjamina Heinzeho a Antona Grunera, byli tvůrci mnohých vynálezů, patentů, odborných článků nebo návrhů. Učitelé textilní školy byli uznáváni i jako odborníci a experti v oblasti patentních sporů. Škola se zabývala rovněž výzkumem látek a příze.⁶⁷

Prvním učitelem a dlouholetým vedoucím školy se stal již výše zmiňovaný Ignaz Kafka (1817-1877), jenž působil na škole dlouhých 25 let, z čehož funkci ředitele vykonával šest let. S tímto mužem je spojena úvodní etapa existence školy a Kafka v ní hrál nezastupitelnou roli. Učitel teorie tkalcovství, a do roku 1858 také praktického tkalcovství, byl pilířem pedagogického sboru, který do doby přechodu školy pod státní správu byl poměrně malý.

Není příliš jasné, za jakých podmínek a za jaký plat Kafka a jeho spolupracovníci v prvním období existence školy pracovali. Je známo, že první rok na tkalcovském ústavu vyučoval Kafka bezplatně. Otázkou honoráře pro učitele se pak průmyslový spolek zabýval 29. prosince 1852, avšak k bližšímu usnesení dospěl až 12. ledna 1853. Bylo dohodnuto, že cech soukeníků uhradí část učitelské mzdy prostřednictvím dobrovolných subskripcí a stálého příspěvku, zatímco průmyslový spolek mu poskytne ze svého majetku peněžitý obnos ve výši 1 000 zlatých, z jejichž úroků půjde každoročně 60 zlatých na platy učitelů.⁶⁸ K dalšímu opatření týkajícího se mzdy došlo až na zasedání průmyslového spolku 29. prosince 1862. Tehdy bylo usneseno, že honoráře budou financovány z dobrovolných příspěvků společenstva soukeníků a

⁶⁷ Reichenberg in der Zeit, s. 322-323.

⁶⁸ Eduard TOBISCH, *Der Gewerbeverein der Stadt Reichenberg. Eine Skizze seiner Thätigkeit seit der Gründung bis zur Gegenwart*, Reichenberg 1875, s. 63-64.

průmyslového spolku.⁶⁹ Dá se tedy předpokládat, že na začátku byl Kafka jako zaměstnanec firmy Johann Liebieg&Co. ve funkci učitele podporován Johannem Liebiegem, jenž stál po smrti prvního předsedy Karla Herziga (významného podnikatele a politika) v čele průmyslového spolku, který inicioval vznik odborné tkalcovské školy.

Mezi první pomocné učitele patřili liberečtí rodáci Florian Elstner, Josef Tugemann a Franz Rohn, kteří působili na škole desítky let. Do konce školního roku 1871/1872 prošlo školou 1 915 studentů, které za stejné období vyučovalo šest učitelů, což je stav přinejmenším nepřiměřený.⁷⁰ Nedostatečný stav vyučujících⁷¹ se projevil zejména v 70. letech 19. století, kdy kvůli nevyhovujícímu počtu pedagogů nemohly být vyučovány některé předměty v plném rozsahu. Úroveň odbornosti proto mohla být důvodem poklesu návštěvnosti denního i večerního kurzu, zejména v polovině 70. let.

Od školního roku 1877-1878 začal stoupat počet vyučujících, přičemž na přelomu 80. a 90. let se pedagogický sbor pohyboval kolem desíti lidí. Pro zajímavost uvedme, že po postátnění školy podnikali odborní učitelé o prázdninách studijní cesty do zahraničí, kde obvykle navštěvovali tkalcovské školy a nových poznatků využívali při výuce.⁷²

4.3. Studenti a absolventi

Od vzniku do začátku 90. let 19. století bylo na tkalcovské škole zapsáno přes čtyři tisíce studentů.⁷³ Úspěšní absolventi tkalcovského ústavu nalézali uplatnění v mnoha pracovních odvětvích, avšak nejvíce činní byli přirozeně v textilní sféře.

Pro prvních 30 let existence školy nemáme zevrubnější informace o konkrétním profilu studentů navštěvujících tento textilní ústav. Písemnosti dochované v libereckém okresním archivu⁷⁴ do školního roku 1879/1880 přinášejí jen dílčí informace o počtu, jménech a prospěchu studentů, včetně několika individuálních poznámek. Až z výročních zpráv z 80. a 90. let, z matriky žáků⁷⁵ a z pamětního spisu ke 40. výročí založení školy se zjistí bližší charakteristika studentů.

Z informací a dat, vedených školou od konce 70. let, jsem vypracoval následné statistiky žáků liberecké tkalcovské školy pro období mezi školními roky 1881/1882-

⁶⁹ *Festschrift zur 75jährigen*, s. 5.

⁷⁰ Srovnej: *Die k. k. Fachschule für Weberei*, s. 26.

⁷¹ Viz příloha č.1 Stav učitelského sboru na tkalcovské škole v Liberci do 70. let 19. století

⁷² L. HORÁKOVÁ, *Z historie*, s. 8.

⁷³ Na konci školního roku 1891/1892 to bylo přesně 4592 studentů; *Die k. k. Fachschule*, Reichenberg 1892, s. 25.

⁷⁴ Více: SOkA Liberec, fond Textilní škola Liberec, katalog 15.5.1855 – katalog 21.

⁷⁵ SOkA Liberec, fond Textilní škola Liberec, matrika žáků 1879/1880-1886/1887.

1895/1896.⁷⁶ Pro toto období uvedlo z 2 820 studentů 93,7% jako svůj mateřský jazyk němčinu a 4,7% češtinu. Zbylé 1,5% tvořili žáci pocházející z Maďarska, Polska, Srbska, Rumunska, Itálie, Belgie či USA. Podívejme se také na jejich konfesijní vyznání, kdy ze tří nejčastějších náboženství bylo jednoznačně nejrozšířenější římskokatolické (88,3%), následované s velkým odstupem judaismem (7,4%), protestantismem (3,2%).

Velice zajímavou statistikou je původ žáků (podle místa narození). V 80. letech je už jasně patrný nárůst nelibereckých studentů, čímž se projevuje opačná tendence oproti začátkům školy, kdy měl ústav na starost především výuku synů místních tkalcovských mistrů. Zástupci z obvodu OŽK Liberec tvořili v 80.-90. letech nadpoloviční většinu návštěvníků školy (51,9%), zatímco Liberečtí již jen třetinu (28,7%). Výroční zprávy nám přitom dokládají snižující se uplatnění místních tkalcovských synů v otcovských podnicích.⁷⁷ Studenti ze zbylých oblastí Čech tvořili 11,3%, z Rakouska 4,4% a z ciziny 3,7% posluchačů.

Pozornost zasluhuje i věková skladba žáků v podobě pyramidy, jejíž rozmezí je od 14 do 40 let a výše. Mezi roky 1882 až 1897 bylo nejvíce studentů s průměrným věkem 17 let (19%). Věkové zastoupení má pak toto procentuelní vyjádření: 14 let (5%), 15 let (10,6%), 16 let (16,5%), 18 let (13,7%), 19 let (7%), 20 let (4,8%), věkové skupiny 21-25 let (11%), 26-30 let (5,7%) a nad 30 (4,2%). Mezi nimi byly v letech 1881 až 1887 také ženy, které na škole navštěvovaly dámské oddělení odborného kreslení. Výjimku pak představují tři žáci, kteří navštěvovali ústav ve školním roce 1886/1887, ačkoliv byli mladší 14 let.

Uvedme pro zajímavost, že na této škole se rovněž vyskytoval problém se záškoláctvím z důvodu „nechuti“ k netechnickým předmětům (např. rýsování nebo obchodní vědy), která byla mnohdy vydávána za nemoc nebo nevyhnutelné pracovní povinnosti. Tato skutečnost byla pozorována zejména u těch studentů večerních kurzů, kteří byli zvyklí z domova převážně na mechanickou činnost a jimž se mnohdy nedostalo všeobecnějšího vzdělání. Část viny na jejich velkém počtu zameškaných hodin ovšem nesli také rodiče a zaměstnavatelé. Škola však tyto problémy řešila rázně, nejen sníženou známkou (z píle), ale dokonce i vyloučením z ústavu!⁷⁸

⁷⁶ První dvě výroční zprávy školy (1879/1880 a 1880/1881) se nezachovaly, od druhé poloviny 90. let zprávy nejsou tak zevrubné.

⁷⁷ Absolvent školy většinou nešel práci u jednotlivých průmyslníků (Ginzkey, Liebieg aj.), v zahraničí (často Sasko či Amerika) nebo v jiném oboru (vyjma vojáků např. jako agent, účetní nebo úředník pošty)

⁷⁸ Jahresbericht 1881/1882, s. 13.

Na základě dostupných údajů z výročních zpráv (z let 1882/1883 až 1889/1890) o zvolené budoucí profesi studentů jsem dospěl k poznání, že na tkalcovství se specializovalo 65% žáků, přípravě na (všeobecnou) práci v textilním průmyslu pak 12,8% žáků. Ze zbylého počtu posluchačů se věnovalo vzorovému rýsování 7,7%, barvířství 5%, kupeckému oboru 1,7%, přípravě na odborné učitelství 1,3% a 6,3% zůstalo bez profesního zaměření.

Mezi konkrétními profesními uplatněními absolventů denního kurzu z let 1871-1891 nalézáme často, vedle zaměstnání v otcovských podnicích (a vyjma případů úmrtí, neznámé činnosti nebo vojenské služby), profese jako továrník, ředitel továrny, kupec, tkalcovský mistr, vzorkař nebo účetní, a to zejména v německy osídlených regionech Čech (zvláště v pohraničí), částí monarchie (např. Vídeň, Sedmihradsko) a zahraničí (Sasko, USA, Kanada, Polsko, Itálie).⁷⁹

Ve školních lavicích libereckého tkalcovského ústavu začínalo ale i množství odborných textilních pedagogů, mezi nimiž zmiňme ředitele tkalcovské školy ve Filadelfii Emanuela Posselta (absolvent 1873-1874), liberecké textilní školy Karla Mikolaschka (1879-1880) a Franze Stübchen-Kirchnera (1883-1884), a rumburské tkalcovské školy Ottokara Fiedlera (1887-1888).

4.4. Proměny školních osnov a organizace ústavu

Škola zahájila výuku 14. června 1852. První předpisy vznikly 19. května 1852 na schůzi průmyslového spolku, ale jejich přesný obsah není z pramenů znám. V pamětních sbornících nejsou vztahy blíže specifikovány, ale jednalo se zřejmě o jakési provizorium, čemuž by nasvědčovalo až definitivní jmenování Ignaze Kafky stálým učitelem roku 1853. Z dostupných informací také vyplývá, že škola byla v prvním roce „zkušební“, nejspíše proto osnovy nepředstavovaly v počátcích to hlavní. Mnohé je přesto z písemností jasné:

Škola byla organizována pouze formou večerní a nedělní školy (to se zachovalo až do počátku 70. let), byla zřízena pouze pro místní mistrovské synky a to bezplatně. Výuka trvala od března do prosince, a to dvakrát týdně večer a v neděli dopoledne.⁸⁰

Zásadní událostí pro chod celého ústavu byla výstava studentských prací premiérového ročníku v lednu 1853.⁸¹ Cech soukeníků a průmyslový spolek shledaly práci školy jako přínosnou a roku 1853 byly otevřeny dva kurzy (jeden pro absolventy

⁷⁹ Více: *Die k. k. Fachschule*, Reichenberg 1892, s. 27-31.

⁸⁰ *Reichenberg in der Zeit*, s. 320.

⁸¹ Pořádání studentských výstav prací a rozdělováním prémie se zachovalo až do 70. let 19. století.

prvního ročníku). O rok později byl otevřen i třetí kurz, jelikož počet zájemců o studium se vyšplhal na jedno z nejvyšších čísel v historii školy – 139.

Po odchodu průmyslového spolku z výboru pro dohled nad školou (6. prosince 1854) převzal cech soukeníků úplnou správu nad tímto ústavem. Nový komitét se usnesl dne 27. března 1855 k přijetí nových úprav v chodu školy včetně školního řádu, z něhož vyplývá, že má být dávána přednost zdejším synům soukenických mistrů před jinými zájemci o přijetí.⁸² Škola tedy již nebyla výlučnou záležitostí určitého okruhu tkalců. Mohli ji navštěvovat také zájemci odjinud (z obvodu liberecké OŽK, Čech nebo celé monarchie) a cizinci (Ausländer).⁸³ Pro syny místních mistrů bylo stanoveno zápisné jedna zlatka. Pro mimoliberecké zájemce, a zejména pro cizince, byl navíc stanoven týdenní příspěvek 10 krejcarů. Škola poskytovala některé praktické studijní pomůcky bezplatně. Vyučování bylo rozděleno na dva kurzy po 30 studentech (s ohledem na kapacitní možnosti).

V 60. letech následovalo rozšíření nabídky vyučovaných předmětů. Roku 1862 bylo navíc zvýšeno zápisné pro mistrovské synky na dvě zlatky. Ostatní studenti museli zaplatit měsíčně jeden a půl zlatky. V novém kurzu účetnictví (vyhrazeném pro mistrovské synky) se stanovilo zápisné taktéž na dvě zlatky.

Od školního roku 1865 proběhla změna i v něm, protože od té doby mohli navštěvovat tuto výuku i ostatní studenti, ale za cenu dvou zlatek měsíčně. V rámci tohoto kurzu pak začaly být udílené nefinanční prémie pro nejlepší studenty v ročníku. Cizinci od roku 1865 museli platit čtyři zlaté měsíčně.⁸⁴ Do 70. let 19. století již poté nenastaly žádné změny.

Velká proměna v dosavadních školních osnovách nastala roku 1870, kdy byl školní rok prodloužen o čtyři měsíce do dubna 1871 a nový poté začal 1. října (1871/1872).

Osnovy z roku 1873 vypadají následovně:⁸⁵ nyní již Vyšší tkalcovská škola Liberec měla dle svého učebního plánu v I. semestru na programu práci s jednoduchými látkami a rozbor tkanin. První rok byl členěn do tří částí, v nichž studenti absolvovali všeobecné vyučování základních principů žerďového a nášlapného tkaní, předměty kreslení a barevnou harmonii a praktické tkaní. Zároveň bylo přednášeno jak o specifických vlastnostech a upotřebitelnosti surovin (spojené s praktickou instruktáží),

⁸² Reichenberger Anzeiger, 20. 7. 1858.

⁸³ Srovnej: *Die Höhere Weberschule*, s. 19.

⁸⁴ *Die Höhere Weberschule*, s. 6–8.

⁸⁵ Tamtéž, s. 17–18.

tak o přípravě těchto materiálů, příze nebo o využitelnosti odpadů v rámci továrenské výroby.

Ve druhém roce se studenti převážně zabývali tkaním na mechanických a jacquardových stavech. Druhý ročník proto zahrnoval principy práce a vybavení těchto stavů, všeobecnou přípravu ke tkaní, zhotovování skic a šablon pro rozdílné látky, nauku o galirování, praktické tkaní s použitím a bez použití vyměnitelné zásuvky, přednášku o mechanických stavech spolu s praxí na nich, kreslení a sestavování vzorů nebo přednášku o postupech úprav různých tkaných látek.

Výuka v obou ročnících zahrnovala práci s různými druhy látek z ovčí vlny (hladké nebo vzorované), bavlny, lnu, damašku, hedvábí, plyše a výjimkou nebylo ani tkaní koberců. V obou letech navštěvovali studenti ještě kurz účetnictví, ve kterém se dověděli o vybavení a vedení účetních knih nebo o obchodních počtech a aritmetice.

Ve školním roce 1871/1872 bylo podmínkou pro přijetí na školu dosažení věkové hranice 15 let, uchazeč musel dále zaplatit poměrně vysoké školné (pro denní studium částku 80 zlatých, pro večerní kurz 40 zlatých), zápisné dvě zlatky a každý měsíc jednu zlatku na pracovní materiál. Výhodu měli synové členů soukenického společenstva, kteří platili za denní kurz 40 zlatých a večerní kurz měli dokonce zdarma.⁸⁶

Dílčí změny v učebních osnovách následovaly roku 1879 kvůli sloučení Vyšší textilní školy s Odbornou školou kreslířskou při libereckém průmyslovém muzeu. Významné změny nastaly až s přechodem školy pod ministerstvo školství a s výstavbou nové budovy pro výuku roku 1887.

Organizační plán Odborné textilní školy v Liberci byl schválen 15. června 1887.⁸⁷ Nové osnovy měly poskytnout studentům všeobecné teoretické i praktické znalosti, které by jim umožnily se samostatně pohybovat v různých odvětvích textilního průmyslu. K umožnění tohoto cíle se škola skládala ze tří oddělení:

V prvním oddělení byly zahrnuty *odborná škola tkalcovská s dvouletým denním kurzem* (Fachschule für Weberei mit zweijährigem Tageskurs), *manufakturní kreslířská škola*, rovněž s dvouletou denní docházkou (Manufacturzeichnerschule) a *oddělení pro studenty třetího a čtvrtého ročníku liberecké průmyslové školy* (Abteilung für die Schüler des 3. und 4. Jahrganges der k. k. Staatsgewerbeschule). Druhé oddělení bylo vyhrazeno *odborné pokračovací škole s dvouletým večerním a opakovacím kurzem* (Die fachliche Fortbildungsschule mit zweijährigem Abend- und Sonntagsunterricht und

⁸⁶ Die k. k. Fachschule für Weberei, s. 8.

⁸⁷ Organisations- und Lehr-Plan, s. 1-4.

einem Wiederholungskurs) a ve třetím pak byly *učňovské dílny pro mechanické tkaní* (Die Lehrwerkstätte für mechanische Weberei).

Odborná škola tkalcovská měla vyškolit tkalce, tkalcovské mistry, ředitele, továrníky a nebo ty mladé lidi, kteří chtěli pracovat v oboru jako nákupčí či prodavači. Podmínkou pro přijetí bylo dovršení 14. roku a úspěšné absolvování osmileté měšťanské školy, nižšího gymnázia, reálky nebo střední školy podobného zaměření jako některé z oddělení textilní školy.

Pro zájemce, kteří dosud nezískali žádnou praxi a chtěli být přijati na školu, byl před zahájením školního roku pořádán prázdninový kurz praktického tkaní v délce čtyř týdnů.⁸⁸ Jeho absolventi měli při ucházení se o studium přednost. Po absolvování ročníku dostali žáci vysvědčení a na konci studia obdrželi závěrečné osvědčení.

Školné činilo pro domácí studenty (Inländer, z Rakouska-Uherska) 10 zlatých za pololetí, pro cizince (Ausländer) pak 20 zlatých. Zápisné ve výši dvou zlatých bylo určeno školní knihovně. Za pomůcky si škola účtovala pět zlatých. Nedbalí studenti museli platit dvojnásobek všech poplatků. Ty mohly být studentům, krom cizinců (Ausländer), kteří prokázali nemajetnost částečně nebo úplně prominuty. Obdobné podmínky platily i ve zbývajících odděleních školy, přičemž se lišila výše poplatků nebo jejich účel. Synové členů společenstva přitom již nejsou zřetelně zvýhodňováni.

Zápis do nového školního roku, který začínal 16. září, se konal 13.–15. září od 9-12 hodin ve školní budově. Při něm bylo zapotřebí předložit k registraci nezbytné doklady (např. o nemajetnosti kvůli osvobození od poplatků) a podat písemnou přihlášku.

Co se týče učebních osnov, byly pro odbornou textilní školu stanoveny takto:⁸⁹ V prvním ročníku činila hodinová dotace počet 41 hodin na 11 předmětů, v nichž studenti absolvovali: nauku o vazbách (úvod a výklad o tkaninách; každý týden 4x), analyzování vzorů a propočty (týdně 3-6 hodin), technologii ručního tkaní (týdně po dvou hodinách; úvod do materiálů tkanin, praktické dovednosti, práce s tkalcovskými stavy), strojnictví (dvě hodiny každý týden), praktické tkaní na žerďových stavech (5-10 hodin týdně), základní ruční kreslení (osm hodin týdně), odborné přípravné kreslení (tři hodiny týdně), deskriptivní geometrie a kreslení (čtyři hodiny týdně), německý jazyk (dvě hodiny týdně), počty, obchodní statě a účetnictví (dohromady čtyři hodiny týdně).

V druhém ročníku následovalo 10 vyučovacích předmětů po 44 hodinách: nauka o vazbách po čtyřech hodinách týdně, analyzování vzorů a propočty po 3 hodinách,

⁸⁸ Jeho smyslem bylo zprostředkovat zacházení s tkalcovským stavem pro nově nastoupivší studenty.

⁸⁹ *Organisations- und Lehr-Plan*, s. 5-11.

technologie mechanického tkaní po dvou hodinách v zimním semestru (Winter-Semester) a čtyřech hodinách v letním semestru (Sommer-Semester), spřádací technologie měla dvě hodiny týdně, strojnictví dvě hodiny v zimním semestru, praktické tkaní na ručních stavech každý týden po osmi hodinách, praktické tkaní na mechanických stavech deset hodin týdně, ruční kreslení a vzorování týdně po osmi hodinách, odborné kreslení nebo patronování po třech hodinách a na konec účetnictví se dvěmi hodinami za týden.

Po odchodu ředitele Mikolaschka roku 1892 vznikl nový organizační plán a učební osnovy, které pak platily do roku 1910. Škola se i nadále skládala ze tří oddělení⁹⁰: z *dvouleté odborné denní školy* s oddělením pro tkalcovství a vzorkování (Die zweijährige Tagsfachschule), která nabízela i přípravné a praktické kurzy, dále pak z *tkalcovské večerní a nedělní školy*, jako dvouletého odborného prohlubujícího kurzu (Der zweijährige fachliche Fortbildungskurs, Abend- und Sonntagskurs für Weberei) a z *vyškolovacích a speciálních kurzů* se zaměřením na nauku o vazbách a dekompozici, výuku pro zvýšení kvalifikace tkalců, kurzů mechanického tkalcovství pro mistry či na nopování nebo vyšívání (Die Ausbildungs- und Spezialkurse).

Denní vyučování probíhalo dopoledne od 8 do 12 hodin a odpoledne od 14 do 18 hodin (mimo soboty odpoledne, kdy bylo volno). Toto dvouleté denní studium mělo za cíl systematicky vzdělávat žáky v technických, uměleckořemeslných a obchodních předmětech s ohledem na jejich budoucí textilní zaměření.

Za účelem zvláštního vzdělání v určitém směru bylo možné na škole zůstat další půl rok nebo absolvovat třetí ročník, ve kterém se student zabýval určitou specializací.

V teoretických předmětech byly posluchači zprostředkovány vědomosti z technické, technologické a obchodní oblasti, což zahrnovalo deskriptivní geometrii, strojírenství nebo kreslení. Student se zabýval také německým jazykem a počty.

V praktických dovednostech se žák věnoval práci s různými typy tkalcovských strojů, k čemuž už byla škola dostatečně vybavena. V dílnách bylo k dispozici na 48 ručních stavů a 25 mechanických stavů, které poháněl parní stroj.⁹¹

Podmínky pro přijetí do prvního ročníku představovaly znovu minimální věk 14 let, absolvování celé měšťanské školy nebo školy podobného zaměření jako tkalcovská škola, a praktické znalosti z oboru (přípravný kurz, konaný na konci srpna, byl pro nezkušené uchazeče povinný, ale bezplatný). Při přijímání bylo přihlíženo k dosažené praxi nebo jinému textilnímu vzdělání.

⁹⁰ *Festschrift zur 75jährigen*, s. 9.

⁹¹ Tamtéž, s. 10.

Školné činilo pro domácí studenty 20 korun⁹² za pololetí a zápisné čtyři koruny. Na cvičební materiál přispíval student 10 korunami na rok. U cizinců byly poplatky dvojnásobné. Zápis se i nadále konal ve dnech 13.–15. září od 9-12 hodin. Studenti bez prostředků mohli být osvobozeni i nadále od placení veškerých výdajů na studium. Za účelem podpory dobrých studentů mohlo být uděleno i stipendium.⁹³ Nové úpravy v chodu školy pak nastaly až po I. světové válce.

5. Tkalcovská škola a její vztah k místnímu textilnímu průmyslu

Ve třetí výroční zprávě tkalcovské školy (1881/1882) upozorňuje ředitel Emanuel Drahan na fakt, že ani po 30 letech existence nemá tato vzdělávací instituce takovou podporu, aby mohla fungovat v odpovídající míře, jak se na takovou školu sluší.⁹⁴ Odkazuje přitom na tkalcovské školy ve Vídni, Brnu a dokonce i ve Varnsdorfu a Rumburku, kde se podle něho dostává tamějším ústavům větší podpory a prostředků (zejména co se týče vlastní budovy⁹⁵) jak od města, tak od podnikatelů. Zde je ale nutné doplnit, že město Liberec poskytovalo škole značnou pomoc tím, že hradilo její pobyt v mistrovském domě Společenstva soukeníků, kde platilo za nájem, osvětlení, topení a úklid částku 400 zlatých ročně.⁹⁶ Za jeden z hlavních problémů pak Drahan považuje nemožnost větší finanční podpory nemajetným studentů, kterou si škola nemohla dovolit.

Poskytování různých stipendií a peněžních darů ústavu zachycuje jeden z úhlů pohledu na vztah mezi tkalcovskou školou a místním textilním průmyslem. Ačkoliv byla roku 1878 na škole zřízena nadace Franze Liebiega,⁹⁷ z které měla každoročně plynout finanční pomoc nemajetným studentům, tak ve skutečnosti docházelo jen zřídka k poskytnutí tohoto stipendia. Kvůli pomalému nárůstu úroků z fondu 300 zlatých bylo poprvé uděleno, ve výši 37 zlatých a 80 krejcarů, až ve školním roce 1881/1882 talentovanému studentu Ferdinandu Klossovi (synovi chudého libereckého soukeníka).⁹⁸ K opětovnému udílení pak docházelo jen nepravidelně.

⁹² Dne 2. srpna 1892 byl vydán zákon zavádějící korunovou měnu v habsburské monarchii, která nahradila rakouský zlatý. Z 1 kg zlata se razilo 3 280 korun, a to odpovídalo poměru 1 zlatého ku 2 korunám.

⁹³ Více o obsahu dalších kurzů: *Festschrift zur 75jährigen*, s. 11-12.

⁹⁴ Srovnej: *Jahresbericht 1881/1882*, s. 20.

⁹⁵ Do výstavby vlastního objektu měla škola v mistrovském domě Společenstva soukeníků k dispozici jeden sál na rýsování a dva ke tkaní, jednu místnost pro mechanickou činnost (Motorenraum) a jeden sklad příze.

⁹⁶ *Jahresbericht 1883/1884*, s. 10-11.

⁹⁷ Ve výročních zprávách 1881/82 a 1882/1883 je to nadace Ferdinanda Liebiega.

⁹⁸ *Jahresbericht 1881/1882*, s. 21.

Nedostatečná podpora nemajetných talentovaných a pilných žáků přiměla pedagogický sbor, aby na konci 70. let založil příspěvkový fond, z jehož úroků by plynula pomoc těmto studentům. Kromě učitelů a samotných žáků do něho přispívali mezi jinými starosta města Ehrlich, ředitel průmyslové školy Richter, průmyslníci I. Ginzkey nebo F. a W. Siegmundové. Přes každoroční příspěvky byl fond do roku 1887 příliš malý na to, aby se z jeho výnosu mohl poskytnout příspěvek na studia. Prvním studentem, jenž obdržel toto stipendium (ve výši 21 zlatých) byl Karl Walter z Liberce. Není bez zajímavosti, že tento student dostal navíc hmotnou výpomoc pro výuku a v tomto školním roce byl osvobozen od placení školného. Stejných výhod dosáhl v témže roce i stipendista nadace Franze Liebiega Rudolf Vater.⁹⁹ Dodejme, že z Vatera se stal později továrenský úředník a z Waltera dílenský mistr na liberecké tkalcovské škole (1889-1891).

Velmi významnou roli v podpoře studujících sehrály od 80. let liberecká spořitelna a OŽK. Každá z nich každoročně poskytovala škole po 50 zlatých na nákup pomůcek (učebnice, knihy) a materiálu (barvy, speciální papír), které pak vedení ústavu věnovalo (zejména libereckým)¹⁰⁰ nemajetným studentům. Liberecká spořitelna tuto podporu postupně navýšila na 150 zlatých, zatímco OŽK založila v roce 1888, při příležitosti 40. výročí vlády Františka Josefa I., vlastní nadaci pro podporu studentů průmyslové a tkalcovské školy (poprvé uděleno až v roce 1893). Zajímavé však je, že od roku 1890 poskytovala roční stipendium ve výši 25 zlatých studentům také česká spořitelna v Praze, ačkoliv se jednalo o převážně německou školu. Jako první získal toto stipendium Karl Schmidt.¹⁰¹

Samotná škola, jako formu podpory nemajetných žáků, osvobozovala některé studenty od povinnosti platit školné. Většinou se jednalo o výběr posluchačů (okolo 30) ze všech oddělení ústavu. Mezi ně patřil ve školním roce 1882/1883 také Břetislav Jeníček z Nové Paky, který navíc obdržel materiální pomoc pro samotné studium. Tento student byl na závěr roku vyhlášen jedním ze tří nejlepších studentů denního kurzu¹⁰² a po absolvování libereckého ústavu se stal žákem na pražské umělecko-průmyslové škole. Důležité je ale také uvést, že za mnohé účastníky večerních kurzů uhradily školné firmy, v nichž byli dotyční zaměstnáni.¹⁰³

⁹⁹ Jahresbericht 1886/1887, s. 20.

¹⁰⁰ Jahresbericht 1883/1884, s. 10.

¹⁰¹ Jahresbericht 1889/1890, s. 11.

¹⁰² Jahresbericht 1882/1883, s. 15-16, 18.

¹⁰³ Tamtéž, s. 18.

Velikou pomoc dostávala škola ze strany státu a ministerstva kultu a vyučování. Dotace 480 zlatých z roku 1881/1882 byla kvůli velkému počtu studentů a větším nákladům navýšena na 1000 zlatých v roce 1882/1883.¹⁰⁴ Tuto finanční částku pak škola získávala každoročně až do roku 1887, kdy byla podpora zvýšena na 3 000 zlatých ročně (2 000 na prostředky k vyučování a 1 000 na kancelářské a podnikové potřeby), včetně mimořádného příspěvku 5 000 zlatých na stavbu vlastní budovy pro léta 1886 a 1887.¹⁰⁵ K tomu navíc uvolnilo Ministerstvo kultu a vyučování v letech 1889 a 1898 částku 200 zlatých. Ústav mohl získat nějaké peníze také z prodeje vlastních vyrobených látek, ovšem jednalo spíše o výpomoc.¹⁰⁶ Dle vedení školy však nebyla pomoc na konci 80. let poskytována v takové míře, aby mohla ústavu dostatečně stačit.¹⁰⁷ Proto si představme také výdaje školy. V roce 1888 činily náklady na pokrytí platů a odměn učitelů 7 620 zlatých, pracovního personálu 1 070 zlatých, na stipendia 200 zlatých, vyučovacích potřeb 1 400 zlatých, kancelářských a podnikových výdajů 1 500 zlatých, na topení a osvětlení 500 zlatých, celkem tedy 12 290 zlatých. Ústav naopak získal ze školného 740 zlatých, z prodaných látek 110 zlatých a z poplatků za náčiní 230 zlatých. Důležité je zde uvést, že škola nedostávala k úhradě výdajů subvence od nějakých korporací.¹⁰⁸

Od školního roku 1888/1889 přibýly nové nadace, takže v roce 1892/1893 jich na libereckém tkalcovském ústavu existovalo celkem osm: Nadace OŽK (poskytující 60 zlatých z úroků), Nadace dr. Adolfa Würfla (42 zlatých z úroků), Nadace Edmunda Klingera (nepodařilo se ji aktivovat minimálně do roku 1897/1898), Nadace Gustava Schirmera (byla aktivována až v roce 1897/1898), Nadace císaře Františka Josefa (42 zlatých z úroků), Nadace Franze Liebiega (v této době poskytovala 12 zlatých a 60 krejcarů) a Nadace tkalcovské školy (40 korun z úroků).¹⁰⁹

Tkalcovská škola a místní průmyslové organizace měly na sebe vzájemný vliv. Obě strany také chtěly, aby jejich vztah byl oboustranně přínosný. Představme si proto nyní vztahy a působení mezi tkalcovskou školou a libereckými korporacemi.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 18.

¹⁰⁵ Jahresbericht 1886/1887, s. 21.

¹⁰⁶ Jahresbericht 1882/1883, s. 18.

¹⁰⁷ Jahresbericht 1888/1889, s. 13.

¹⁰⁸ Jahresbericht 1887/1888, s. 19.

¹⁰⁹ Více: Jahresbericht 1892/1893, s. 11.

5.1. Tkalcovská škola a liberecké korporace

Vztah tkalcovské školy k místnímu průmyslu nám přiblíží pohled do seznamů členů dozorčí rady této instituce. Například ve výroční zprávě ze školního roku 1882/1883 zjišťujeme, že jejím předsedou byl liberecký starosta Ludwig Ehrlich, za společenstvo soukeníků v ní zasedali továrníci Wilhelm Kahl, Josef Rohn a Karl Rohn, delegátem města Liberec byl továrník Gustav Schmidt, libereckou OŽK zastupoval továrník J. G. Keil, za průmyslový spolek byl delegován jeho předseda Wilhelm Siegmund a posledním členem byl ředitel tkalcovského ústavu.¹¹⁰

Již před postátněním školy byl vliv společenstva soukeníků, průmyslového spolku, OŽK Liberec a dalších průmyslníků na ni značný, takže v mnoha směrech můžeme hovořit o jejich vzájemném propojení. Tkalcovská škola jim vděčila za svou existenci a za to napomáhala v rozmachu textilního průmyslu na Liberecku. Od 70. let získal postupně stát nezastupitelnou roli v otázce jejího další bytí. Avšak vazby mezi ní a místními průmyslovými kruhy nezůstaly oslabeny. Obě strany si byly vědomy vzájemné potřeby a prospěšnosti.

Ve výročních zprávách se velmi často opakuje fráze, že je škola ze strany podnikatelů a města hojně podporována. Vztah ústavu k místnímu průmyslu byl skutečně mnohostranný, ať již se to týkalo materiálních či nemateriálních darů škole, exkurzí studentů do zdejších podniků nebo oficiálních návštěv na škole. Ze strany města a velkých podniků přicházela každoročně pomoc, zejména materiální v podobě nejrůznějších látek nebo vybavení k výuce, a ústav projevoval velkou vděčnost za podporu, jíž se mu dostávalo. Jako výraz vděku vycházel místním podnikatelům vstříc, když např. ve školním roce 1882/1883 upravil učební plán večerního kurzu kvůli dle potřeb místního průmyslu, respektive zdejších průmyslníků.¹¹¹

Ve výročních zprávách školy se dočteme, že ústav vděčí za pomoc nejčastěji rodině Liebiegů, řediteli Königovi z firmy Johann Liebieg&Comp., bratrům Ginzkeyovým, baronu Leitenbergerovi nebo Gustavu Schmidтови. Vedle hmotné pomoci od nich mohli studenti s učiteli každoročně v rámci exkurzí navštěvovat jejich podniky (velmi často továrnu firmy Ignaz Ginzkey ve Vratislavicích nad Nisou). Z darů, které škola dostávala, byly některé i ze zahraničí (Sasko). Krom toho byla škola také v kontaktu s domácími i zahraničními odbornými ústavy, jelikož můžeme každoročně nalézt ve výpisu darů pro tkalcovskou školu také jejich výroční zprávy (např. Vídeň, Chemnitz, Curych, Lyon, Filadelfie).

¹¹⁰ Jahresbericht 1882/1883, s. 21.

¹¹¹ Tamtéž, s. 19.

Nyní se ale blíže zaměříme na největší liberecké korporace a jejich vztah k tkalcovské škole.

5.1.1. Tkalcovská škola a cech (resp. společenstvo) soukeníků

Dějiny libereckého soukenického cechu (Reichenberger Tuchmacherzunft)¹¹² sahají hluboko do minulosti města. Od druhé poloviny 16. století získáváme první spolehlivé zprávy o libereckém soukenictví. V roce 1579 sice v Liberci úředně neexistoval cech, ovšem malá skupina soukeníků již používala pečeť pro označení svého sukna. O 20 let později vrchnost udělila libereckým soukeníkům privilegium, čímž byl po formální stránce liberecký soukenický cech ustaven.¹¹³

Liberec nepatřil k nejstarším střediskům soukenické výroby u nás, ale rychlým rozvojem v 17. a 18. století předstihl ostatní centra tohoto výrobního odvětví.¹¹⁴ V první polovině 19. století se stal Liberec se svým okolím centrem bavlnářského a vlnářského průmyslu. Liberecko bylo v té době nejprůmyslovější oblastí v Čechách a spolu s Vídní, Prahou a Brnem byl právě Liberec považován za jedno z nejdůležitějších průmyslových měst.¹¹⁵ V polovině 19. století přitom dochází také k reorganizaci libereckého soukenického cechu. Na základě živnostenského zákona z roku 1859 z něho vzniká 29. ledna 1860 společenstvo soukeníků (Reichenberger Tuchmachergenossenschaft).¹¹⁶

Liberecký cech, respektive společenstvo soukeníků, měl zásadní podíl na vzniku a existenci tkalcovské školy v Liberci. Sekretář společenstva soukeníků Ludwig Hübner považuje zřízení tohoto ústavu za jeden z velkých úspěchů cechu po roce 1850.¹¹⁷ Od roku 1838 totiž dochází k rozšíření výroby módních látek za pomoci Jacquardových tkalcovských stavů, s jejichž pomocí vznikaly látky lepší kvality. Tkalci, kteří nebyli schopni vyrábět moderně své výrobky, začali zaostávat za konkurencí. Toto nebezpečí si brzy uvědomil liberecký průmyslový spolek (viz kapitola 3.1.3. Tkalcovská škola a liberecký průmyslový spolek) a jeho myšlenku na založení tkalcovské školy podpořil právě liberecký soukenický cech, který se zároveň ujal starosti o její udržování, a dle Hübnerových slov nikdy neváhal vynaložit náklady na její chod.¹¹⁸

¹¹² Znak cechu je rozdělen do čtyř polí – v levém horním je znázorněna ruka s mečem jakož to symbol moci, dále pak v pravém horním rohu lev se štítem děleným na tři části. Poté následují v levém dolním poli nůžky a soukenická střela a konečně v pravém dolním poli mykací kartáč a hřeben na česání vlny, tzv. vohlice.

¹¹³ J. JOZA, *Z minulosti textilního průmyslu*, s. 11.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 10-11.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 115.

¹¹⁶ Ludwig HÜBNER, *Geschichte der Reichenberger Tuchmacherzunft, Festschrift zum 300 Jubiläum der Reichenberger Tuchmacherzunft*, Reichenberg 1879, s. 217.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 214.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 215, 223.

Společenstvem zamýšlené zřízení přádelnické (Spinnschule) a apretační školy (Appreturschule) se sice neuskutečnilo, ale tkalcovská škola se dle Hübnera těšila trvalému úspěchu.¹¹⁹

Ludwig Hübner ve své práci dále uvádí, že vyjma let 1873 až 1879, kdy byl provoz školy dotován ze subvencí státu, krylo společenstvo soukeníků všechny náklady na činnost této vzdělávací instituce. Z jeho popisu dále vyplývá, že od 70. letech společenstvo naléhalo na ministerstvo obchodu, aby převzalo školu pod svou správu, přičemž tuto prosbu jasně odůvodňovalo významem tohoto ústavu nejen pro průmysl Liberce, ale celých Čech!¹²⁰

Po převzetí ústavu do státní správy se však společenstvo soukeníků nepřestalo podílet na provozu školy. Ludwig Hübner nám sděluje, že se společenstvo zavázalo bezplatně zajistit vytápění, osvětlení a pomocný personál, zatímco stát hradil platy učitelů. Další náklady přitom měly být zaplacený jednak ze školného, zčásti pak ze státních subvencí. Velice podstatné ale je konstatování, že výsadní práva synů libereckých soukeníků byly přechodem školy pod stát zcela zrušeny a tkalcovský ústav se stal dostupným pro každého zájemce!¹²¹

Vedle placení nákladů na provoz tkalcovské školy měl cech soukeníků rozhodující význam v tom, že jeho pokrokové předsednictvo pochopilo význam tohoto ústavu pro soukenické živnosti v Liberci a jeho okolí. Realizace myšlenky na zřízení vzdělávací instituce tohoto druhu významně přispěla k vysoké úrovni textilního průmyslu v severních Čechách.

5.1.2 Tkalcovský ústav a Obchodní a živnostenská komora Liberec

Podstatný mezník v dějinách města Liberec představoval 26. březen 1850, kdy vznikla na základě zákona č. 122 Liberecká obchodní a živnostenská komora (Reichenberger Handels- und Gewerbekammer),¹²² která byla jednou z 57 polooficiálních institucí založených po celé habsburské říši. Město pod Ještědem vděčilo především místnímu průmyslovému spolku (Gewerbeverein) a jeho aktivní hospodářské činnosti za to, že nově založená instituce sídlila právě v něm.¹²³ Pod správu liberecké obchodní a živnostenské komory spadaly nejrozvinutější průmyslové oblasti

¹¹⁹ Tamtéž, s. 222.

¹²⁰ Tamtéž, s. 223.

¹²¹ Tamtéž, s. 223.

¹²² O liberecké obchodní a živnostenské komoře se blíže zabývá monografie: Zdeněk, BRUNCLÍK–Pavel D., VINKLÁŘ, *150 let hospodářské komory v Liberci (1851-2001)*, Liberec 2000, 95 s.

¹²³ Miloslava MELANOVÁ, *Vzdělanci a podnikatelé – formování občanské elity v průmyslovém městě v době předbřeznové*, in: Svět historie – historikův svět, sborník profesoru Robertu Kvačkovi, Liberec 2007, s. 191.

mocnářství a její význam dokládá velikost území, které zastupovala. Na západě byla její působnost ohraničena Duchcovem a Bílinou, na jihu Benátkami nad Jizerou a na východě Hradcem Králové a obcí Králíky. Češi tvořili přes 40% obyvatel obvodu, ale vedení liberecké komory prosazovalo zejména německé zájmy, což vzbuzovalo nelibost na české straně.¹²⁴

V Čechách existovaly vedle Liberce komory také v Praze, Plzni, Chebu, Českých Budějovicích, Brně, Olomouci a Opavě. Mezi práva a úkoly těchto institucí náleželo mimo jiné vyjadřování se k finančním a daňovým otázkám, sledování situace na domácím a zahraničním trhu nebo hájení zájmů domácího průmyslu, obchodu a živnostníků, včetně jejich propagace. Po vydání únorové ústavy (1861) získaly i funkci politickou, když volily poslance do zemských sněmů a říšské rady. Komory dále vydávaly posudky a hodnocení stavu výroby, vedly hospodářské statistiky a evidenci firem, a taktéž se staraly o odborné vzdělání.¹²⁵

Liberecká obchodní a živnostenská komora ve svých úředních zprávách,¹²⁶ jejichž zhotovování předepisoval zákon, věnuje značnou pozornost průmyslovým vzdělávacím ústavům. V první z nich adresované ministerstvu obchodu, průmyslu a veřejných staveb (Ministerium für Handel, Gewerbe und öffentliche Bauten) přitom konstatuje, že vyšší intelektuální vzdělání je základem každého pokroku, a že současné technické vzdělávání zaostává v mnoha rovinách za Pruskem a Saskem. Dále se v ní uvádí, že vláda sice podnikla kroky ke zlepšení stavu rakouského odborného vzdělání, ale v nedostatečné míře. Výslovně je přitom zdůrazněno, že je zapotřebí získat schopné továrníky, obchodníky, mistry, dělníky a řemeslníky, jelikož úroveň vzdělání z obecných škol je pro práci v průmyslu nedostatečná.¹²⁷

Snaha po kvalitnějším odborném vzdělávání byla patrná v celém obvodu komory. Byly sice zakládány nebo rozšiřovány nižší reálky, avšak ne v dostatečném množství, zejména kvůli malé pomoci státu a omezeným prostředkům. Zřizování speciálních škol, na nichž by byla vyučována praxe spolu s teorií, představovalo jednu z naléhavých potřeb tehdejšího školství. Výroční zpráva obchodní a živnostenské komory při tom poukazuje na dva liberecké ústavy, „jejichž příklad zasluhuje dalšího napodobování“ („...deren Beispiel weitere Nachahmung verdient.“). Vedle nedělní školy (Sonntagschule) založené roku 1848, to byl právě tkalcovský ústav (podle této zprávy

¹²⁴ T. OKURKA, *Obchodní a živnostenská komora*, s. 40.

¹²⁵ František ČAPKA, *Dějiny země Koruny české v datech*, Praha 1999, s. 501.

¹²⁶ První výroční zpráva byla vydána v červnu 1853. Tehdy stál v čele liberecké obchodní a živnostenské komory Johann Liebieg. Další výroční zpráva vyšla v roce 1857, kdy byl ve funkci prezidenta této instituce Anton Gustav Trenkler, který byl podobně jako J. Liebieg majitelem velké vlnařské firmy.

¹²⁷ *Jahresbericht der Handels- und Gewerbekammer zu Reichenberg 1852*, Reichenberg 1853, s. 155.

založen po vzoru školy v saském Chemnitz), na němž byly vyučovány předměty jako rýsování (Zeichnenunterricht) nebo praktická cvičení na tkalcovském stavu (praktische Anweisungen am Webstuhle), přičemž se má vyučování vztahovat na výrobu všech látek a to s ohledem na zdejší manufaktury! Pozornost taktéž zaslouží tvrzení, že úspěch a návštěvnost školy jsou praktickými důkazy jejího významu vlivu, a že jí jsou věnovány větší materiální prostředky.¹²⁸

Ve výroční zprávě liberecké obchodní a živnostenské komory za rok 1856 je v podkapitole věnované speciálním průmyslovým školám (Gewerbliche Spezialschulen) opět zdůrazněno, že je zapotřebí škol, které by poskytovaly studentům spojení teorie a praxe, čímž by se mohli lépe prosadit v jednotlivých průmyslových odvětvích. Podstatné přitom je, aby mladí lidé získali vzdělání, které jim přinese dobrou kvalifikaci, a tím se mohli stát přínosem pro hospodářství v obvodu OŽK.¹²⁹

Tato výroční zpráva upozorňuje, že v uplynulém období došlo v tomto směru k pokroku, jehož rozvoji však zabraňuje nedostatečná podpora. Založené ústavy totiž musí překonávat materiální těžkosti, což je mnohdy i pro úspěšné školy likvidační. Řešení viděla komora v pomoci vlády, bez jejichž subvencí nemohly být tyto školy často životaschopné.¹³⁰

Oproti roku 1852 vykazovala obchodní a živnostenská komora ve svém obvodu celkem sedm odborných ústavů, mezi nimiž zaujímal významné místo liberecká tkalcovská škola, na které bylo od března do prosince vyučováno každý týden (ve dvou večerních odděleních) rýsování (Zeichnen) a praktická cvičení na tkalcovském stavu (praktische Anweisungen am Webstuhle). Výroční zpráva za rok 1856 dokonce uvádí účel výuky na této škole, kterým bylo seznamování místních tkalců se zhotovováním módních látek. Ze zprávy dále jasně vyplývá, že škola sledovala módní trendy, které reflektovala ve výuce (odklon od výroby hladkých látek). Není bez zajímavosti, že obchodní a živnostenská komora upozorňuje na to, že za krátkou dobu existence této školy z ní vzešlo již mnoho zdatných tkalců. Zároveň ale dodává, že lepší výuku by umožnilo rozšíření institutu podle chemnitzké tkalcovské školy.¹³¹

Ve výroční zprávě za období 1857-1860 se dostává tkalcovské škole rovněž značné pozornosti, když je uváděna na prvním místě mezi (několika mála) odbornými školami v obvodu komory, které se těší oblibě a jsou hodné následování.¹³² Ve zprávě je

¹²⁸ Tamtéž, s. 157.

¹²⁹ *Bericht der Handels- und Gewerbekammer zu Reichenberg 1856*, Reichenberg 1857, s. 108.

¹³⁰ Tamtéž, s. 108-109.

¹³¹ Tamtéž, s. 109.

¹³² *Bericht der Handels- und Gewerbekammer zu Reichenberg 1857-1860*, Reichenberg 1862, s. 28.

uvedeno, že se škola od roku 1856 podstatně zvětšila a zdokonalila, vzrostl počet žáků a přibýly nové předměty. Škola je dále chválena, že i s malými prostředky dosáhla přínosu pro zdejší tkalce, které seznamuje s tvorbou módních látek (façonierte Stoffe). Tento přínos vynívá jasně s ohledem na konstatování, že předávání zkušeností z otce na syna již není možné, jelikož vede k zaostávání a nikoliv k pokroku.¹³³

Zpráva OŽK dále uvádí, že pokud se podaří přeměnit tuto školu dle vzoru porýnských a saských tkalcovských ústavů, bude přínosem pro celý textilní průmysl liberecké komory. Dokonce se objevila informace, že se z tohoto ústavu stane vyšší škola, pokud se podaří zajistit dostatečné prostředky, zejména ze strany bohatých průmyslníků a státu. Avšak ze zprávy dále vyplývá, že na konci 50. let 19. století se tato myšlenka jevila ještě jako příliš riziková a nezralá.¹³⁴

Již v úvodu výroční zprávy za léta 1861-1863 upozorňuje OŽK na špatný stav odborného školství, když ministerstvu obchodu a hospodářství (Ministerium für Handel und Volkswirtschaft) vyjmenovává osm překážek rozvoje rakouské živnostenské činnosti, mezi nimiž figuruje také nedostatečnost školního vzdělání pro dělníky a zdůrazňuje, že Rakousko v počtu odborných ústavů zaostává oproti Německu (Deutschland).¹³⁵

Liberecká tkalcovská škola vystupuje v této zprávě OŽK na prvním místě mezi speciálními průmyslovými školami. Hned z kraje je ale uvedeno, že tento ústav mohl dosáhnout mnoha uspokojivých výsledků především díky značné finanční pomoci společenstva soukeníků. Dále je připojena poznámka, že od posledně vydané zprávy se nic nezměnilo na tom, že momentálně není možné z tohoto ústavu udělat vyšší tkalcovskou školu.¹³⁶

V páté zprávě OŽK (pro roky 1864-1867) je uvedeno, že momentálně existuje v obvodu komory pouze pět speciálních průmyslových škol, mezi kterými již 15 let figuruje i liberecká tkalcovská škola, která má velký podíl na rozvoji moderního textilního průmyslu a maloživnostensví!¹³⁷ Z této zprávy se navíc dovídáme i finanční náklady na chod školy: v roce 1863 činily její vydání na provoz 2 508 zlatých a 75 krejcarů, které z velké části (2 203 zl. 75 kr.) pokrylo společenstvo soukeníků. V příštím roce to bylo 2 147 zlatých a 47 krejcarů a společenstvo tentokrát ze své pokladny uvolnilo půlku této sumy (1 699 zl. 47 kr.). V roce 1865 dosáhla vydání školy 1 933

¹³³ Tamtéž, s. 30.

¹³⁴ Tamtéž, s. 30.

¹³⁵ *Bericht der Handels- und Gewerbekammer in Reichenberg 1861-1863*, Reichenberg 1864, s. VII.

¹³⁶ Tamtéž, s. 27.

¹³⁷ *Bericht der Handels- und Gewerbekammer in Reichenberg 1864-1866*, Reichenberg 1868, s. 39.

zlatých a 70 krejcarů, z nichž společenstvo soukeníků uhradilo 1 336 zlatých a 10 krejcarů. V roce 1866 pak z 1 846 zlatých a 74 krejcarů zaplatili soukeníci 1 364 zlatých a 10 krejcarů.¹³⁸ Jsou zde sice patrné klesající náklady na chod školy, avšak zároveň snižující se peněžní dotace od společenstva soukeníků. V 70. letech pak společenstvo soukeníků předá z finančních důvodů správu školy státu.

Je tedy patrné, že liberecká OŽK dobře věděla o významu a přínosu této vzdělávací instituce pro rozvoj obchodu a průmyslu v jejím obvodu a jako své nejstarší tkalcovské škole také pomáhala. V roce 1885 se především ona (včetně města a místních průmyslníků) postarala o vznik nové vlastní budovy školy, když poskytla výrazný finanční obnos na její dokončení¹³⁹ a angažovala se i v podpoře studentů, když na škole zřídila vlastní nadaci.

Obchodní a živnostenská komora se tak zařadila po bok libereckého společenstva soukeníků v podpoře tkalcovské školy, jako významné vzdělávací instituce podporující regionální textilní průmysl.

5.1.3. Tkalcovská škola a liberecký průmyslový spolek

Od 30. let 19. století se mezi libereckými průmyslníky objevují snahy po organizovaném spojení ve spolcích, které by zastupovaly jejich zájmy. Toto sdružování však bylo do roku 1848 omezené a jedním z možných prostředků, jak ho dosáhnout, bylo zakládání akciových společností, které byly tehdy podporovány. Významní liberečtí podnikatelé a továrníci přitom byli ve spojení s Jednotou pro povzbuzení průmyslu v Čechách, která značnou měrou přispívala k rozvoji technického vzdělání a lepší informovanosti, ale tato celozemská korporace nebyla schopna dostatečně pokrýt nároky průmyslového Liberce.¹⁴⁰

První podnět k založení obdobné korporace v Liberci vznikl 21. listopadu 1841, kdy továrník Karl Herzig na schůzce vedené za účelem zřízení polytechnického čtenářského kroužku navrhl, aby byl založ průmyslový spolek (Der Gewerbeverein).¹⁴¹ Výhodou při jeho zakládání mohla být skutečnost, že v Sasku již podobné organizace existovaly, jejichž vzorů mohli Liberečtí využít. Prvním předsedou nového spolku se stal jeho iniciátor Karl Herzig, spolumajitel bavlnářské firmy Josef Herzig, jenž stál v jeho čele až do své předčasné smrti na začátku roku 1849. Vedle libereckých

¹³⁸ Tamtéž, s. 39.

¹³⁹ Sitzungs-Protokolle der Reichenberger Handels- und Gewerbekammer. Vom Jahre 1901, Reichenberg 1902, s. 42.

¹⁴⁰ M. MELANOVÁ, *Vzdělanci a podnikatelé*, s. 182-183.

¹⁴¹ Liberecká historička Miloslava Melanová ale užívá pro tento název termínu „Živnostenský spolek.“

továrníků, obchodníků měšťanů či úředníků se stávali členy spolku také mimoliberečtí podnikatelé, přičemž v prvním měsících jeho existence do něj vstoupil i bohatý liberecký soukenický cech.¹⁴²

Ačkoliv byly statuta libereckého průmyslového spolku (Der Gewerbeverein der Stadt Reichenberg) úředně potvrzena až v roce 1847,¹⁴³ vyvíjel tento spolek aktivní činnost již od prvních dnů. Její chod byl rozdělen do čtyř odborných oddělení, z nichž nejpočetnější byla sekce obchodu a živnosti (Sektion für Handel und Gewerbe).¹⁴⁴ Na každotýdenním zasedání byly pořádány odborné přednášky, při nichž se mohli posluchači seznamovat s novinkami na poli technologií a postupů. Navíc měli členové spolku k dispozici i čítárnu s odbornými texty.¹⁴⁵

Na rozdíl od Průmyslové jednoty, která měla z hlediska členské základny na počátku konzervativní charakter, byl liberecký průmyslový spolek korporací měšťanskou a podnikatelskou.¹⁴⁶ Spolek měl podle svých stanov lokální charakter, ovšem jeho význam přesáhl tuto hranici, především kvůli textilní výrobě, která byla nejcharakterističtějším odvětvím místního průmyslu.¹⁴⁷ Aktivní charakter spolku, se kterým se počítalo při reformách ve správě a hospodářství, výrazně přispěl k tomu, že se z Liberce stalo sídelní město jedné z obchodních a živnostenských komor.¹⁴⁸ Liberecká obchodní a živnostenská komora (Reichenberger Handels- und Gewerbekammer) převzala mnoho úkolů průmyslového spolku, který vlastně plnil od svého založení funkci jejího předchůdce.¹⁴⁹

Po vzniku obchodní a živnostenské komory se liberecký průmyslový spolek ocitl v krizi. Ta vyústila při generálním zasedání konaném 3. prosince 1851, kdy byla projednávána otázka, zda je ještě vůbec nutná další existence tohoto spolku.¹⁵⁰ Shromáždění se usneslo na kladné odpovědi, přičemž došlo k závěru, že je nutné modifikovat jeho činnost. Za jeden se svých hlavních cílů si spolek určil podporu vzdělávání drobných živnostníků a v první řadě pak zřízení tkalcovské školy.¹⁵¹ Ačkoliv se činnost spolku nyní omezila na regionální rozsah, tak význam a výsledky této

¹⁴² M. MELANOVÁ, *Vzdělanci a podnikatelé*, s. 184-185.

¹⁴³ Tamtéž, s. 186.

¹⁴⁴ více: Tamtéž, s. 185.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 186.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 187.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 189.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 191.

¹⁴⁹ *Festschrift zur Feier des fünfzigjährigen Bestandes des Gewerbevereins der Stadt Reichenberg: 1841-1891*, Reichenberg 1891, s. 10.

¹⁵⁰ Eduard TOBISCH, *Der Gewerbeverein der Stadt Reichenberg. Eine Skizze seiner Thätigkeit seit der Gründung bis zur Gegenwart*, Reichenberg 1875, s. 56.

¹⁵¹ *Festschrift zur Feier des fünfzigjährigen Bestandes*, s. 12.

korporace nebyly zanedbatelné.¹⁵² Velkou zásluhu na tom měl i nástupce Johanna Liebiega na místě předsedy průmyslového spolku MUDr. Wilhelm Herzig. Po odchodu Liebiega do funkce prezidenta obchodní a živnostenské komory to byl právě Herzig, jenž držel spolek po dlouhá léta nad vodou.¹⁵³

Výrazným počinem průmyslového spolku po zřízení obchodní a živnostenské komory se ukázalo zřízení tkalcovského ústavu. Ve zprávě pozdějšího sekretáře průmyslového spolku Eduarda Tobische se dočítáme, že průmyslový spolek k tomu vedl fakt, že výroba sukna, jako nejrozšířenější místní živnosti, byla doposud prováděna pouze na základě prakticky získaných schopností tkalců, zatímco teoretické základy jim většinou chybí, čímž tito soukeníci nemohou držet krok se zahraniční konkurencí. Přesvědčení o nutnosti teoretického základu tkalcovské výroby se stala obecně přijímanou. Následovalo ustanovení výboru, jenž dostal na starost zřízení tkalcovské školy v Liberci.¹⁵⁴ Tento komitét představil na zasedání spolku dne 19. května 1852 návrh statut, který byl s drobnými změnami přijat, načež byl ústav dne 14. června 1852 otevřen.¹⁵⁵

Škola sídlící v mistrovském domě cechu soukeníků stála pod dozorcím výborem (Aufsichtscomitée), v jehož čele stál dr. Herzig spolu s dalšími třemi členy průmyslového spolku a třemi zástupci cechu soukeníků.¹⁵⁶ Není bez zajímavosti, že oněmi členy delegovanými za průmyslový spolek byli právě ti průmyslníci, kteří poskytli škole nejnutnější vybavení (viz. kapitola 2.1.1. Tkalcovská škola Liberec). Bohužel ale ani z této zprávy se nedovídáme nic bližšího o postavě prvního učitele Ignaze Kafky. Avšak jsou zde dvě podstatné zmínky týkající se finanční stránky školy. Tobisch uvádí, že průmyslový spolek poskytl z výstavy průmyslových výrobků (Gewerbeprodukten-Ausstellung), konané v roce 1852, přebytek 500 zlatých tkalcovské škole,¹⁵⁷ a že od roku 1853 uvolnil cechu soukeníků na honorář pro učitele obnos 1 000 zlatých, z jejichž úroků (minimálně 60 zlatých) měl být Kafka financován.¹⁵⁸ Naproti tomu pozdější sekretář průmyslového spolku Ignaz Richter ve své práci uvádí, že průmyslový spolek byl jen obtížně schopen se svými omezenými prostředky školu

¹⁵² M. MELANOVÁ, *Vzdělanci a podnikatelé*, s. 192.

¹⁵³ *Festschrift zur Feier des fünfzigjährigen Bestandes*, s. 12.

¹⁵⁴ E. TOBISCH, *Der Gewerbeverein der Stadt Reichenberg*, s. 57.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 61.

¹⁵⁶ Více: Tamtéž, s. 61.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 62.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 63-64.

udržovat při životě a plat učitele dělal vedení spolku starosti, přičemž musel k tomuto účelu použít dobrovolné příspěvky svých členů.¹⁵⁹

Dne 1. prosince 1852 referoval Wilhelm Herzig o příznivých výsledcích, kterých již dosáhla liberecká tkalcovská škola za krátkou dobu své existence, přičemž vyslovil ujištění, že cíl kvůli němuž byla instituce zřízena, bude časem zcela splněn.¹⁶⁰ Ignaz Richter přitom uvádí, že průmyslový spolek předal správu ústavu do „péče soukenického cechu“ (die Obsorge der Tuchmacherzunft zu geben), jelikož tkalcovská škola byla určena výhradně pro službu textilnímu průmyslu.¹⁶¹ Pravděpodobnější ale je, že hlavním důvodem předání byly omezené finanční možnosti průmyslového spolku na její provoz, a proto přenechal správu školy bohatému cechu soukeníků, který mohl lépe zabezpečit existenci tkalcovské instituce. Navíc se průmyslový spolek více zaměřil na podporu své nedělní školy (Sonntagsschule), pozdější pokračovací (gewerbliche Fortbildungsschule), a dalších projektů, které byly taktéž finančně náročné.¹⁶²

Osudy průmyslového spolku a tkalcovské školy se významněji protnul v roce 1879, kdy ministerstvo obchodu rozhodlo o sloučení odborné kreslířské školy při průmyslovém muzeu s větší a již postátněnou tkalcovskou školou. Toto rozhodnutí nebylo přijímáno příliš kladně, jelikož tento ústav netrpěl ani nedostatkem studentů, ani mu nechyběly výsledky. Zánik této samostatné instituce byl ve výroční zprávě průmyslového spolku doplněn komentářem, že její zrušení je politováníhodnou ztrátou.¹⁶³ Vedoucí odborné kreslířské školy Emanuel Drahan¹⁶⁴ se po sloučení obou ústavů stal nástupcem Ignaze Kafky na postu ředitele tkalcovského ústavu.

Průmyslový spolek věděl po celou dobu o významu tkalcovského ústavu, který založil. Eduard Tobisch ve své práci píše, že tato vzdělávací instituce je jednou z nejživotaschopnějších škol v Liberci s velkým přínosem pro jeho průmysl. Závěrem pak dodává, že Liberec by nemohl bez tkalcovské školy zaujmout takovou pozici v textilním průmyslu, jaká mu dnes náleží. V tom také Tobisch spatřuje národohospodářský vliv tkalcovské školy v Liberci.¹⁶⁵

¹⁵⁹ Ignaz RICHTER, *Der Gewerbeverein der Stadt Reichenberg 1841-1891, Eine Schilderung seiner Thätigkeit*, Reichenberg 1893, s. 25.

¹⁶⁰ E. TOBISCH, *Der Gewerbeverein der Stadt Reichenberg*, s. 63.

¹⁶¹ I. RICHTER, *Der Gewerbeverein der Stadt Reichenberg 1841-1891*, Reichenberg 1893, s. 25.

¹⁶² Tamtéž, s. 29.

¹⁶³ Tamtéž, s. 47.

¹⁶⁴ SOKA Liberec, fond Emanuel Drahan, ředitel textilní průmyslové školy, 1863-1884.

¹⁶⁵ E. TOBISCH, *Der Gewerbeverein der Stadt Reichenberg*, s. 68.

5.2. Tkalcovský ústav a maloživnostníci na Liberecku

Roku 1879 píše Ludwig Hübner ve svých „*Geschichte der Reichenberger Tuchmacherzunft*“, že úkolem společenstva soukeníků musí zůstat zakládání ústavů a přijímání preventivních opatření, která zajistí členům společenstva možnost samostatné existence.¹⁶⁶ Autor při tom dodává, že pokud se tyto vytčené cíle podaří naplnit, budou drobné soukenické živnosti zajištěny pro budoucí časy.

Po deseti letech vydal tentýž autor spis „*Schutz dem Kleingewerbe. Betrachtungen über den gegenwärtigen Stand des Tuchmachergewerbes in der Stadt Reichenberg*“, v němž Hübner upozorňuje na následující skutečnost: v roce 1879 existovalo v Liberci 315 producentů sukna, z nichž 53 ho vyrábělo továrensky (to znamená, že využívalo více jak 20 stavů) a zbytek tvořili drobní živnostníci. U výrobců sukna pracovalo na 2 000 tovaryšů zaměstnaných převážně u ručních stavů. Avšak na konci 80. let jsou drobné soukenické živnosti na pokraji úpadku („...von einem eigentlichen Kleingewerbe in der Tuchindustrie nicht mehr die Rede sein kann.“),¹⁶⁷ jelikož z oněch 315 výrobců sukna existuje v Liberci přibližně jen polovina (195).¹⁶⁸

Ludwig Hübner spatřoval příčiny úpadku maloživnostníků v absenci cílevědomého a flexibilního jednání v pozvolna se měnících obchodních poměrech, přičemž navrhoval řešení v podobě ochránářství a uzavírání maloživnostníků jako střední třídy, protože drobní soukeníci (nucení se mnohdy zadlužit) nebyli schopni se svými malými materiálními a finančními prostředky konkurovat textilním továrnám. Kritický stav tehdejší maloživnosti a nemožnost její další existence přivedl liberecký kupecký spolek a společenstvo soukeníků k hledání řešení tohoto problému. Avšak návrh na svolávání společných shromáždění, při nichž by všichni zúčastnění z oblasti textilního průmyslu mohli přednášet svá přání a problémy, se neukázal dostatečně flexibilním a vedl k bezvýslednosti takovýchto schůzí, především pro rozdílné postoje, nedostatečnou účast a nemožnost nalezení společného kompromisu.¹⁶⁹

Tyto údaje dokládají tendenci postupného úpadku maloživnostníků v textilním průmyslu, který započal přibližně v polovině 19. století. Tehdy se tento pokles projevoval jen ojediněle (jako mimořádné obchodní krize) a mnozí lidé ho nepovažovali

¹⁶⁶ Ludwig HÜBNER, *Geschichte der Reichenberger Tuchmacherzunft*, Reichenberg 1879, s. 244.

¹⁶⁷ Ludwig HÜBNER, *Schutz dem Kleingewerbe. Betrachtungen über den gegenwärtigen Stand des Tuchmachergewerbes in der Stadt Reichenberg*, Reichenberg 1889, s. 3.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 3.

¹⁶⁹ L. HÜBNER, *Schutz dem Kleingewerbe*, s. 4-5.

za znepokojivý. Ovšem v 80. letech 19. století vykazovaly maloživnosti jen malou životaschopnost a někdejší bezstarostnost vystřídala beznadějnost.¹⁷⁰

Sekretář libereckého průmyslového spolku Eduard Tobisch viděl příčinu upadajícího maloživnostenství v nedostatečném všeobecném a kvalitním odborném vzdělání.¹⁷¹ Byl totiž přesvědčen o jeho mimořádném významu pro průmyslový rozvoj. Dle jeho pozorování však úroveň erudice v Rakousku-Uhersku zaostávala za západní Evropou.¹⁷² V této souvislosti upozorňuje již na špatný stav základního vzdělání, kdy se mladým lidem nedostává nejnужnějších znalostí, totiž že mnohdy neumí vůbec číst, psát, respektive mluvit německy.¹⁷³

Tobisch konstatuje, že průmyslové vzdělávání je v každém směru nepostradatelné pro pokrok a rozvoj živností, protože volná konkurence a obchodní svobody kladou na živnostníky stále větší nároky a ten, kdo nebude schopen s nimi držet krok, nebude mít možnost na trhu obstát.¹⁷⁴

Tobisch dále poukazuje na skutečnost, že velkopřůmyslníci sledují technické pokroky ve vědě a poté jich využívají ve své výrobě, díky čemuž zažívají značný rozmach. Avšak drobní živnostníci tento trend nesledují a kvůli nedostatečnému vzdělání ani sledovat nemohou, čímž se jejich výroba stává postupně zaostalou.¹⁷⁵ Proto se stává odborné vzdělání pro malé podnikatele nutností, aby mohli alespoň zčásti konkurovat větším podnikům na trhu.

I v tomto ohledu upozorňuje Tobisch na náskok západních sousedů. Při tom poukazuje na německý Würtemberg, kde ve školním roce 1870/1871 fungovalo na 150 místech, a sice ve 106 městech a 44 vesnicích s celkovým počtem obyvatel 538 552 obyvatel, postgraduální průmyslové vzdělávání s celkem 9 370 žáky, z nichž 2/3 byly mladší 17 let. Sekretář libereckého průmyslového spolku uvádí, že pokud existuje ve Würtembergu na 354 mílich čtverečných* s necelými dvěma miliony obyvatel takovýto vzdělávací systém, tak by v samotných Čechách muselo existovat na 3 000 různých průmyslových učilišť.¹⁷⁶ Ačkoliv je tento příklad spíše ilustrativní, nelze popřít, že v Předlitavsku na začátku 70. let 19. století bylo nutné zlepšit stav průmyslového vzdělávání. Přes příznivé kroky ministra obchodu dr. Banhanse, který podporoval

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 3-4.

¹⁷¹ Eduard TOBISCH, *Das Kleingewerbe und der gewerbliche Unterricht*, Reichenberg 1872, s. 40.

¹⁷² Srovnej: Tamtéž, s. 41-42.

¹⁷³ Tamtéž, s. 44-45, 50.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 43.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 43.

* pozn. 1 míle = cca 1,6 km

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 43-44.

zavádění průmyslového vyučování jako prostředku podpory maloživnostensství, byl stav drobného podnikání špatný.

Na otázku, jak tuto situaci zlepšit, odpověděl Tobisch následujícím způsobem: dle něho je nutné podniknout kroky ze zdola nahoru, to znamená začít od národních škol, ve kterých spatřoval základ pro rozvoj průmyslu. Chválí sice nové školské zákony,¹⁷⁷ ale kritizuje nedůslednost v jejich dodržování, např. že děti do 14 let neplní školní docházku, že žáci vycházejí ze školy dříve než se naučí pořádně číst, psát a počítat či nadměrnou přeplněnost školních tříd (100 až 120 dětí namísto 80).¹⁷⁸

Velkou pozornost věnuje Tobisch přirozeně výuce zaměřené na konkrétní živnosti, přičemž požaduje síť živnostenských/průmyslových postgraduálních škol (*gewerbliche Fortbildungsschulen*), které by měly za úkol přijímat mladé muže (od 14 let) z obecných škol (*Volksschule*) a tři roky je připravovat na budoucí povolání. Tyto postgraduální ústavy by byly zřizovány v takovém počtu, aby byl alespoň jeden v každém školním okrsku, čímž by mohla být nabídnuta učňům možnost kvalitní přípravy na jejich budoucí povolání v některém z průmyslových odvětví.¹⁷⁹ Tobisch přitom navrhoval, aby vyučování probíhalo přednostně tam, kde existují reálky, reálná gymnázia nebo měšťanky, jejichž učitelé by na postgraduálních průmyslových školách za náležitou odměnu vyučovali.¹⁸⁰

Návrh na způsob a charakter vyučování předkládá Tobisch velmi zevrubně a propracovaně.¹⁸¹ Sám je přesvědčen, že i když je jeho organizační plán v mnoha směrech komplikovaný, je přesto možné ho uskutečnit. Vyslovuje názor, že by se měly aktivně zapojit obce, místní průmyslníci, školní okres (*Schulbezirk*) a stát (*Land*). Zároveň však požaduje, aby samotné vyučování bylo bezplatné.¹⁸²

Na začátku 70. let došlo v Liberci k pokusu realizovat tento Tobischův návrh (za podpory průmyslového spolku, města, liberecké spořitelny a jiných) a ačkoliv se ukázalo, že tento organizační plán není nerealizovatelný, tak největší překážkou se ukázal malý zájem o pravidelnou návštěvu školy. Dokonce samotní mistři nepodporovali učně v tom, aby ústav navštěvovali, protože vyučování postgraduálních škol se konalo během pracovního týdne ve večerních hodinách a v neděli dopoledne,

¹⁷⁷ 14. května 1869 vstoupil v platnost zákon o všeobecné povinné školní docházce (Hasnerův zákon), který ji prodloužil na osm let a zřizoval školy tam, kde v okruhu jedné hodiny žilo po dobu nejméně pěti let více jak 50 dětí. Mimo jiné tento zákon zlepšoval také materiální postavení učitele, za jehož vzdělání zodpovídal stát.

¹⁷⁸ E. TOBISCH, *Das Kleingewerbe*, Reichenberg 1872, s. 45-46.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 46.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 47.

¹⁸¹ Srovnej: Tamtéž, s. 47-49.

¹⁸² Tamtéž, s. 49.

kdy bylo podle nich údajně nejvíce práce. Problémem se ale ukázala i rozdílná úroveň vstupních znalostí učňů, kteří často nezvládali číst nebo psát.¹⁸³ Tobisch tedy hledal řešení krize maloživnostensství v povinné tříleté docházce učňů do postgraduálních průmyslových škol.¹⁸⁴ Rozlišoval také mezi odbornými živnostenskými a speciálními školami (gewerbliche Fachschulen und Specialschulen) a průmyslovými školami (Gewerbeschulen).

Prvně jmenované ústavy byly takové, které připravovaly své žáky na konkrétní živnosti (např. truhlářství, tkalcovství, přadláctví, malířství, čalounictví či hodinářství).¹⁸⁵ Tobisch byl přesvědčen o mimořádném významu těchto škol a jako sekretář libereckého průmyslového spolku to dokládal důležitostí zdejší tkalcovské školy, kterou pozitivně hodnotil pro její národohospodářský význam! Poněkud jednostranně ji pokládal za jeden z největších úspěchů průmyslového spolku, přičemž konstatuje, že právě tato škola podporuje textilní průmysl v Liberci. Tobisch ke slovům chvály dodává, že tkalcovský ústav je poměrně prosperujícím zařízením, který se projevil jako jeden z nejblahodárnějších institutů pro město, bez něhož by Liberec nemohl z daleka uhájit pozici, kterou v textilním průmyslu Rakouska zaujímá.¹⁸⁶

Tobisch tedy na příkladu liberecké tkalcovské školy jasně demonstroval národohospodářský vliv takovýchto a jim podobných speciálních škol pro tehdejší maloživnostensství. Textilní ústav se nám zároveň ukázal v novém světle, kdy v prvních 20 až 30 let představoval oporu drobného podnikání na Liberecku. Tato skutečnost přispívá k uvědomění si širokého významu školy pro severočeskou textilní výrobu. Důležité ale také je, že se ústav postupně více zaměřoval na poskytování vzdělání lidem pracujícím v továrnách (např. výuka mechanického tkalcovství) než drobným podnikatelům. Nejpozději od 80. let 19. století dochází k určitým změnám ve spektru studentů (viz kapitola 2.3. Studenti a absolventi) a škola se postupně přizpůsobuje novým potřebám a trendům v textilním průmyslu, kde význam drobných tkalců více a více upadá.

¹⁸³ Tamtéž, s. 49-50.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 52.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 53.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 53-54.

5.3. Liberecký tkalcovský ústav v systému textilního školství v česko-saského regionu

Pro srovnání si nyní uvedme příklady některých podobných tkalcovských škol ze severních Čech a sousedního Saska, které spolu s libereckým ústavem tvořily systém vzdělávacích institucí napomáhajících rozvoji textilního průmyslu v tomto regionu.

5.3.1. Rumburská tkalcovská škola

Rumburk je severočeské město s dlouhou textilní tradicí. Podstatné změny v tkalcovské výrobě zasáhly Rumbursko v průběhu 19. století v souvislosti se zaváděním mechanických strojů a bavlny (namísto lnu).

Kvalitní textilní produkce mělo být přitom dosaženo také za pomoci odborného tkalcovského ústavu, který zde vznikl na začátku 60. let 19. století a za jehož vzor posloužila mimo brněnskou a vídeňskou, také liberecká tkalcovská škola.¹⁸⁷

První textilní školou v Rumburku se stal soukromý ústav založený továrníky Adalbertem Enssertem, Wilhelmem Strachem, Franzem Ottou a Johannem Josefem Försterem. Jeho zakladatelé se na jejím chodu podíleli různou měrou. Adalbert Enssert, jako starosta Rumburku, měl za úkol zajistit potřebné prostory, jejich vytápění a osvětlení, Franz Otto byl pověřen zahájením sbírky peněz pro právě založenou instituci a zbylí dva zakladatelé, Wilhelm Strache a absolvent vídeňské textilní školy Johann Josef Förster, zabezpečit samotný chod školy a výuku v ní.

Před nastěhováním do budovy dívčí školy sídlila nově zřízená instituce v domě starosty Ensserta v Královské ulici 12 (Königstraße 12), kde byla zahájena dne 24. června 1860 výuka s prvními 19 žáky. Vyučování zprvu probíhalo v sobotu večer a v neděli odpoledne, později ještě čtyřikrát týdně ve večerních hodinách.

Největší podíl na existenci ústavu měl Adalbert Enssert. Ten jej vedle vlastní personální pomoci podporoval i hmotně, a to až do své předčasné smrti 26. května 1868. Z vlastních finančních prostředků kryl výdaje na provoz zařízení a také ve své závěti pamatoval částkou 12 000 zlatých,¹⁸⁸ z jejichž úroků měly být v budoucnu kryty náklady, na zabezpečení chodu školy.

Záhy se ovšem ukázalo, že tyto osamocené finance nemohou stačit k provozu ústavu. Brzy se začalo nedostávat peněz a situace se stala tak vážnou, že již na podzim

¹⁸⁷ *Die Fachschule für Weberei in Rumburg in den ersten 50 Jahren ihres Bestandes 1872-1922*, Rumburg 1922, s. 3.

¹⁸⁸ *Die Fachschule für Weberei in Rumburg*, s. 3.

téhož roku musela být výuka přerušena a textilní ústav v Rumburku po osmi letech své existence skončil.

Ukončením činnosti této školy se však nezastavil vývoj tkalcovství na Rumbursku. Právě v této době se zde začala prosazovat výroba nábytkových tkanin a dek. Velký rozvoj tohoto sortimentu, jehož se zde dosáhlo za pomoci jak mechanického, tak ručního tkaní, a jenž představoval největší podíl místního textilního průmyslu, způsobilo to, že se zanedlouho začalo jednat o opětovném otevření textilní školy v Rumburku.

Impulesem k tomu kroku se jevila na jedné straně vyhláška zemského školního rady (Landesschulrat) v Praze, který hodlal v případě neotevření rumburské školy zahrnout příspěvky pro zaniklý ústav do společného zemského fondu, na druhé straně pak příslib ministerstva obchodu, že podpoří založení a udržování tkalcovské instituce peněžními příspěvky.

Tyto podněty skutečně vedly k opětovnému vzdělávání tkalců v Rumburku. Nejprve však byl vytvořen zakládající komitét (Komitee),¹⁸⁹ mající na starost vzkřísit zaniklou školu už ne jako soukromou instituci, nýbrž jako veřejný ústav dotovaný městem. Roku 1871 pak byla uzavřena smlouva se školním zemským radou o znovuootevření textilní školy v Rumburku. Ke dni 1. 1. 1872 byla zahájena provizorní výuka s 60 studenty v domě na Johannesgasse číslo 7.

Jádrem učitelského sboru se stali i tentokrát Wilhelm Strache a Johann Josef Förster, doplnění ještě o pomoc učitele Josefa Horna a dílenských mistrů Isidora Schneidera a Wenzla Rautscheka. V červnu 1872 nastoupil do funkce ředitele a učitele Josef Aichinger z Vídně a ještě téhož přibyl jako poslední dílenský mistr Heinrich Strunze. Dohled nad školou vykonávalo direktorium, jež tvořili členové zakládajícího komitétu.

Kreslířská a tkalcovská škola Rumburk (Zeichen- und Webschule zu Rumburg) byla definitivně otevřena 1. října 1872. Dodejme, že po Vídni, Brnu, Liberci, Bílsku a Aši byl tento ústav otevřen jako šestá tkalcovská škola v Rakousku.¹⁹⁰

Co bylo hlavním cílem této vzdělávací instituce, je patrné z jejího prvního školního programu, v němž bylo uvedeno, že smyslem školy je *„nabídnout mladým mužům příležitost důkladně si osvojit vědu tkalcovskou a umění vzorkařské, tak aby byli vybaveni pro své budoucí pracovní vztahy jako podnikatelé, vedoucí podniků, dílenští*

¹⁸⁹ Do onoho přípravného komitétu náleželi továrníci Johann Förster jun., Julius Pfeifer, Johann Josef Förster, Wilhelm Strache a Leopold Liebisch.

¹⁹⁰ *Die Fachschule für Weberei in Rumburg*, s. 4.

mistři, vzorkaři nebo jako nákupčí či prodávající dostatečným a kvalitním vzděláním.“¹⁹¹

Zájemci o studium měli na výběr ze dvou nabízených kurzů: ten hlavní trval dva roky a skládal se ze dvou oddělení pro tkalcovství a kreslení, zatímco vedlejší kurz měl formu nedělní a večerní školy (konal se v neděli dopoledne a dvakrát týdně ve večerních hodinách).

Finance na chod školy byly čerpány jednak ze subvencí ministerstva obchodu, které poskytovalo roční podporu 1 000 zlatých a uvolnilo také zakládající příspěvek 2 000 zlatých,¹⁹² tak z pomoci místních průmyslníků, z úroků nadace Adalberta Ensserta a z poplatků studentů na učební pomůcky. Město poskytovalo škole bezplatně učební prostory, staralo se o osvětlení, vytápění a úklid místností.

Hned na začátku bylo sloučeno vyučování prvního ročníku tkalcovské (Webeunterricht) a druhého ročníku kreslířské výuky (Zeichenunterricht), takže celá učební látka byla postupně a rovnoměrně rozdělena mezi oba ročníky a v každém z nich se vyučovalo teoretickému i praktickému kreslení a tkaní. Roku 1873 byl zřízen ještě vedlejší kurz pro chemické technologie (Nebenkurs für chemische Technologie) a rok na to následoval kurz pro kupecké obory (Nebenkurs für kaufmännische Fächer), avšak ani jeden nebyl úspěšný a oba zanikly.

Svou činnost prezentovala škola i navenek. Rok po svém otevření se zúčastnila s pracemi svých studentů světové výstavě ve Vídni (1873) nebo roku 1879 živnostenské a průmyslové výstavy v Teplicích, kde byl ústav oceněn stříbrnou medailí. Samotné ministerstvo obchodu vyslovalo direktoriu své uznání za činnost školy v letech 1877-1878.

I přes poskytované subvence od státu se škola potýkala do roku 1880 s finančními těžkostmi. Mnohým průmyslovým a odborným školám hrozilo nebezpečí, že kvůli nedostatku peněžních prostředků budou zrušeny. Ministerstvo obchodu se proto rozhodlo životaschopné ústavy převzít do státní správy. K postátnění těchto institucí mělo dojít roku 1879 za předpokladu splnění těchto tří podmínek:¹⁹³ ministerstvo zajistí pracovníky, obec zabezpečí organizační a provozní náležitosti (vyučovací prostory, jejich vytápění, osvětlení, úklid a vybavení, včetně učebních pomůcek), dohled nad školou bude vykonávat dozorčí rada složená ze dvou zástupců města, dvou zástupců

¹⁹¹ Tamtéž, s. 4.

¹⁹² Tamtéž, s. 5.

¹⁹³ *Die Fachschule für Weberei in Rumburg*, s. 5.

textilního průmyslu v Rumburku, jednoho zástupce obchodní a živnostenské komory, dvou delegátů ministerstva obchodu a ředitele školy.

Po přijetí těchto požadavků direktoriem a po souhlasu města Rumburk byla škola převzata státem. Od školního roku 1880/1881 nesla pak název C. k. odborná škola textilní Rumburk (K. k. Fachschule für Weberei in Rumburg).

I po zabezpečení existence a chodu školy se objevily nové starosti. Již dříve se projevoval nedostatek vhodných prostor pro výuku, a proto se čím dál více uvažovalo o zřízení vlastní budovy. Při příležitosti výročí 25. roku vlády Františka Josefa I. věnovala rumburská spořitelna (Rumburger Sparkasse) k tomuto záměru finanční prostředky ve výši 30 000 zlatých. Na výstavbu vlastní školní budovy pomyslel ve své závěti již starosta Adalbert Ensert částkou 8 000 zlatých. Spolu s dalšími příspěvky tak disponoval fond pro výstavbu vlastní budovy v roce 1881 sumou ve výši 60 000 zlatých.¹⁹⁴

Po shromáždění dostatečných finančních prostředků byl vytvořen stavební komitét skládající se ze členů výboru školy (Julius Pfeifer, Johann Förster jun. a Johann Josef Förster), zástupců dozorčí rady města (Guido Schulze, ing. Josef Perfekta a Edmunda Tietzeho) a starosty města Theodora Sallmanna. Před přistoupením k realizaci samotné stavby se ještě diskutovalo, zda má být nový objekt postaven jen pro účely textilní školy (což si nepřáli zástupci města) nebo má být novou budovou vyřešen i problém nevyhovujících prostor jiných škol. Když přání radních převážilo, tak město investovalo do fondu ještě částku 48 000 zlatých.¹⁹⁵

V roce 1882 vznikla v Rumburku nová školní budova, ve které vedle textilního ústavu sídlila i národní a měšťanská škola. V nových prostorách měla textilní škola přesně vymezené místo k výuce a nahromadění více škol v jedné budově se brzy ukazovalo jako nevhodné. Téhož roku přešla škola pod ministerstvo kultu a vyučování a tento krok se projevil velmi pozitivně na vyučování, poněvadž ministerstvo poskytovalo ústavu četné učební pomůcky a doplňovalo vybavení dílen.

Vedle přípravného kurzu byl v roce 1884 zaveden i nový učební plán pro kreslení. O tři roky později se započalo s vybavením mechanické tkalcovny, která byla doposud jen nedostatečně vybavena. V souvislosti s rozšířením učňovských dílen byl zaveden také v technickém vyučování vhodnější učební plán. Po zahájení činnosti městské elektrárny (1897) disponovala škola elektrickým osvětlením a navíc došlo k odstranění již zastaralého parního stroje elektromotorem (1898). Zajímavostí také je, že v letech

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 6.

¹⁹⁵ *Die Fachschule für Weberei in Rumburg*, s. 6.

1902-1914 získala škola množství učebních pomůcek díky svému někdejšímu studentovi a rumburskému rodákovi Wilhelmu Hammanovi, pod něhož ve Vídni spadalo oddělení textilních škol někdejší c. k. kanceláře pro učební pomůcky (K. k. Lehrmittelbüro). Po roce 1900 pak bylo možné absolvovat vedle dvouleté denní školy, resp. večerní a nedělní školy, taktéž dvouletý odborný prohlubující kurs (Fortbildungskurs) pro tkalce, kurz pro kupecké obory nebo kurz mechanického tkaní.

Mezitím se změnilo i obsazení na postu ředitele ústavu, když roku 1893 odešel Josef Aichinger do penze. Jeho nástupcem se stal odborný učitel z varnsdorfské textilní školy Ottokar Fiedler, který ale již roku 1896 zemřel a jeho místo zaujal učitel z liberecké textilní školy Alois Serda. Významnou změnou v organizaci školy bylo po dvaceti letech existence školního komitétu (Fachschulkomitee) jeho rozpuštění a následné nahrazení školním výborem (Fachschul-Ausschuss) v roce 1900. Roku 1908 pak následoval přechod ústavu, jako odborné školy, pod resort ministerstva pro veřejné práce (Ministerium für öffentliche Arbeiten). Po Aloisi Serdovi, který odešel roku 1909 do důchodu, se stal novým ředitelem prof. Benjamin Heinz. V této době získala textilní škola k dispozici další prostory pro výuku v budově, čímž došlo k zlepšení podmínek pro vyučování.

Roku 1910 došlo k přestavbě školy a při této příležitosti byla na místo dvou ročníků denního studia zřízena všeobecná škola pro tkalce (allgemeine Fachschule für Weberei) a speciální odborná škola, technické oddělení (Spezialfachschule, technologische Abteilung). Tyto změny však nepřinesly zásadní zvrát ve vzdělávání studentů a další proměny ústavu přinesla až I. světová válka,¹⁹⁶ která představovala podstatné narušení chodu školy. Mnohé její prostory musely být přenechány armádě a návrat do nich se uskutečnil až v roce 1920, přičemž školní budova musela poskytnout střechu nad hlavou i pro městský potravinový úřad, okresní úřad ošacení a úřad pro rozdělování uhlí. Již v roce 1915 odešel do penze ředitel Benjamin Heinz, ale jeho místo zůstalo až do roku 1918 neobsazeno. Ve válečných letech bylo nejprve zahájeno školení invalidů (existující mezi léty 1916-1920), dále vznikl roku 1917 kurz českého jazyka a byl rozšířen učební plán kupeckého kurzu o stenografii a psaní na stroji. Vznikem Československa se škola dostala pod správu ministerstva školství a kultury.

¹⁹⁶ Po vypuknutí I. světové války bylo podle ministerské direktivy vyučování všech večerních a nedělních škol omezeno na jeden rok.

5.3.2. Varnsdorfská tkalcovská škola

Podobně jako Liberec a Rumburk byl také Varnsdorf městem s textilní minulostí. Toto tkalcovské centrum bylo především úzce vázáno na zpracování lnu, o němž víme, že zde byl využíván již ve 14. století.¹⁹⁷

Postupně zde začaly vznikat textilní továrny, podniky, bělidla a tiskárny. Průmyslová revoluce a dovoz bavlny na evropské trhy koncem 18. a v průběhu 19. století proměnily dosavadní tvář severočeské textilní výroby, jelikož levnější bavlna vytlačila tradiční len. Vodní energii postupně nahrazovala pára a 2. polovina 19. století se nesla ve znamení mechanizace tkalcovství.

S tím, jak Varnsdorf začal pronikat se svými výrobky na zahraniční trhy a jak vzrůstalo místní podnikání a průmysl, dospěli i zdejší obyvatelé k poznání, že další rozmach textilního průmyslu bude závislý na podpoře odborného vzdělávání.

Tato myšlenka se prvně objevila ve Varnsdorfu již v roce 1839, kdy místní měšťan a továrník Anton Runge hodlal podpořit částkou 20 000 zlatých vznik průmyslové školy, ve které by byl kladen důraz zejména na výuku chemie a barvířství.¹⁹⁸ K tomuto záměru nakonec nedošlo, jelikož fond byl přednostně využit ke zřízení hlavní školy¹⁹⁹ spolu s nižším stupněm reálky.

Na Rungeho podnět navázal teprve roku 1869 továrník Theofil Langer, který se zasazoval o vznik odborné textilní školy ve Varnsdorfu. Dne 23. května byla uveřejněna výzva, pocházející pravděpodobně z pera JUDr. Klepscheho, k příležitosti vydání tzv. májových zákonů z roku 1868,²⁰⁰ která vyjadřovala mimo jiné toto: „... a sluší se nám, abychom výroční den potvrzení konfesijních zákonů oslavili tvořivým činem. Sesbírejme obětavě první kameny k nové stavbě, která pozdvihne obecnou školu přes trosky konkordátu. Vstupme jako zakladatelé nové školy, jejíž plodů nebudeme užívat, ale jejíž požehnání budou hluboce vnímat naše děti a vnuci...“²⁰¹

Hned na to byla založena listina 68 subskriptentů²⁰², mezi nimiž najdeme vedle měšťanů (včetně dr. Klepsche a Theofila Langer), města, okresního zastupitelství nebo varnsdorfské spořitelny také všechny větší místní firmy. Na jejich zasedání, ze dne 3. srpna 1870, se rozhodlo použít příspěvky „... k zřízení [...] místním poměrům a

¹⁹⁷ Die Die Gedenkschrift 1873-1923: Die Staatsfachschule für Weberei in Warnsdorf in den ersten 50 Jahren ihres Bestandes, Warnsdorf 1923, s. 3.

¹⁹⁸ Die Staatsfachschule für Weberei in Warnsdorf, s. 3.

¹⁹⁹ 2. stupeň základní školy (5.-9. třída)

²⁰⁰ Tři zákony číslo 47-49, které podstatně redukovaly platnost konkordátu z roku 1855. Týkaly se manželského práva, poměru školy a církve a interkonfesionálních vztahů.

²⁰¹ Die Staatsfachschule für Weberei in Warnsdorf, s. 4.

²⁰² Tamtéž, s. 4.

*průmyslovým potřebám odpovídající školu odbornou ...*²⁰³ Ze všech zakladatelů byl vybrán výbor devíti mužů, kteří zastupovali kolegium na veřejnosti a při styku s úřady

Na zasedání konaném v roce 1872 za přítomnosti okresního hejtmána barona Wraždy bylo rozhodnuto o zřízení odborné tkalcovské školy se dvěma ročníky. Vyučovanými předměty byly teorie a praxe tkalcovství (Theorie und Praxis der Weberei), barvířství (Färberei), rýsování/kreslení (Zeichnen), kupecké obory (kaufmännische Fächer) a nechyběl ani krasopis (Schönschreiben) či německý jazyk (deutsche Sprache). Denní studium mělo na začátku 21, večerní a nedělní škola pak 97 studentů.

V říjnu 1873 zahájila škola svou činnost. Nejprve sídlila v ulici Zollstraße 27, v domě tehdejšího starosty C. R. Goldberga, kde se v prvním patře nacházel přednáškový sál a v přízemí prostory s tkalcovskými stavy. Roku 1875 byla tkalcovská instituce přemístěna do tehdy nově vybudované tělocvičny a o dva roky později do budovy městského úřadu. I přes nedostatek vhodných učebních prostor obstarávalo direktorium škole množství vybavení, takže už v roce 1881 nebylo kam umisťovat nové stavy a stroje.

Vedením školy bylo pověřeno direktorium, v jehož čele stál nejprve V. J. Seidel a po něm dlouhá léta Hermann Josef Richter, jenž se obzvlášť zasloužil o chod ústavu.

Školného činilo pro majetné studenty 30 zlatých ročně, zatímco nemajetní jedinci mohli být povinnosti placení poplatků částečně nebo úplně zbaveni. Krom toho byly peněžní prostředky obstarávány z úroků základního kapitálu, příspěvků místních spolků a v neposlední řadě ze značných subvencí ministerstva obchodu.

Celý školní sbor byl v prvních letech existence spíše improvizovaný než stálý.²⁰⁴ Působili v něm Franz Doms z Liberce, jenž měl na starost kupecké obory, J. G. A. Adler z Gross-Schönau pro tkalcovské předměty, rýsování zajišťoval J. B. Richter, Franz Michel měl na starost krasopis. Roku 1876 přibyli učitelé Josef Grams pro tkalcovství a pro kupecké předměty účetní Josef Tögel. Až do postátnění školy byl celkovým vedoucím školy předseda direktoria Hermann Josef Richter, vedle něhož působil od roku 1877 jako vnitřní vedoucí školy právě Tögel. Ještě před přechodem ústavu pod ministerstvo obchodu (1879) zde působil jako státní zaměstnanec učitel rýsování Thomas Weigner.

Roku 1879 započala jednání s vládou o postátnění ústavu. Ministerstvo obchodu projevilo ochotu převzít varnsdorfskou odbornou školu pod svůj rezort za určitých

²⁰³ Tamtéž, s. 4 -5.

²⁰⁴ *Die Staatsfachschole für Weberei in Wernsdorf*, s. 13.

podmínek. Město mělo předně postavit odpovídající objekt pro výuku. K dohodě mezi Varnsdorfem a ministerstvem obchodu (resp. později již kultu a vyučování) došlo ale až po dlouhých vyjednáváních v roce 1882. Při nich se město zavázalo vyhovět následujícím podmínkám: zřídí novou školní budovu, zajistí její osvětlení, topení a údržbu, dále obstará vybavení a pomůcky, a tento celý inventář přenechá státu. K tomu ještě bude platit roční peněžní příspěvek (hrazený až do roku 1922). Stát se pak na oplátku zavázal převzít chod školy s jeho personálním obsazením a úhradou vyučovacích nákladů.

Když město získalo od Carla Reinholda pozemek pro stavbu nového školní objektu, mohlo dojít v listopadu 1882 k převzetí školy státem. Od této chvíle nesl ústav název C. k. kreslířská a tkalcovská škola (K. k. Zeichen- und Webeschule). Thomas Weigner se stal jejím ředitelem a většinou dosavadního učitelského sboru. Zároveň vznikla dozorčí rada skládající se ze starosty a dvou zástupců města Varnsdorfu, dvou delegátů zakládajícího kolegia, delegáta liberecké obchodní a živnostenské komory a ředitele školy.

Denní výuka probíhala v dopoledních (8-12h) a odpoledních blocích (14-18h), večerní kurzy se konaly od osmi do desíti, v neděli dopoledne od devíti do dvanácti, přičemž odpoledne bylo věnováno praktickému tkaní (od 14-17h).

V roce 1883 byl poprvé zaveden přípravný kurz (Vorbereitungskurs) pro nově příchozí studenty, který se konal v prázdninovém termínu mezi 1. srpnem a 14. zářím. V něm se noví studenti denního kurzu učili (pravidelně každý den od osmi do dvanácti hodin dopoledne a od čtrnácti do osmnácti hodin odpoledne) praktickým dovednostem nutným pro praxi. Žákům druhého ročníku naproti tomu nabízel příležitost prakticky pracovat. Postupem času byl tento kurz zkracován (na 14 dní) a nakonec se z něho vyvinula povinná prázdninová praxe v podnicích (popřípadě přímo praktickou výukou v samotném prvním ročníku).

Na škole byl od roku 1885 zaveden mechanický provoz díky Jaffeho parnímu motoru, který zprvu poháněl tři tkalcovské stavy a pomocné stroje. Tento progresivní prvek umožnil lépe seznamovat studenty se stále více užívaným mechanickým tkalcovským stavem. Škola se i nadále snažila zprostředkovávat pokrok, jehož bylo dosaženo v textilním průmyslu, např. tím když v roce 1892 získala jako první nově vynalezený žerd'ový stroj od J. Wenzla z Krásné Lípy. To vše se odráželo v návštěvnosti školy, když museli být dokonce v letech 1887-1888 pro velký zájem někteří uchazeči o studium odmítáni. Pokles zájmu o studium se projevil až od roku 1895, kdy doposud bezplatná výuka na státní škole byla vystřídána příspěvkem dvou

zlatých na kurz teorie tkalcovství a třech zlatých na kurz praktické tkaní. K tomu ještě ministerstvo nově stanovilo vyučovací čas pro večerní kurzy na půl osmou až půl desátou, což mnohdy kolidovalo s dlouhou pracovní dobou v podnicích a znemožňovalo tak účast zájemcům.²⁰⁵

Bezpečnostní zřetel byl jedním z důvodů, proč se začal v roce 1900 řešit problém nedostatečného místa pro nové tkalcovské vybavení. Rozhodovalo se mezi tím, zda získat další prostory výstavbou nové budovy či jen přístavbou. Ministerstvo se přiklánělo ke stavbě nového objektu, avšak to představovalo pro město značné finanční zatížení a tak byla otázka nového sídla školy dořešena až o 14 let později.

Ve školním roce 1902-1903 byl zaveden na odborných tkalcovských školách nový učební plán, který rozděloval denní kurz na oddělení pro tkalcovství (Weberei) a vzorkařství (Musterzeichnen), oba v délce dvou let. Od roku 1901 hrozilo kvůli ministerskému ustanovení zrušení výuky krasopisu a němčině, ale to narazilo na odpor (především na základě požadavků průmyslu a učebního sboru) a oba předměty byly zachovány. Stálý rozvoj strojního průmyslu ve Varnsdorfu se projevil na výuce v roce 1904, kdy byl zaveden večerní kurz strojového kreslení (Maschinenzeichnen), rozšířeného přednáškami o strojích (Maschinenkunde). Tento kurz se stal velmi úspěšným a navštěvovaným. Podobně otevřela škola roku 1906 pro široké vrstvy živnostníků a jejich pomocníků veřejný kreslicí sál (offener Zeichensaal), kde si zájemci mohli procvičit odborné kreslení a rovněž tato nabídka se ujala a mezi zájemci o textilní obor slavila úspěch. Roku 1908 pak byl ještě zahájen kurz potisku látky a rytectví (Gravüre).

Obdobně jako někdejší cechovní zkouška probíhala několikahodinová klauzurní práce, kterou museli absolvovat studenti na konci 2. ročníku. V ní měli za úkol vypracovat co nejlepší tkaninový vzor (Gewebemuster) od návrhu až po provedení na tkalcovském stavu. Výsledek této práce byl hlavním určovacím znakem pro klasifikaci, přičemž ti nejlepší získali za své práce ocenění. Od této zkoušky se však po roce 1905 upustilo. Studenti školy získávali mnohá ocenění, o čemž svědčí výsledek soutěže vypsané Severočeským muzeem v Liberci, v níž varnsdorfští získali první a druhou cenu.

Zlepšení výuky znamenalo zavedení plynového a elektrického osvětlení v prvním desetiletí 20. století, což umožnilo přeložení praktického vyučování do odpoledních

²⁰⁵ *Die Staatsfachschole für Weberei in Varnsdorf*, s. 7.

hodin. Díky zavedení elektrického světla do učebního sálu bylo od teď možné pořádat pomocí promítacího přístroje fotografické přednášky i ve večerních hodinách.

Zájem o studium opětovně vzrostl, takže někteří zájemci nemohli být kvůli nevyhovující kapacitě učen přijímáni do studia. Rok 1910 přinesl přebudování odborné školy tkalcovské a s tím její rozdělení na všeobecnou školu odbornou (Allgemeine Fachschule) a jednoletou speciální odbornou školu pro technology, obchodníky a vzorkaře (Spezialfachschule für Technologen, Kaufleute und Musterzeichner). Nyní si studenti rovněž mohli zvolit výuku v češtině. Roku 1913 odešel do penze dlouholetý ředitel Thomas Weiniger, jehož místo zaujal prof. dr. Emil Peter, dosavadní ředitel textilní školy ve Freudenthalu.

5.3.3. Odborné školství v Sasku v době průmyslové revoluce

Uveďme si i příklad sousední země, ve které se podobně jako v Rakousku rozvíjel mohutně textilní průmysl, a kde v mnoha směrech docházelo ke kontaktu s habsburskou monarchií.

Saské království bylo na počátku 19. století ovlivněno nejen průmyslovou revolucí, ale také napoleonskými válkami. V jejich konečném důsledku ztratilo z rozhodnutí vídeňského kongresu, kvůli spojenectví saského panovníka s Napoleonem, přibližně polovinu svého území. Politika této země byla po skončení Napoleonovy éry značně ovlivněna hrabětem Detlevem von Einsiedel (1773-1861) a Bernhardem Augustem von Lindenau (1779-1854). Revoluce z let 1830/1831 významnou měrou přispěla ke vzniku ústavy, která ve své době náležela k nejmodernějším konstitucím v tehdy rozdrobeném Německu. Nezůstalo však jen u ní. Po roce 1831 přišly na řadu i mnohé reorganizace státního aparátu. Došlo k reformám v oblasti správní, agrární, finanční, vojenské a školní.

Hospodářství bylo sužováno vlnami neúrod²⁰⁶ a potíže s ekonomikou vedly k recesi a silným hmotným problémům. Za účelem zlepšení celkové situace byly zvýhodňovány továrny s manufakturami a sedláci osvobozováni od odvádění určitých dávek. Přes všechna opatření však docházelo k vystěhovalectví ze země.

Charakter první poloviny 19. století byl dán industrializací. Průmyslová revoluce zasáhla celé Sasko a o své slovo se přihlásilo množství technických novinek. Roku 1816 zde byla zřízena první plynárna na evropské pevnině, 1820 následoval první parní stroj na černé uhlí. K vrcholům průmyslové revoluce v saském království náleželo zavedení

²⁰⁶ Krize z let 1816-1817, 1825-1826 a 1845-1847

parní dopravy na Labi (založení Elbdampfschiffahrts-Gesellschaft) či stavba železniční dráhy Lipsko-Drážďany. Železnice představovala hnací motor saského průmyslového pokroku (roku 1839 vyjela na koleje první německá lokomotiva). Budoucnost Saska už nebyla hledána jako dříve v politicko-vojenské, nýbrž v hospodářské a vzdělávací rovině.

Můžeme říci, že Sasko zvládlo velmi dobře těžké období po roce 1815. Významnou úlohu přitom sehrálo zejména liberální měšťanstvo. Vládnoucí vrstva byla zprvu konzervativně naladěna, ovšem neměla k dispozici žádné adekvátní řešení pro tehdejší hospodářskou situaci, ale díky měšťanstvu byla nucena přistoupit k určitým pokrokovým rozhodnutím. Navíc s pronikáním industrializace se stalo obyvatelstvo pohyblivějším a tím pádem se otevřely i další možnosti k rozmachu hospodářství. Následující rozvoj měl ale za následek také vzrůstající nároky na vzdělané odborníky. Po celém Sasku byly zakládány nejrůznější odborně zaměřené školy, ať již v roce 1837 v Drážďanech a Lipsku nebo o rok později ve Freibergu, Plauen a Zittau. Převládá názor, že nejdůležitějším krokem na cestě ke vzkvétajícímu hospodářství má být v první řadě vzdělání, neboť pouze dostatečně vzdělané pracovní síly mohou budovat fungující a nezávislé hospodářství.

5.3.3.1. Vyšší tkalcovská škola Chemnitz

Ve městě Chemnitz patřila textilní výroba k nejdůležitějším odvětvím, přičemž vzrůstající strojírenství a industrializace z něho udělaly první továrnícké a druhé obchodní město Saska, přezdívané také „saský Manchester.“²⁰⁷ I proto právě zde vznikla jedna z nejstarších tkalcovských škol v Německu.²⁰⁸ Podporu pro její vznik vyjádřili zároveň místní podnikatelé a továrníci, jelikož budoucí absolventi se neměli stát jenom tkalci, nýbrž i lidmi schopnými úspěšně se pohybovat na textilním trhu.²⁰⁹

V Chemnitz spadají počátky odborného tkalcovského vzdělávání již do první poloviny 19. století. Od 16. května 1830 zde působila za pomoci tkalcovského cechu nedělní a večerní škola, která fungovala ve skromných materiálních podmínkách. Výuka se konala v domě tkalcovského mistra Stahringa. Učební plán byl rozdělen na teoretickou a praktickou část tkalcovství, ale bylo zde vyučováno také odbornému kreslení (Freihandzeichnen) a vzorkařství (Musterzeichnen). Již samotná existence a

²⁰⁷ Stadt Chemnitz Bürgermeisteramt/Stadtarchiv (Hrsg.), *Zur Geschichte der Stadt Chemnitz – Eine Stadtchronik*, Chemnitz 1997, s. 7.

²⁰⁸ Otto KETZEL, *Die höhere Webschule und Webereifachschule in Chemnitz*, in: Chemnitzer Kunst und Kunstgewerbe, Chemnitz 1909 – 1912, s. 117.

²⁰⁹ Srovnej: *Prospectus der höheren Webschule zu Chemnitz*, Chemnitz 1857, s. 1.

činnost takovéhoho ústavu představovala značný pokrok v tehdejším vzdělávání, jelikož tato škola zajišťovala prohlubující profesní zaměření svých návštěvníků. Krom tkalcovského cechu byla škola podporována i městem, ale ani tato pomoc nezabránila po několika letech jejímu zániku.²¹⁰

Úspěšněji se prosadila nová tkalcovská večerní a nedělní škola fungující v letech 1852-1857 s přispěním tkalcovského cechu. I přes nedostatečný počet pomůcek (měla např. pouhé dva tkalcovské stavy)²¹¹ byla hojně navštěvována a sklídila spolu s uznáním také podporu Spolku řemeslníků (Handwerker-Verein), města, podnikatelů a vlády.

Ministerstvo vnitra svým nařízením ze dne 22. června 1856 vyzvalo městskou radu k podpoře školy a přislíbilo svou pomoc. Ve srovnání s Rakouskem se tedy ukazuje 20 let náskoku v oblasti aktivní státní podpory domácího textilního průmyslu!

Bylo ustanoveno direktorium, které mělo za úkol obstarat peníze na chod a organizaci školy, a dne 11. května 1857 byla otevřena Vyšší odborná škola tkalcovská (Höhere Fachschule für Weberei) s prvními žáky.²¹²

Jelikož scházela vlastní budova, byly pronajaty místnosti domu č. 9 u Neustädter Markt, kde bylo instalováno zařízení pro chod školy.²¹³ Zprvu v ní pracovali čtyři pedagogové, kteří vyučovali praktické tkalcovství, technické nebo kreslířské předměty.

Výuka trvala původně jeden rok (začátek o Velikonocích) a nastupující studenti se zavazovali zaplatit roční školné 90 tolarů, z nichž první polovinu uhradili na začátku kurzu a druhou později. Materiál pro výuku a tkaní zajišťovala škola a student ho měl plně k dispozici. Navíc zhotovené zboží se stávalo jeho majetkem. K přijetí bylo zapotřebí dodat osobní dokumenty jako rodný a biřmovací list, očkovací vysvědčení nebo údaje o místě posledního bydliště.²¹⁴ Učivo se zabývalo převážně analýzou látek, praktickými cvičeními v tkalcovství, přednáškami o teorii tkalcovství, přádelnictvím, kreslením atd.²¹⁵

Se zvyšující se návštěvností školy rostla potřeba nové budovy. K realizaci přesunu do vlastních a odpovídajících prostor došlo roku 1863, kdy se ústav přestěhovala do domu v Longenově ulici (Longenstraße), kde zůstal až do roku 1906.²¹⁶ Finanční pomoc

²¹⁰ Wilhelm ZÖLLNER, *Geschichte der Fabrik- und Handelsstadt Chemnitz*, Frankfurt am Main 1888, s. 487.

²¹¹ *Programm der höheren Webschule zu Chemnitz. 1882 dem Jahre als 25jährigen Bestehens der Anstalt*, Chemnitz 1882, s. 4.

²¹² Srovnej: *Festschrift zur Feier des 50jährigen Bestehens der höheren Webschule zu Chemnitz: 1857-1907*, Chemnitz 1907, s. 4. a *Programm*, s. 4.

²¹³ *Prospectus*, 2 s.

²¹⁴ Tamtéž, 2 s.

²¹⁵ *Programm*, s. 4.; *Prospectus*, s. 1-2.

²¹⁶ Výstavba zcela nové budovy se ukázala nutná z technických důvodů (nové mechanické stavy, elektřina). K realizaci došlo opětovně za vydatné pomoci ministerstva vnitra a továrníků.

státu v tomto směru nebyla zanedbatelná, jelikož byl za účelem podpory přestěhování instituce zvýšen příspěvek pro tento rok na necelých 4 700 marek (což činilo 6% základního kapitálu).²¹⁷

Kvůli velkému počtu studentů existovaly na škole dva paralelní kurzy. První začínal o Velikonocích, druhý pak od října. Mezi vyučovací předměty patřilo účetnictví (Buchführung), barvířství (Färberei) nebo Komposition von Gewerben. Škola byla přizpůsobena tak, aby mechanické tkalcovské stavy mohl pohánět parní stroj. Největší zájem byl o teoretickou a praktickou výuku mechanického tkalcovství, zejména kvůli tkalcovským stavům (a jiným pomocným strojům) poháněných parním strojem. Výuka se přizpůsobovala nárokům průmyslu a tím vzrůstal i počet vyučovacích hodin.²¹⁸ Ústav se prezentoval také navenek, o čemž svědčí jeho účast na výstavách v Zwickau (1884) nebo v Drážďanech (1888, 1898). Škola mohla poskytnout prostřednictvím nadací (Eduarda nebo Richarda Lohseho) méně majetným studentům stipendia na podporu studia.

Na chodu školy se finanční měrou podíleli studenti placením školného ve výši 270 marek, vláda ročním příspěvkem 1 500 marek a město roční částkou 3 000 marek.²¹⁹ Chemnitz a Sasko dbaly o školu také materiální formou pomoci. Město přenechalo bezplatně pozemek pro stavbu nové budovy, stát zase podporoval prohlubování kvalifikace učitelů (např. návštěvami velkých průmyslových výstav) nebo se staral o vybavování inventáře ústavu.

5.3.3.2. Vyšší tkalcovská škola Zittau

Význam podpory teoretického vzdělání, jako opory textilního průmyslu, se ukazuje také v saském městě Zittau (Žitava), kde v dopise ze 7. září 1894 žádali městští radní regionální Obchodní a živnostenskou komoru (Handels- und Gewerbekammer) o založení vyšší tkalcovské školy. V Rakousku vznikaly tkalcovské školy za podpory měst, průmyslníků a později i státu již od poloviny 19. století a tak byla žádost o založení tkalcovského ústavu v Zittau oprávněně odůvodněna slovy, že „většina [pracovních sil] by byla ještě nyní vzdělávána v zahraničí, a je smutné vidět, že nejlepší

²¹⁷ Festschrift, s. 4.

²¹⁸ Od roku 1870 vzrostl počet hodin na 38 týdně.

²¹⁹ Programm, s. 5.

místa textilního průmyslu jsou obsazena cizinci.“²²⁰ Tato prosba tedy úzce souvisela s prosazením místní textilní produkce na zahraničním trhu.

Když s přáním zřídit tkalcovskou vzdělávací instituci v Zittau, jako jednom z center hornolužického textilního průmyslu, souhlasilo ministerstvo vnitra (das Ministerium des Inneren), nestálo jejímu otevření již nic v cestě. Ovšem i zde byly pro fungování školy rozhodující peníze a podpora státu. Ten zde ale hrál od počátku až druhořadou roli, poněvadž finanční náročnost se mu zdála až příliš velikou. Žitavští od počátku nesli hlavní náklady na chod ústavu a to i přes subvence poskytované Saskem v podobě půjčky 15 000 marek a roční podpoře 10 000 marek, jelikož ta byla od něho podmíněna tím, že se město taktéž zaváže ke každoročnímu příspěvku 15 000 marek. Hlasy z řad zdejších průmyslníků volajících po zřízení tkalcovské školy už tak hlasité nebyly, když došlo na finanční stránku věci, o čemž svědčí příspěvka částka 5 000 marek. Město ji zamýšlelo vybavit 25 mechanickými a 40 ručními tkalcovskými stavy, ale schváleno bylo pouhých 17 ručních. Výdaje ústavu činily v prvním roce existence na 135 000 marek a roční náklad byl odhadnut na 30 000 marek.²²¹

Tkalcovský ústav přes své nemalé výlohy měl významný přínos pro rozvoj textilního průmyslu. Jeho úkolem byla teoretická a praktická příprava továrníků, mistrů, prodejců a nákupčích pro lepší orientaci a rozhled v textilním řemesle. Výuka na škole byla rozdělena do tří oddělení, přičemž první z nich probíhalo v denním kurzu a zaměřovalo se na budoucí továrníky, ředitele továren, vedoucí podniku, nákupčí a prodavače, textilní techniky apod., druhé bylo orientováno na vzorkaře a třetí bylo určeno pro učně, obchodní pomocníky a tkalce.

Jak tedy mohl být přijat mladý uchazeč na školu? Rozhodující podmínkou u nezletilých byl souhlas rodičů nebo lidí odpovědných za výchovu. Především v textilním průmyslu byla kvóta pro dětskou práci extrémně vysoká, a proto byla dětská práce roku 1895 zakázána, i když k tomu Obchodní a živnostenská komora podotkla, že *„zákaz dětské práce se projevuje ještě v jednotlivých odvětvích průmyslu, zejména v textilním průmyslu jako nevýhodný jak pro zaměstnavatele, tak pro zaměstnance. V průdelnictví chybí za levnou dětskou pracovní sílu náhrada...“*²²²

Školné bylo odstupňováno a vypočítáno podle zastoupení Sasů, říšských Němců a cizinců. Vyučovací předměty byly vazačství (Bindungslehre), analýza vzorů

²²⁰ Thomas SCHMIDT– Peter SCHMIDT, *Zum Zusammenhang von wirtschaftlicher Entwicklung und der Entstehung höherer Bildungsanstalten im Zittau des 19. Jahrhunderts*, in: Vědecká pojednání = Wissenschaftliche Abhandlungen. VII-1, Liberec 2001, s. 84-85.

²²¹ *Zum Zusammenhang von wirtschaftlicher Entwicklung*, s. 85.

²²² Tamtéž, s. 85.

(Musterausnehmen), počítání vzorů (Musterberechnen), kalkulace (Kalkulationen), učení o materiálech (Materiallehre), učení o strojích (Maschinenlehre), odborné rýsování (Fachzeichnen), praktická cvičení (praktische Übungen), němčina (Deutsch) a počty (Rechnen).

V Zittau vznikla tkalcovská škola oproti jiným městům v Sasku (Chemnitz 1855) nebo Horní Lužici (Großschönau 1880, Seifhennersdorf 1881) relativně pozdě. Přesto městská rada ve své podpoře tkalcovské školy získala dlouhodobou oporu pro rozvoj hospodářství, což se pozitivně odráželo v ekonomickém přínosu pro město (zejména v příjmu daní). Tkalcovská škola tak zaujala významnou úlohu v rozvoji Zittau na přelomu 19. a 20. století, ačkoliv se její význam omezoval spíše na regionální úroveň.

I přes velkou finanční náročnost pro město se ukázalo založení odborné tkalcovské školy jako nanejvýš pozitivní investice s ohledem na žitavský průmysl a vrstvy pracujících a měšťanstva v něm.

6. Závěr

Do tradiční textilní oblasti severních Čech začaly od konce 18. století pronikat pokrokové techniky, které se nejprve uplatňovaly v novém bavlnářském odvětví a postupně také v tradičním vlnářství. Cenově výhodnější bavlna brzy převládla a vytlačila tradiční len. Její prosazení znamenalo, spolu s moderními technologickými postupy a zaváděním mechanických strojů do výroby, podstatné změny v celém textilním průmyslu.

Vznikem školy nového typu mělo být umožněno vychovávat kvalifikované pracovníky pro textilní odvětví, používat pokrokové a efektivnější pracovní postupy a zároveň připravovat odborníky pro lepší orientaci a činnost v tkalcovském řemesle jak po stránce teoretické, tak po stránce praktické. To také přispělo dle mého názoru k rozvoji moderního textilního průmyslu u nás, který zabezpečoval zaměstnání pro velké množství obyvatel nejen severních Čech.

Význam textilních škol spočíval zpočátku především v přípravě tkalců, jejichž výuka se v průběhu 19. století začala ubírat jiným směrem. Tkalcovství dlouho podléhalo cechům, díky nimž bylo chráněno a provozováno. V době průmyslové revoluce již ale nestačilo zdlouhavé sbírání zkušeností a znalostí u tkalcovského mistra jako kdysi. Nové tkalcovské školy, v nichž by byla rovnocenně vyučována teorie i praxe, představovaly nový a dokonalejší vzdělávací institut. Vedle strojového provozu mechanického tkalcovství, které vyžadovalo širší vědomosti, byl od kvalifikovaného tkalce žádán také rozhled v obchodních záležitostech. Odborné textilní školství v druhé

polovině 19. století (přes všechny finanční náklady) umožnilo krok kupředu, jelikož vznikem kvalitních vzdělávacích ústavů bylo zabezpečeno snadnější šíření progresivních znalostí a nových zkušeností pro celou textilní výrobu. Jeho neopomenutelnou funkcí však mělo být i udržení postavení drobných živnostníků v konfrontaci s velkopodnikatelskou konkurencí.

První odborné školy začaly vznikat v centrech textilní výroby. Velký podíl na jejich vzniku, chodu a rozvoji měli továrníci a místní průmyslové korporace, které ve značné míře pochopili význam odborných škol pro rozvoj textilního odvětví a podporovali jejich fungování. Proto se v severních Čechách a sousedním Sasku vytvořila hustá síť odborných ústavů velmi podstatně rozvíjející regionální textilní průmysl. Svou činností pozitivně působily na celé hospodářství.

Tyto instituce byly zřizovány nejčastěji formou večerních a nedělních škol a jejich zakládání se stalo brzy jistým trendem. Na jejich fungování měli zájem lidé spjatí s textilní výrobou, ale i stát a hospodářské korporace. K plnému využití jejich potenciálu docházelo tehdy, když je k tomu nutily požadavky trhu a stupňování nároků na nové technologie a postupy. Jejich velkým kladem bylo předávání potřebného textilního „know-how“ studentům.

Obecně převládala oblíbenost večerních a nedělních kurzů, a to i po zavedení denního vyučování. Zájem o studium na těchto odborných ústavech byl značný a ještě více se zvýšil po jejich přechodu pod státní správu, protože studium na nich nezůstalo výsadou uzavřené skupiny lidí. Role ministerstva obchodu či vyučování hrála v existenci těchto vzdělávacích institutů nezastupitelnou roli, vždyť státní finanční subvence a jiné formy podpory byly často tím rozhodujícím v otázce přežití těchto ústavů. V sousedním Sasku přitom vstupoval již od 50. let aktivně do podpory odborných škol stát, zatímco v Čechách musely textilní ústavy prokazovat svou životaschopnost za pomoci cechů, průmyslových spolků nebo obchodních a živnostenských komor až do 70. let 19. století. Na konci 19. století již Rakousko-Uhersko disponovalo v severních Čechách rozvinutou sítí odborných textilních škol, z kterých vycházeli kvalitní absolventi schopní obstát i v porovnání se zahraniční konkurencí.

Liberecká tkalcovská škola byla nejstarší vzdělávací institucí tohoto druhu v Rakousku a podle jejího vzoru vznikaly v severních Čechách další textilní ústavy. Její životaschopnost v době před postátněním byla podmíněna finanční a materiální pomocí libereckého společenstva soukeníků, které vzniklo transformací z velice silného a vlivného soukenického cechu. I když byla škola založena především na podporu

vzdělání samostatných soukenických mistrů, dokázala být v průběhu času natolik flexibilní, že byla schopna přizpůsobit se novým trendům v textilním průmyslu. Úpadek významu drobných živnostníků, na úkor velké továrenské produkce, přitom představoval jednu z nejpodstatnějších změn v textilní oblasti.

Vedle libereckých průmyslových korporací, místních továrníků a samotného města Liberec, měli velkou zásluhu na existenci školy také její ředitelé, jmenovitě Ignaz Kafka, Emanuel Drahan, Karl Mikolaschek a Franz Stübchen-Kirchner, kteří dokázali zajistit její chod i v mnohdy omezených až improvizovaných podmínkách pro výuku.

Vznik odborných textilních škol měl pozitivní dopad na rozkvět textilní výroby, která patřila mezi nejvýznamnější domácí průmyslová odvětví 19. století. Činnost těchto ústavů působila blahodárně na rozkvět textilního průmyslu a rozmach hospodářství jako celku. I když je v současné době textilní produkce v městě pod Ještědem na ústupu, tak Střední průmyslová škola textilní Liberec, která je přímou nástupkyní tkalcovské školy, připravuje mladé lidi pro toto průmyslové odvětví dodnes.

7. Seznam použitých pramenů a literatury

7. 1. Prameny nevydané a vydané

Prameny (nevydané)

- ❖ SOkA Liberec, fond Textilní škola Liberec, katalog 15.5.1855 – katalog 21.
- ❖ SOkA Liberec, fond Textilní škola Liberec, matrika žáků 1879/1880-1886/1887.
- ❖ SOkA Liberec, fond Emanuel Drahan, ředitel textilní průmyslové školy, 1863-1884.
- ❖ SOkA Liberec, fond Okresní školní rada Liberec – město, kartony 27, 28.

Prameny (vydané)

- ❖ *Jahresbericht der Handels- und Gewerbekammer zu Reichenberg an das hohe k. k. Ministerium für Handel, Gewerbe und öffentliche Bauten für 1852*, Reichenberg 1853, 164 s.
- ❖ *Bericht der Handels- und Gewerbekammer in Reichenberg über die Gewerbs- und Handelsstatistischen Verhältnisse ihres Bezirks im Jahre 1856*, Reichenberg 1856, 311 s.
- ❖ *Prospectus der höheren Webschule zu Chemnitz*, Chemnitz 1857, 2 s.
- ❖ Reichenberger Anzeiger, Knihovna SOkA Liberec PC1/1858; PC1/1859; PC1/1860
- ❖ *Bericht der Handels- und Gewerbekammer zu Reichenberg 1857-1860*, Reichenberg 1862, 317 s.
- ❖ *Bericht der Handels- und Gewerbekammer in Reichenberg 1861-1863*, Reichenberg 1864, 102 s.
- ❖ Kafka, Ignaz: *Unterrichtsblätter für Weberei, für Webeschulen und zum Selbstunterricht*, Reichenberg: Im Selbstverlage des Verfassers, 1866, 244 s.
- ❖ Kafka, Ignaz: *Bindungs- und Schnürungs-Buch für die glatte Weberei: Zusammenstellung von 230 der gebräuchlichsten und neu entworfenen Bindungen nebst Schaftmustern: Ein Handbuch für Fabrikanten und Gesellen*, Reichenberg: Selbstverlag des Herausgebers, 1866, 119 s.

- ❖ *Bericht der Handels- und Gewerbekammer in Reichenberg 1864-1866*, Reichenberg 1868, 368 s.
- ❖ *Die Höhere Weberschule in Reichenberg in Böhmen von ihrer Gründung im Jahre 1852 bis zur Eröffnung der wiener Weltausstellung im Jahre 1873*, Reichenberg: Verlag der Höheren Weberschule, 1873, 19 s.
- ❖ *Programm der höheren Weberschule zu Chemnitz. 1882 dem Jahre als 25jährigen Bestehens der Anstalt*, Chemnitz 1882, 33 s.
- ❖ *Organisations- und Lehr-Plan der k. k. Fachschule für Weberei in Reichenberg*, Reichenberg: Selbstverlag der Fachschule, 1887, 11 s.
- ❖ *K. k. Fachschule für Weberei in Reichenberg*, Reichenberg, 1888, 3 s.
- ❖ *Festschrift zur Feier des fünfzigjährigen Bestandes des Gewerbevereins der Stadt Reichenberg: 1841-1891*, Reichenberg: Im Selbstverlage des Gewerbevereines der Stadt Reichenberg, 1891, 31 s.
- ❖ Mikolaschek, Karl: *Mechanische Weberei*, Reichenberg 1892, 99 s.
- ❖ *Die k. k. Fachschule für Weberei in Reichenberg: Gedenkschrift zur Feier des vierzigjährigen Bestandes derselben am 14. Juni 1892*, Reichenberg: Selbstverlag der k.k. Fachschule für Weberei, 1892, 31 s.
- ❖ *Organisations- und Lehr-Plan der k. k. Fachschule für Weberei in Reichenberg*, Reichenberg: Selbstverlag der Fachschule, 1897, 8 s.
- ❖ *Die k. k. Fachschule für Weberei in Reichenberg: Zum 50jährigen Jubiläum ihres Bestandes im Juni 1902*, Reichenberg: Selbstverlag der k. k. Fachschule, 1902, 13 s.
- ❖ *Reichenberg in der Zeit der Selbstverwaltung vom Jahre 1850 bis 1900: Ein geschichtlicher Rückblick und Verwaltungsbericht*, Hrsg. von Stadtrathe Reichenberg: Im Selbstverlage des Stadtrathes, 1902, 679 s.
- ❖ *Festschrift zur Feier des 50jährigen Bestehens der höheren Weberschule zu Chemnitz: 1857-1907*. Chemnitz 1907, 31 s.
- ❖ *Programm der an der k. k. Fachschule für Textil-Industrie in Reichenberg bestehenden Spinnereischule*, Prag 1909, 13 s.
- ❖ *Die Fachschule für Weberei in Rumburg in den ersten 50 Jahren ihres Bestandes: Gedenkschrift 1872-1922*, Rumburg: Staatsfachschule für Weberei, 1922, 16 s.
- ❖ *Die Gedenkschrift 1873-1923: Die Staatsfachschule für Weberei in Warnsdorf in den ersten 50 Jahren ihres Bestandes*, Warnsdorf 1923, 20 s.

- ❖ *Festschrift zur 75jährigen Jubelfeier der Staatsfachschule für Textilindustrie in Reichenberg: 1853-1928*, Reichenberg: Im Selbstverlage, 1928, 100 s.
- ❖ *Taschenbuch für die Besucher der Staatsfachschule für Textilindustrie Reichenberg in Böhmen*, Dresden: Verlag für akademische Taschenbücher, cca 1935, 90 s.
- ❖ *Jahresbericht der Webeschule 1881/1882- 1899/1900, 1938/1939*

7. 2. Literatura

Literatura

- ❖ Brunclík, Zdeněk – Vinklář, Pavel D.: *150 let hospodářské komory Liberci (1851-2001)*, Liberec 2000, 95 s.
- ❖ Čapka, František: *Dějiny Zemí koruny české v datech*, Praha: Libri, 1999, 1001 s.
- ❖ Filip, Robert: *Dějiny školství v Liberci do roku 1945 ve světle archiválií*, Liberec 2001, 29 s. (rukopis nevydaný, SOkA Liberec, KVKL)
- ❖ Gruber, Josef: *Školství průmyslové*, in: Česká politika. Díl 5, Kulturní, zvláště školské úkoly české politiky, Praha 1913, s. 673-840.
- ❖ Grunzel, Joseph: *Die Reichenberger Tuchindustrie in ihrer Entwicklung vom zünftigen Handwerk zur modernen Grossindustrie*, Prag: Verein für Geschichte der Deutschen in Böhmen, 1898, 184 s.
- ❖ Hallwich, Hermann: *Reichenberg und Umgebung: Eine Ortsgeschichte mit spezieller Rücksicht auf gewerbliche Entwicklung*, Reichenberg 1874, 548 s.
- ❖ Horáková, Libuše: *Z historie nejstarší textilní průmyslové školy*, in: Almanach střední průmyslové školy v Liberci – vydaný k oslavám 125 let od založení tkalcovské školy a 25 let práce české průmyslové školy textilní v Liberci, Liberec 1972, s. 7-9.
- ❖ Hübner, Ludwig: *Geschichte der Reichenberger Tuchmacherzunft: Festschrift zum 300. Jubiläum der Reichenberger Tuchmacherzunft*, Reichenberg: Im Selbstverlage, 1879, 282 s.
- ❖ Hübner, Ludwig: *Schutz dem Kleingewerbe. Betrachtungen über den Stand des Tuchmachergewerbes in der Stadt Reichenberg*, Reichenberg 1889, 31 s.

- ❖ Joza, Jaroslav: *Z minulosti textilního průmyslu v libereckém kraji*, Liberec: Krajské nakladatelství, 1958, 147 s.
- ❖ Karpaš, Roman a kol.: *Kniha o Liberci*, Liberec: Dialog, 2004, 704 s.
- ❖ Ketzel, Otto: *Die höhere Webschule und Webereifachschule in Chemnitz*, in: Chemnitzer Kunst und Kunstgewerbe. Chemnitz, 1909 – 1912, s. 117-118.
- ❖ Lug, Viktor: *Schriften über Reichenberg und den Reichenberger Kreis*, Reichenberg: Landschaftsverein Geschenk-Verlag des Deutschen Heimatbundes, 1942, 120 s.
- ❖ Melanová, Miloslava: *Vzdělanci a podnikatelé – formování občanské elity v průmyslovém městě v době předbřeznové*, in: Svět historie – historikův svět, sborník profesoru Robertu Kvačkovi, Liberec 2007, s. 177-196.
- ❖ Okurka, Tomáš: *Obchodní a živnostenská komora v Liberci a Všeobecná zemská výstava 1891*, in: Fontes Nissae, Prameny Nisy, regionální historický sborník VII/2006, Liberec 2006, s. 40-60
- ❖ Richter, Gert: *Wo finde ich was in Chemnitz mit ausführlicher Stadtchronik*, Chemnitz 1992, 136 s.
- ❖ Richter, Ignaz: *Der Gewerbeverein des Stadt Reichenberg 1841-1891, Eine Schilderung seiner Thätigkeit*, Reichenberg 1893, 131 s.
- ❖ Ruda, Vladimír: *Počátky textilního průmyslu v Liberci*, Liberec: Česká beseda, 1973, 32 s.
- ❖ Schmidt, Thomas – Schmidt Peter: *Zum Zusammenhang von wirtschaftlicher Entwicklung und der Entstehung höherer Bildungsanstalten im Zittau des 19. Jahrhunderts*, in: Vědecká pojednání = Wissenschaftliche Abhandlungen. VII-1, Liberec 2001, s. 73-89.
- ❖ Stadt Chemnitz Bürgermeisteramt/Stadtarchiv (Hrsg.): *Zur Geschichte der Stadt Chemnitz – Eine Stadtchronik*, Chemnitz 1997, 27 s.
- ❖ Technik, Svatopluk: *Liberecké domy hovoří I*, Liberec 1992, 62 s.
- ❖ Tobisch, Eduard: *Das Kleingewerbe und der gewerbliche Unterricht*, Reichenberg 1872, 74s.
- ❖ Tobisch, Eduard: *Der Gewerbeverein der Stadt Reichenberg. Eine Skizze seiner Thätigkeit seit der Gründung bis zur Gegenwart*, Reichenberg: Verlag von A. Schöpfner, 1875, 131 s.
- ❖ Urban, Otto: *Kapitalismus a česká společnost: k otázkám formování české společnosti v 19. století*, Praha: Lidové noviny, 2003, 323 s.

- ❖ Weber, Harald: *Aus der Geschichte von Chemnitz und Umgebung 1136-1871*, Chemnitz 2000, 220 s.
- ❖ Zöllner, Wilhelm: *Geschichte der Fabrik- und Handelsstadt Chemnitz*, Frankfurt am Main 1888, 256 s.
- ❖ Zöllner, Wilhelm: *Chemnitz am Ende des XIX. Jahrhunderts*, Chemnitz 1900, 241 s.

Seznam použitých zkratek:

SOkA – Státní okresní archiv

KVKL – Krajská vědecká knihovna Liberec

OŽK – Obchodní a živnostenská komora Liberec

8. Přílohy

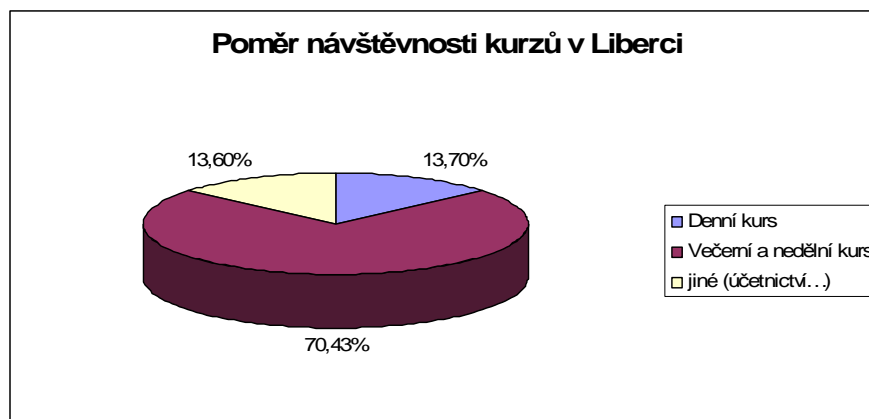
1. **Stav učitelského sboru na tkalcovské škole v Liberci do 70. let 19. století.** Převzato z *Die k. k. Fachschule für Weberei in Reichenberg: Gedenkschrift zur Feier des vierzigjährigen Bestandes derselben am 14. Juni 1892*, Reichenberg 1892, s. 23. Upravil J. Černý.
2. **Poměr návštěvnosti kurzů liberecké tkalcovské školy v letech 1871-1894.** Graf vytvořen na základě dat z *Die k. k. Fachschule für Weberei in Reichenberg: Gedenkschrift zur Feier des vierzigjährigen Bestandes derselben am 14. Juni 1892*, Reichenberg 1892, s. 25-26. Sestavil J. Černý.
3. **Celková návštěvnost škol tkalcovských ústavů v Liberci, Rumburku a Varnsdorfu mezi roky 1871 až 1894.** Grafy vytvořeny na základě dat z *Die k. k. Fachschule für Weberei in Reichenberg: Gedenkschrift zur Feier des vierzigjährigen Bestandes derselben am 14. Juni 1892*, Reichenberg 1892, s. 25-26., *Die Fachschule für Weberei in Rumburg in den ersten 50 Jahren ihres Bestandes: Gedenkschrift 1872-1922*, Rumburg 1922, s. 12; *Die Gedenkschrift 1873-1923: Die Staatsfachschule für Weberei in Varnsdorf in den ersten 50 Jahren ihres Bestandes*, Varnsdorf 1923, s. 16. Sestavil J. Černý.
4. **Poměr studentů liberecké tkalcovské školy dle místa narození mezi lety 1881-1892.** Graf vytvořen na základě dat z výročních zpráv tkalcovské školy z příslušných let. Sestavil J. Černý.
5. **Ředitelé libereckého tkalcovského ústavu do I. světové války - Ignaz Kafka, Emanuel Drahan, Karl Mikolaschek, Franz Stübchen-Kirchner, Otto Reinhard.** In: *Festschrift zur 75jährigen Jubelfeier der Staatsfachschule für Textilindustrie in Reicheberg: 1853-1928*, Reichenberg 1928, s. 24.
6. **Sídlo liberecké tkalcovské školy (1852-1863), starý soukenický dům.** In: *Festschrift zur 75jährigen Jubelfeier der Staatsfachschule für Textilindustrie in Reicheberg: 1853-1928*, Reichenberg 1928.
7. **Soukenický dům na vyobrazení z roku 1861.** In: Joza, Jaroslav: *Z minulosti textilního průmyslu v libereckém kraji*, Liberec: Krajské nakladatelství, 1958.
8. **Sídlo liberecké tkalcovské školy na Vavřincově vrchu (1863-1871).** In: *Festschrift zur 75jährigen Jubelfeier der Staatsfachschule für Textilindustrie in Reicheberg: 1853-1928*, Reichenberg 1928.

9. **Sídlo liberecké tkalcovské školy (1871-1887), nový soukenický dům.** In: *Festschrift zur 75jährigen Jubelfeier der Staatsfachschule für Textilindustrie in Reicheberg: 1853-1928*, Reichenberg 1928 + fotografie J. Černý.
10. **Sídlo liberecké tkalcovské školy (1887-1910) v dnešní Šamánkově ulici.** In: *Festschrift zur 75jährigen Jubelfeier der Staatsfachschule für Textilindustrie in Reicheberg: 1853-1928*, Reichenberg 1928 + fotografie J. Černý.
11. **Půdorys stavbou nové budovy tkalcovské školy v dnešní Šamánkově ulici (I).** In: *K. k. Fachschule für Weberei in Reichenberg*, Reichenberg, 1888.
12. **Půdorys stavbou nové budovy tkalcovské školy v dnešní Šamánkově ulici (II).** In: *K. k. Fachschule für Weberei in Reichenberg*, Reichenberg, 1888.
13. **Sídlo liberecké tkalcovské školy v dnešní Tyršově ulici.** In: *Festschrift zur 75jährigen Jubelfeier der Staatsfachschule für Textilindustrie in Reicheberg: 1853-1928*, Reichenberg 1928 + fotografie J. Černý.

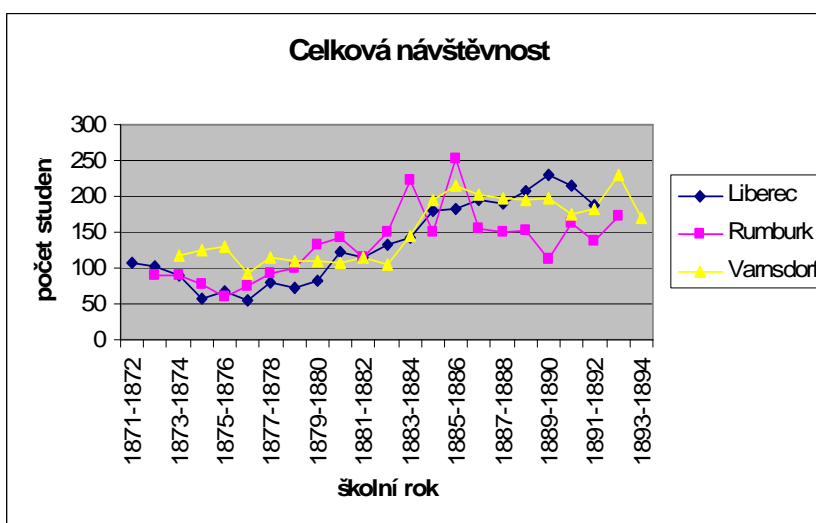
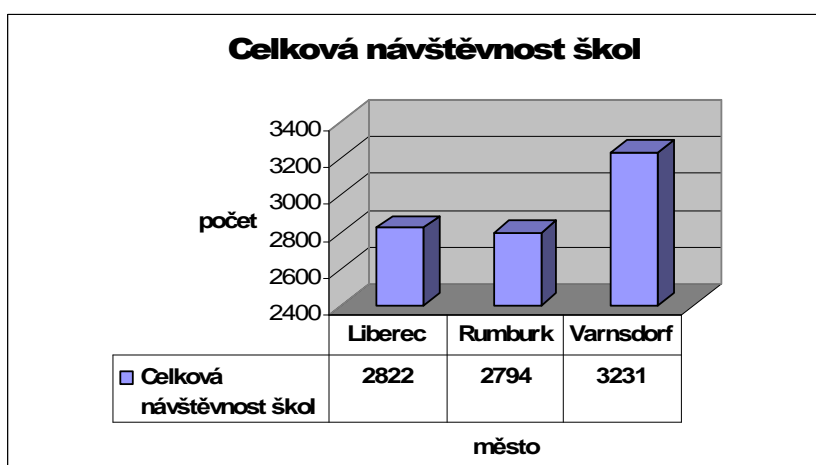
1) Stav učitelského sboru na tkalcovské škole v Liberci do 70. let 19. století

školní rok	ředitel	vedoucí	učitel	pomocný učitel	stav učitelského sboru
1852	-	1	-	-	1
1853	-	1	-	-	1
1854	-	1	-	1	2
1855	-	1	-	2	3
1856	-	1	-	1	2
1857	-	1	-	1	2
1858	-	1	1	1	3
1859	-	1	1	1	3
1860	-	1	1	-	2
1861	-	1	1	1	3
1862	-	1	1	1	3
1863	-	1	4	1	6
1864	-	1	1	1	3
1865	-	1	1	1	3
1866	-	1	1	1	3
1867	-	1	1	1	3
1868	-	1	1	1	3
1869	-	1	1	1	3
1870-1871	-	1	1	1	3

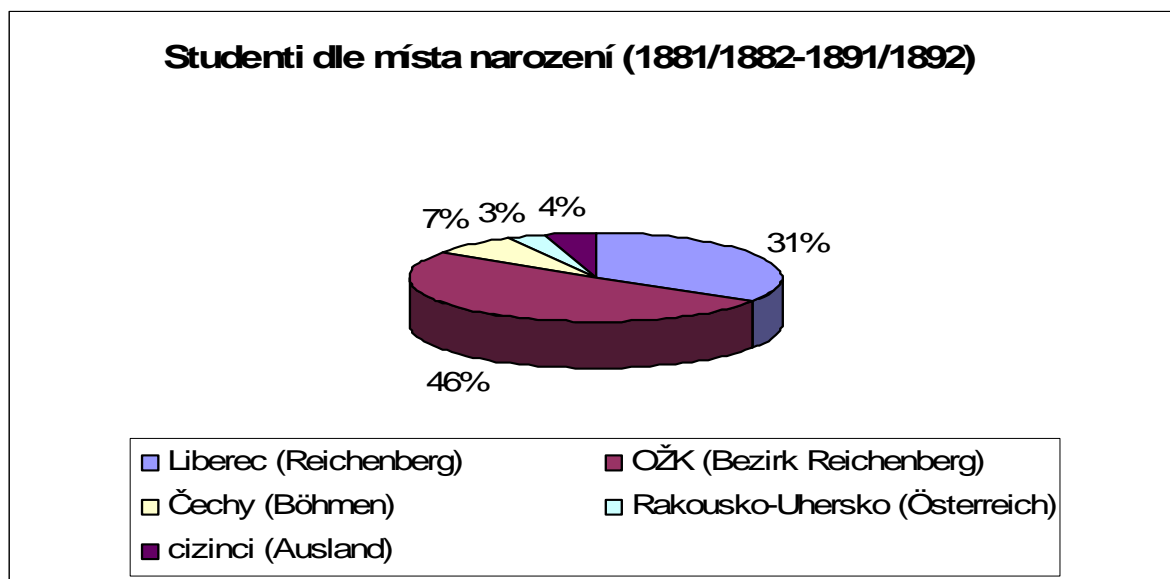
2) Poměr návštěvnosti kurzů liberecké tkalcovské školy v letech 1871-1894

3) Celková návštěvnost škol tkalcovských ústavů v Liberci, Rumburku a Varnsdorfu mezi roky 1871 až 1894.

4) Poměr studentů liberecké tkalcovské školy dle místa narození mezi lety 1881-1892

5) Ředitelé libereckého tkalcovského ústavu do I. světové války - Ignaz Kafka, Emanuel Drahan, Karl Mikolaschek, Franz Stübchen-Kirchner, Otto Reinhard

Ignaz Kafka, von 1852 bis 1877.

Emanuel Drahan, von 1879 bis 1882.

Ing. Karl Mikolaschek, von 1882 bis 1894.

Ing. Franz Stübchen-Kirchner,
von 1894 bis 1913.

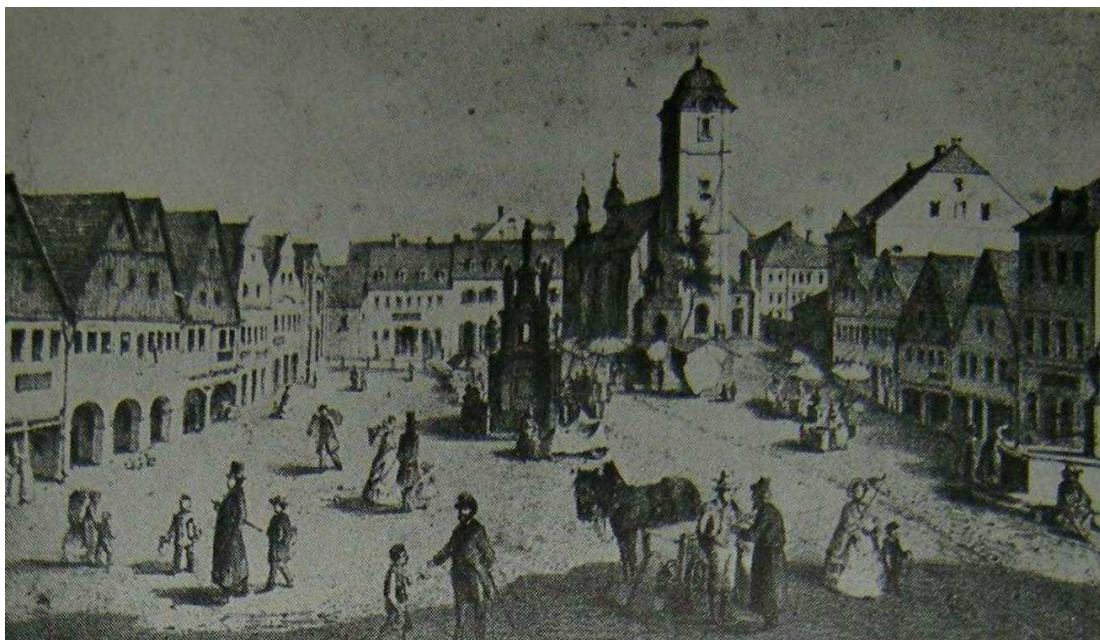

Ing. Otto Reinhardt, von 1913 bis 1925.

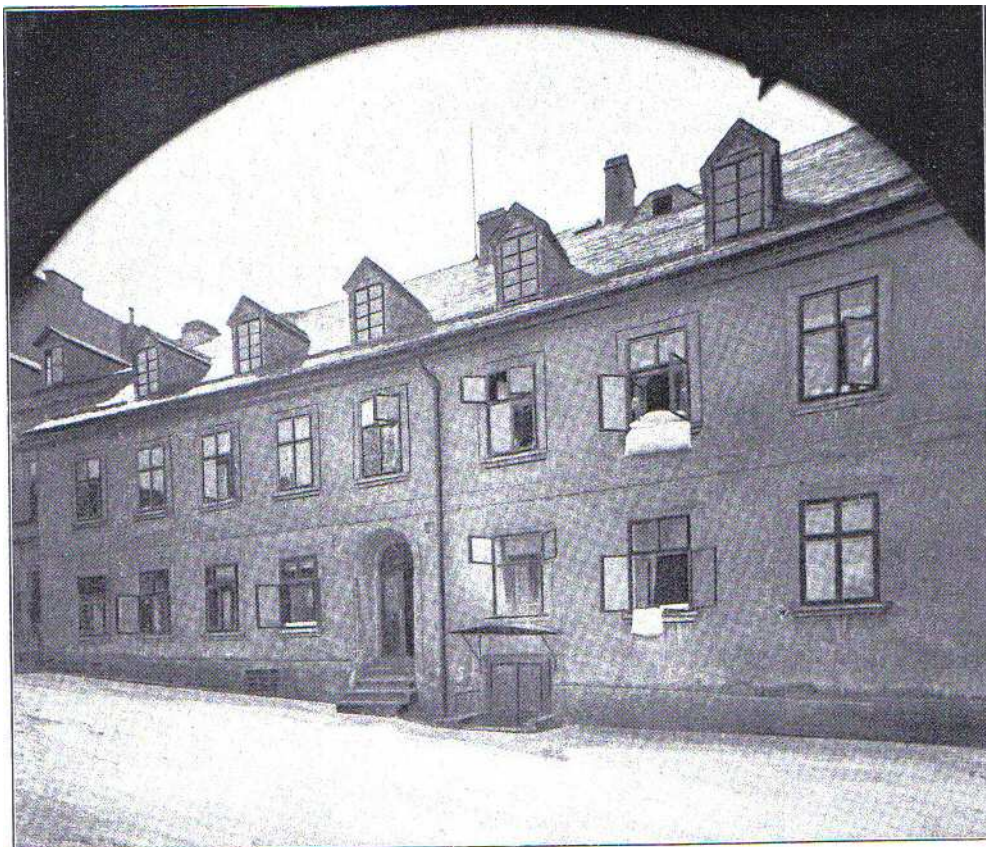
6) Sídlo liberecké tkalcovské školy (1852-1863), starý soukenický dům

7) Soukenický dům na vyobrazení z roku 1861

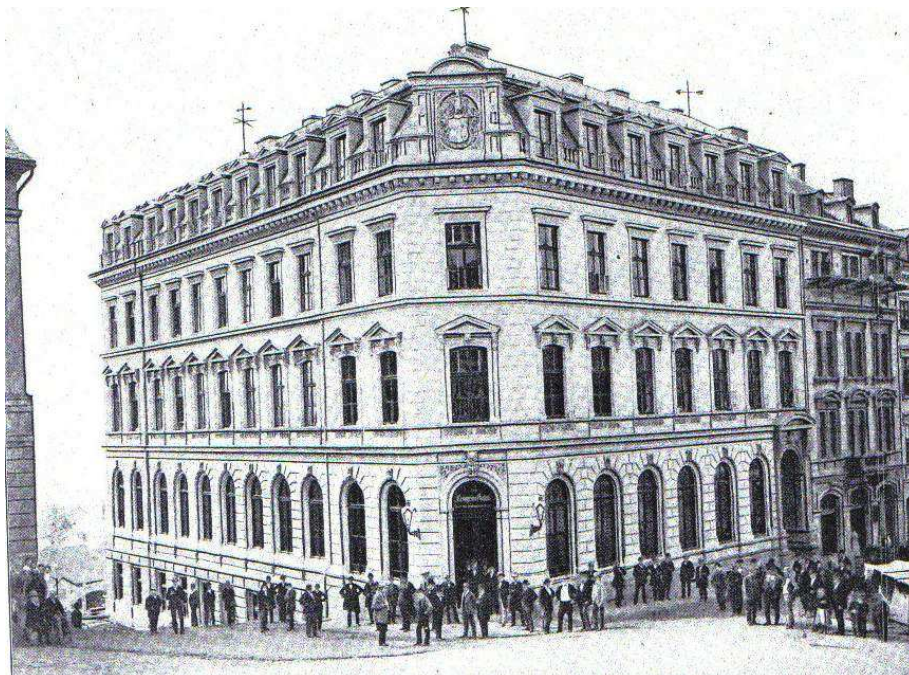

8) Sídlo liberecké tkalcovské školy na Vavřincově vrchu (1863-1871)

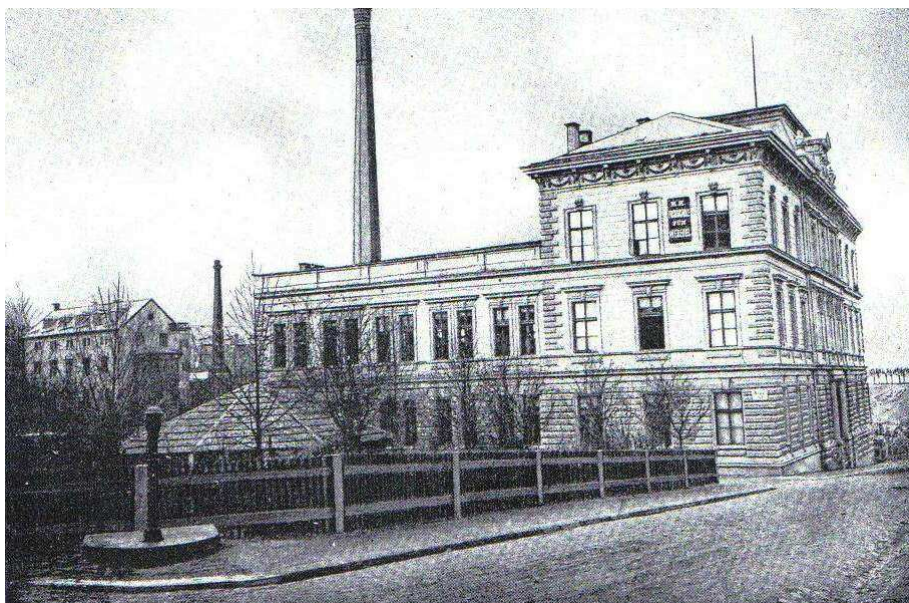

Laurenziberg 17: 1863 bis 1871.

9) Sídlo liberecké tkalcovské školy (1871-1887), nový soukenický dům

10) Sídlo liberecké tkalcovské školy (1887-1910) v dnešní Šamánkově ulici

11) Půdorys stavbou nové budovy liberecké tkalcovské školy v dnešní Šamánkově ulici (I)

K. K. FACHSCHULE FÜR WEBEREI IN

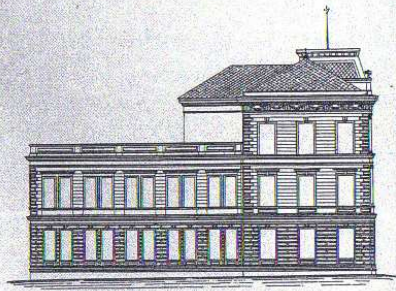

Fig. 2.

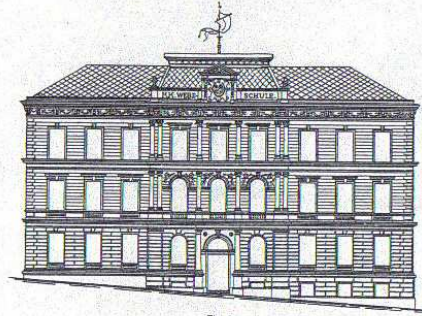

Fig. 1.

Im Erdgeschoss:

(Fig. 4)

a Eingang,	k Unterer Handwebsaal (171 m ²),
b Corridor,	l Saal für mechanische Weberei
c Directionskanzlei,	(Shed 342 m ²),
d Technologische Sammlung,	m Maschinenhaus,
ee Lehrercabinette,	n Kesselhaus,
f Hausmeisterwohnung,	o Kohlenschupfen,
gg Garn- u. Requisitenmagazine,	p Brunnen,
h Abort,	α Esse (50 m hoch),
i Lichthof,	y Hofraum.

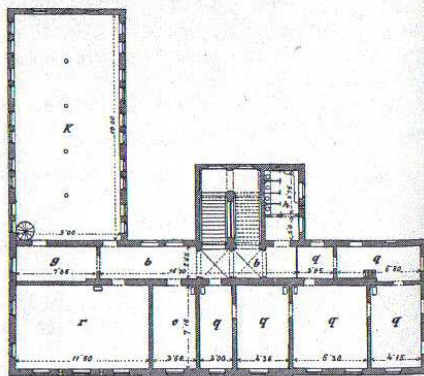

Fig. 5. Erster Stock.

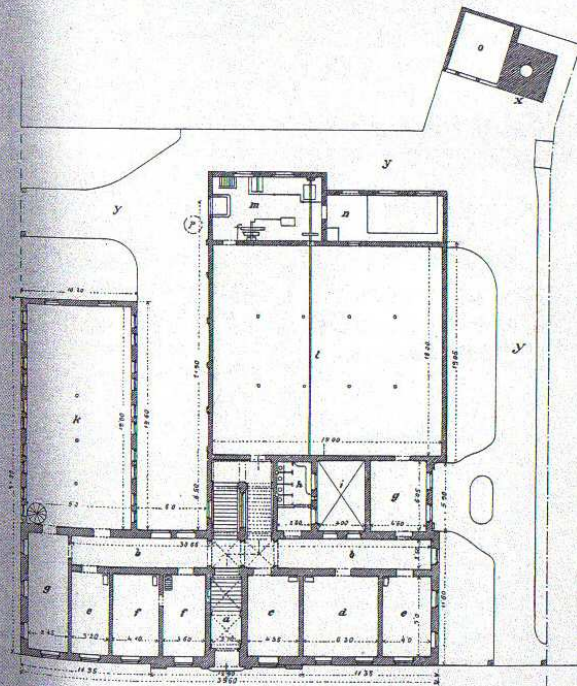
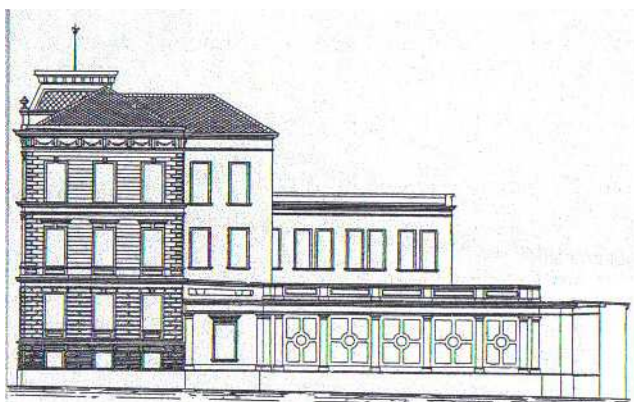

Fig. 4. Erdgeschoss.

12) Půdorys stavbou nové budovy tkalcovské školy v dnešní Šamánkově ulici (II)

Im ersten Stock:

(Fig. 5)

- K_1 Oberer Handwebsaal (171 m^2 , mit dem unteren durch eine eiserne Wendeltreppe verbunden),
 g Garnmagazin,
 e Lehrercabinet, resp. Bibliothek,
 r Gewebesammlung, zugleich Ausstellungssaal,
 q Wohnung des Directors.
Sonst wie ebenerdig.

Im zweiten Stock:

(Fig. 6)

s Vortragssaal,	w Bodestiege,
t Zeichensaal,	ee Lehrercabinette.
v Saal für Musterstühle,	<i>Sonst wie ebenerdig.</i>

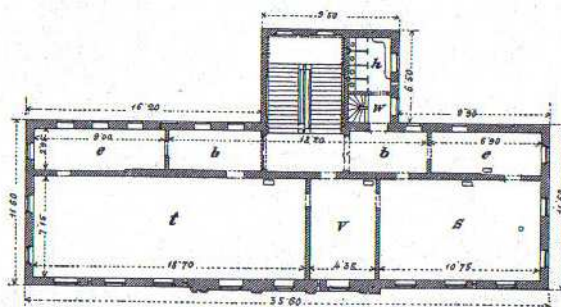

Fig. 6. Zweiter Stock.

13) Sídlo liberecké tkalcovské školy v dnešní Tyršově ulici

